

UDENRIGS

Det grønne imperativ

Connie Hedegaard: 2020 bliver
et afgørende år for international klimapolitik

Danmark kan blive et grønt forbillede
- men ikke en grøn stormagt

Klimaforandringer udfordrer folkeretten

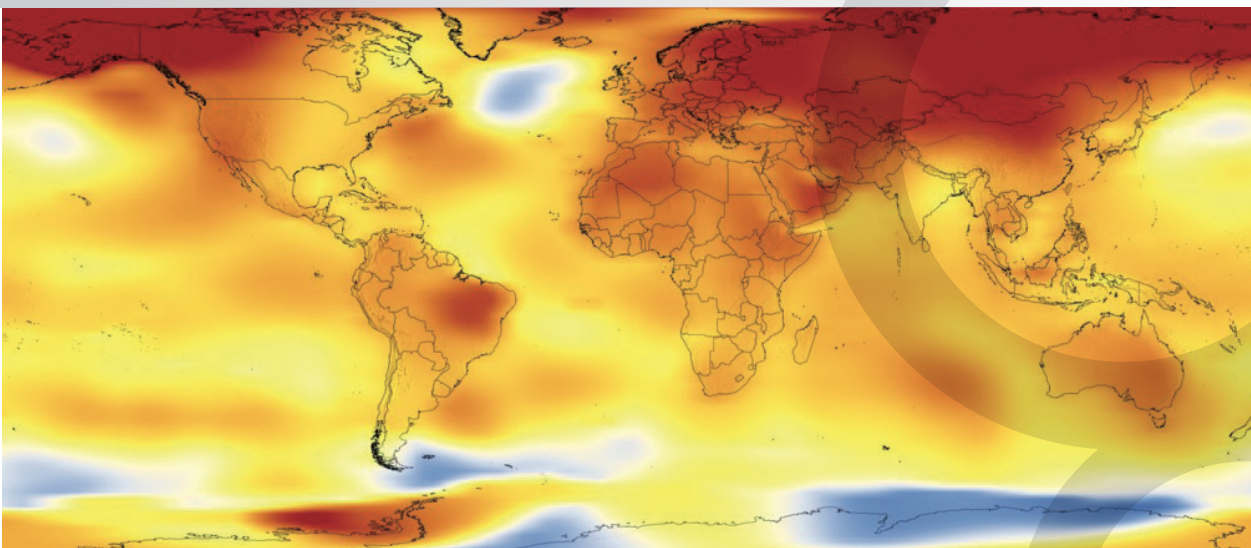

Foto.: NASA

DET UDENRIGSPOLITISKE SELSKAB
THE DANISH FOREIGN POLICY SOCIETY

INDHOLD

Fra redaktionen af Marcus Rubin	1
Leder: Farligt klima skal skrives ind i sikkerhedspolitikken af Henrik Breitenbauch	2
2020 bliver et afgørende år for international klimapolitik af Connie Hedegaard	4
Danmark kan blive et grønt forbillede - men ikke en grøn stormagt af Lau Øfjord Blaxekjær	8
Klimakrise: Momentum til en bedre verden af Clara Ræbild Grunnet og Victoria Thorsen	13
En kamp mod tiden, regeringen og de gamle strukturer af Julie Arnfred Bojesen	19
Klimaforandringer udfordrer folkeretten af Miriam Cullen	25
Skal skove, have og floder have juridiske rettigheder? af Katarina Hovden	31
Drømmen om klimaengineering kan afspore den grønne omstilling af Olaf Corry	36
Bæredygtighed handler om mere end bare klimaforandringer af Flemming Besenbacher	47
Det europæiske gassystem er både et klima- og geopolitisk problem af Mogens Rüdiger	51
Kostede klimaforandringer Danmark Skåne, Halland og Blekinge? af Peter Fibiger Bang	54
Rigsfællesskabet mellem Kina og USA i Arktis af Camilla Tenna Nørup Sørensen	57
Grønland og Færøerne kræver mere kontrol over egne udenrigsanliggender af Martin Breum	63
Boris: En klog mand pisser ikke mod vinden af Matt Qvortup	72
Nicaragua: Slutspillet for Ortega er gået i gang af Thure Hastrup, Torben Due og Marie-Louise Arnfast	79
Afghanistan og Pakistan - ekstremismens arnested af Rolf Holmboe	89
Ansvar og kærlighed som våben af Jegor Shukov	87
Vendepunktet i 1920: Ruslands blodige borgerkrig og Polens mirakuløse sejr af Mette Skak & Uffe Østergård	98
Anmeldelse: Den moderne Atatürk af Steen Nørskov	104
Anmeldelse: Klimakrisen udfordrer hele vores samfundsmæssige model af Mogens Lykketoft	108

Fra redaktionen

Af **Marcus Rubin**

Efter et langt tilløb er klimaforandringer i den grad kommet på dagsordenen – både i Danmark og internationalt. Folketingsvalget sidste år blev et klimavalg, og kampen for at nedbringe udledningen af drivhusgasser er blevet en global toprioritet, også selvom der er stor uenighed om, hvordan det skal ske. Senest har de enorme brande i Australien vist verden, hvad der venter, hvis ikke vi får situationen under kontrol.

Derfor er dette nummer af *Udenrigs* primært viet til klimaet og dets betydning for det internationale samarbejde. Tidligere klimakommissær Connie Hedegaard ser nærmere på de såkaldte COP'er, de årlige møder, hvor det internationale samfund skal forsøge at finde løsninger. Det er ikke bare for det globale samfund, at klimaforandringerne er en udenrigspolitisk udfordring; det er det i høj grad også for os her i Danmark. Både Lau Blaxekjær og vinderne af vores artikelkonkurrence ser på, hvordan – og om – Danmark kan få en grøn udenrigspolitik. Måske kræver det en helt ny tilgang, hvor selve naturen – floder, skove og have – bliver juridiske subjekter med deres egne rettigheder. Det dykker forskeren Katarina Hovden ned i. Flemming Besenbacher ser på den cirkulære økonomis potentiale for at afhjælpe klimakrisen – men er vi reelt rede til at give afkald på køb-og-smid-væk-mentaliteten?

Men verden er naturligvis andet og mere end CO₂-kvoter og el-biler; bare fordi klimakrisen kradser, betyder det ikke, at de andre udfordringer forsvinder. Martin Breum ser nærmere, på hvordan Rigsfællesskabet skal tackle Grønlands og Færøernes ønske om en større stemme i udenrigspolitikken. Danmarks ambassadør i Pakistan kommer med en analyse af udfordringen fra islamisk ekstremisme, som den står her lige nu. Matt Qvortrup tegner fra Brexit-land et portræt af Storbritanniens nye stærke mand Boris Johnson og forsøger at afklare, om han lever op til sin målsætning om ikke at urinere op mod vinden. Vi kaster også et blik tilbage på 1920, da Den Røde Hær endeligt fik overtaget mod De Hvide, og hvor Polen lidt overraskende slap fri af Ruslands greb. I Rusland har Putin netop lagt an til at forlænge sit styre – i en eller anden form – også efter hans præsidentperiode slutter i 2024, men selv så spirer håbet og modstanden. Vi har oversat den 21-årige YouTube-aktivist Jegor Sjukovs brandtale i retten, hvor han var anklaget for at opfordre til ekstremisme. Det er stærke sager – både talen og resten af dette nummer af *Udenrigs*. Rigtig god fornøjelse.

Leder: Farligt klima skal skrives ind i sikkerhedspolitikken

Af Henrik Breitenbauch

Klimaforandringerne skaber også sikkerhedspolitiske risici for Danmark. Regeringen bør supplere den ny klimalov med en kommission for klimasikkerhed.

Regeringens historiske klimalov har vakt stor opsigt i denne uge (udgivet 16. december 2019, red.). Klimaforandringerne bliver af mange opfattet som vor tids vigtigste politiske spørgsmål. Men hvordan ser emnet ud med sikkerhedspolitiske briller på? Hvor sikre bliver vi af hovedsageligt at satse på grøn omstilling og globale løsninger?

Klimaspørgsmålet er paradoksalt ”dyster feelgood”. At stoppe klimaforandringerne er både et alvorligt problem, der fordrer ekstraordinære indsatser med signifikante ressourcer, og et kosmopolitisk problem, der fordrer fælles globale løsninger – og hvor den eneste, men store,

udfordring ses som at være den sagnomspundne politiske vilje. Kombinationen af alvor og renhed giver emnet stor politisk energi. Men de rene følelser gør det ekstra vigtigt, at vi betragter det nøgternt.

For hvis klimaforandringerne bliver så omfattende, som alt tyder på, er de også en fare for Danmarks langsigtede sikkerhed.

I områder, hvor de politiske og økonomiske institutioner i staterne er skrøbelige, vil klimaforandringer forstærke igangværende negative cyklusser – hvor demografiske udviklinger, svage formelle økonomier og dårlige retssystemer føder voldelig ekstremisme i form af oprørsbevægelser og terrorisme, og leder til ukontrolleret migration. Sådant vedvarende ustabilitet drives i forvejen af de andre faktorer, men klimaforandringer kan forstærke dem.

Henrik Ø. Breitenbauch (f. 1974) er centerleder og seniorforsker ved Center for Militære Studier, Københavns Universitet. Han har en mastergrad fra Sciences Po Paris, er uddannet cand.mag. i Europastudier ved Aarhus Universitet og ph.d. i Statskundskab fra Københavns Universitet. Han beskæftiger sig særligt med sikkerheds- og forsvarspolitik.

I områder med stærke stater skaber klimaforandringer udfordringer, som tvinger til tilpasning, men også giver muligheder for vækst. Stærke stater, ikke mindst de autoritære, søger derfor adgang til naturressourcer rundt om i verden. Især blandt de politisk skrøbelige stater. En sådan geopolitisk

lig at organisere, hvis der ikke er en mekanisme, som tvinger alle til at bidrage, og hvis de enkelte aktører kan vinde ved at stå uden for. Uenigheden om Paris-aftalen viser, at sandsynligheden for, at verden i tide kan løse dette kollektive handlingsproblem, ikke er særligt stor. Initiativer, der bygger på mindre grup-

...vi må også have en konkret politisk samtale om, hvordan vi skal forholde os til det problem i Danmark.”

per af lande, som for eksempel de europæiske, står reelt på håb (om eksemplets

kamp for indflydelse forstærkes kun af klimaforandringerne.

magt og teknologiske nyvindinger), snarere end på sikker viden om, at denne vej også vil skabe sikkerhed.

Der er derfor grund til at være bekymret for, om den danske klimapolitik er tilstrækkeligt ambitiøs — om den tager nok højde for de sikkerhedspolitiske effekter, som klimaforandringerne kan medføre.

Fordi den samlede tilgang herhjemme hovedsagelig er formet som hjemlig grøn omstilling for global klimapolitik, er der ingen plan B for sikkerheden. Men hvis den nuværende politik ikke eksplicit tager hånd om de sikkerhedspolitiske risici – og der samtidig er enighed om, at disse risici er reelle – må vi også have en konkret politisk samtale om, hvordan vi skal forholde os til det problem i Danmark.

Klimapolitikken bygger på en foregangslandslogik. Den lyder, at hvis vi går foran, kan vi bane praktisk vej for andre lande og samtidig være et eksempel, der lægger moralsk pres på dem. Hertil kommer muligheden for at tjene penge ved, at vi med en ny form for industripolitik lægger os forrest i en global transformationsbølge, hvor de, der følger efter, vil købe vores teknologier. Alle tre ting kan godt blive til virkelighed. Også uden, at vi af den årsag får ændret den globale klimaforandringspolitik så meget, at klimaforandringerne faktisk afbødes.

Statsminister Mette Frederiksen bør derfor invitere klimaminister Dan Jørgensen ind i regeringens sikkerhedsudvalg for at høre, hvad hans langsigtede plan er – og samtidig bede de to sikkerhedspolitiske regeringsmedlemmer, forsvarsminister Trine Bramsen og udenrigsminister Jeppe Kofod, om at hjælpe ham med at formulere et svar. Det kan oplagt tage form af en bredt funderet kommission om klimasikkerhed.

Det er klimaforkæmperne de første til at erkende: argumentet om risikoen herfor er en væsentlig del af dagsordenens akutte karakter.

Artiklen blev første gang bragt i Berlingske 16. december 2019.

Politologisk set er klimaforandringspolitikken et klassisk og svært løseligt problem. Kollektiv handling er besvær-

○○○

2020 bliver et afgørende år for international klimapolitik

Af Connie Hedegaard

Topmødet i Madrid blev en fiasko. Men løsningen på vores globale udfordringer er ikke at droppe de globale klimakonferencer. Men det er op til EU at presse verdenssamfundet til at finde forpligtende løsninger. USA har desværre meldt sig ud af kampen.

Selvom 2019 på mange måder stod i klimamobiliseringens tegn, sluttede året med endnu en skuffende klimakonference.

Uanset hvor mange unge og knapt så unge mennesker, der i månederne forud havde marcheret, protesteret og appelleret, ja, så var fremskridtene ved COP25 i december 2019 i Madrid for få og for små. Det mest beskæmmende var, at det var gamle kendinge, som man stadig ikke kunne komme videre med: Diskussionen om markeder og

CO₂, slagsmålet om finansiering samt håndteringen af det, der på forhandlingslingo hedder *loss and damage* (tab og skade). Har de industrialiserede lande særlige (økonomiske) forpligtelser i forhold til de skader, som udviklingslandene allerede oplever som følge af klimaforandringer?

De små østater har dette som en mærkesag, mens de økonomisk stærke lande er særdeles betænkelige ved at påtage sig et potentielt ansvar for en hvilken som helst naturkatastrofe. *Loss and damage* er et eksempel på, hvordan de internationale forhandlinger til tider forsures af emner, der popper op, og som så skydes til hjørne med løfter om, at man skal se på det senere – hvorefter man så i årevis må slås med at håndtere det næsten umulige. På samme vis kom bestræbelsen på at

---

Connie Hedegaard (f. 1960) er cand.mag. i historie og litteraturvidenskab, og bestyrelsesformand for CONCITO. Hun blev første gang valgt ind i Folketinget i 1984 for Det Konservative Folkeparti. I 1990 forlod hun Folketinget for at arbejde som journalist, først på Berlingske Tidende og siden som chef for Radioavisen på DR samt vært på DR2's Deadline. I 2004 blev hun udnævnt til miljøminister og i 2007 klima- og energiminister. Fra 2010-2014 var hun EU's første klimakommissær.

---

holde temperaturstigningen på 1,5 grader op som forhandlingsobjekt i forløbet op til Parisaftalen, hvor man ellers tidligere havde haft 2-graders målet som rettesnor.

Mangler forhandlingskraft

Men at knaster er hårde og besværlige, er jo ikke usædvanligt i international politik og diplomati. Problemet i klimaforhandlingerne er, at der er for mange

Problemet i klimaforhandlingerne er, at der er for mange lande og interesser, der hidtil ikke har haft interesse nok i at finde holdbare kompromisser.

lande og interesser indblandet, der hidtil ikke har haft interesse nok i at finde holdbare kompromisser. Således var der i Madrid desværre ikke meget nyt under solen i forhold til hvilke lande, der især lagde kræfter i rollen som modstandere. Ingen, der har fulgt forhandlingerne i de sidste mange år, bliver forbavsede over at høre oliestaten Saudi-Arabien nævnt. Egypten. Brasilien under Jair Bolsanaro. Japan og Australien overraskede heller ikke positivt – uagtet, at sidstnævnte stod ved begyndelsen på en sommer med rekordmange skov- og buskbrande, nedbrændte huse, tab af menneskeliv og økonomiske tab i milliardklassen. Donald Trumps USA, ved verdenssamfundet desværre kun alt for godt, kan ingen regne med. Det er sørgeligt, at USA så konsekvent er ved at sætte sit moralske lederskab på verdensscenen over styr; og sigende, at ikke ét land har fulgt USA ud af Parisaftalen. At Trumps autoritet på klimaområdet er ikke-eksisterende, betyder så desværre også, at det pres, som

normalt kun USA kan lægge på Kina, er fraværende. Efter både klimakonferencen i København i 2009, hvor Kina bag efter fik en del af skylden for, at man ikke kom længere, og COP'en i Durban i 2011, hvor Kina sammen med Indien og USA blev udstillet som de fodslæbende, har Kina været påpasselig med ikke at få skylden for manglende fremskridt. Ikke mindst fordi det modarbejder Kinas geostrategiske interesse i forhold til mange sårbare udviklingslande. Så på COP'erne har Kina i den grad skruet op for public diplomacy-indsatsen og den grønne branding – men bag kulisserne i de lukkede forhandlingslokaler løfter man ikke så meget, som det bør kunne forventes af verdens nu største udleder af CO₂.

Alle skal gøre noget

Jamen, hvad så? Illustrerer de manglende fremskridt i Madrid så ikke, at verden ikke bør spilde mere tid på de store globale klimakonferencer? Fint med Paris og den overordnede ramme og retning, der blev enighed om der, men “lad os nu komme videre. COP'erne har udpillet deres rolle.”

Så enkelt er det ikke. Allerede som EU-kommissær foreslog jeg, at de store COP'er efter Paris kun burde afholdes hvert andet år. Ja, de årlige konferencer bidrager til at fastholde fokus, og de er velegnede til at mobilisere medier og masser, men det skaber også falske og uindfriele forventninger, hvis man hvert eneste år skal kunne levere store gennembrud og resultater, der kan legitimere, at titusindvis af deltagere flyver ind fra hele verden. Ved at mø-

des hvert andet år kan man stadig sikre bevågenhed, og ind imellem de store møder kunne man så eventuelt lave et årligt tematisk møde, hvor en langt mindre kreds arbejder med et konkret delelement.

Men ingen skal tro, at det ville blive nemmere at håndtere klimakrisen uden FN-sporet. Tag bare den hjemlige debat. Hvor tit hører man ikke argumentet om, at det kun betyder uendelig lidt, hvad lille Danmark, der kun er ansvarlig for 0,1 procent af de globale udledninger, gør. Det samme argument høres i Tyskland, hvor man står for 2 procent og i Polen (1 procent), og hvorfor er det lige flysektoren (2 procent), der skal holde, eller cementindustrien (8 procent).

Ikke sandt: Hvorfor er det lige os og ikke nogen andre, der skal gøre noget? Svaret er, at vi alle sammen skal gøre, hvad vi kan – og mere end i dag, hvis opgaven skal løses. Og dér hjælper det trods alt, at der er en global ramme; at både lande og virksomheder ved, at "de andre" også har forpligtet sig til at gøre noget. I en verden med global konkurrence og stadig mere globale markeder og investeringer, ja, så betyder et levende og troværdigt FN-spør noget. Kun derved kan vi komme fri af det, jeg kalder "After You, Sir"-legen, hvor USA først vil handle, når kineserne gør det – "After You, Sir" – og verdens største udleder Kina omvendt først vil handle efter den historisk største udleder USA, "After You, Sir". Det var denne skruestik, verden endelig kom fri af, da præsident Barack Obama i sin anden embedsperiode for alvor engagerede sig og sin administration i

tætte forhandlinger med den kinesiske ledelse, så verden i kombination med EU's lederskab, når det gjaldt konkrete mål og reduktioner, fik banet vejen for Parisaftalen.

Det er fint, at mange er begyndt at rykke klimamæssigt. Men det er forkert at fremstille det som om, at erhvervene og byerne rykker helt uafhængigt af nationerne og FN. Altså helt uafhængigt af det overordnede politiske niveau. Jo, der kan findes få enkeltstående, idealistiske eksempler; men hovedreglen er, at de lokale aktører først for alvor rykker, når de er presset til det. Fordi landet eller regionen (for eksempel EU) har forpligtet sig til at rykke, begynder der at blive sat delmål og sektormål og standarder, som så begynder at forplante sig ned gennem samfundets strukturer: Hvordan leverer vi på de fine ord? Hvordan viser vi borgere, NGO'er og civilsamfund, at vi sætter magt og handling bag ordene? Hvordan kan vi som virksomheder vise, at vi ikke bare snakker og brander os grønt, men rent faktisk går fra at være en del af problemet til at være en del af løsningen?

EU bør træde i karakter

Hvis Donald Trump genvælges som USA's præsident, er det farligt for den fortsatte internationale klimakamp – med mindre EU udvider sit hjemlige lederskab med grøn omstilling, Green Deal og sit lederskab i forhandlingerne til også at omfatte et reelt stærkt klimadiplomati på alle niveauer, og ikke mindst i forhold til Kina og Indien. EU har allerede spillet en vigtig rolle i forhold til, at Kina nu opbygger et landsdækkende

kvotesystem for handel med og dermed prissætning af CO₂. Men der skal meget mere til. EU skal bruge alle sine diplomatiske muskler for at få Kina til at forpligte sig mere i de internationale forhandlinger. Hvis ikke Indien og Kina spiller reelt med, er det særdeles svært at se, at næste års klimakonference i Glasgow (COP26) på en meningsfyldt måde kan levere på Parisaftalen, som jo stadig kun er en ramme, der venter på at blive fyldt ud. Til gengæld er der geostrategiske interessante perspektiver for både EU og COP-værten Storbritannien og premierminister Boris Johnson i at vise, hvad vi sammen formår, når vi ikke bare selv leverer gode eksempler til efterfølgelse i forhold til reduktioner og reel omstilling, men at vi også vil ofre udenrigspolitisk kapital på at lægge pres på nogle af verdens andre store udledere.

Klimaet er et oplagt område, hvor EU kunne træde stærkere i karakter udenrigspolitisk. De næste store slagsmål kommer blandt andet til at handle om klima og handel. Skal der for eksempel lægges told på varer fra lande, der ikke lever op til sit klimaansvar? EU-Kommissionens formand, Ursula von der Leyen, har lagt op til det, men rent faktisk at begive sig ud ad den vej, for eksempel ved at adressere nogle af de mest CO₂-udledende sektorer –

stål, cement og aluminium – vil kræve udenrigspolitisk mod. Det samme med regulering af fly- og skibstransport. Er EU rede til for alvor at lægge arm om disse to internationale transportformer i ICAO (International Civil Aviation

EU skal bruge alle sine diplomatiske muskler for at få Kina til at forpligte sig mere i de internationale forhandlinger.

Organisation) og IMO (International Maritime Organization)? Altså, så man også tør stå fast, når USA, Kina og andre vil forsøge at udvande og underminere, og tidligere ikke har holdt sig for gode til at true med bål og brand og økonomiske repressalier. Og hvad med det nye silkevejsprojekt? Kina gør meget fornuftigt hjemme i Kina – men samtidig låser 'Belt and Road'-initiativet en lang, lang række af lande uden for Kina til så stor kulafhængighed mange årtier frem, at det opvejer andres ambitiøse klimaindsats. Er det noget, EU reelt vil bruge politisk kapital på at forsøge at ændre?

2020 bliver på mange måder afgørende for international klimapolitik. Den amerikanske administration kommer ikke til at trække klimalæsset. Tør, vil og kan EU udfylde tomrummet?

Danmark kan blive et grønt forbillede – men ikke en grøn stormagt

Af Lau Øfjord Blaxekjær

2020'erne bliver klimaets årti. Danmark kan spille en central rolle – hvis vi forstår, at tiden, hvor stater kan styre udviklingen, er forbi. Nu er netværk dét, der gælder.

For at kunne føre en grøn udenrigspolitik er man nødt til at forstå, hvad klimaforandringer er, og ikke mindst hvad klimapolitik er. De fleste kan nikke genkendende til den beskrivelse, at klimaet og klimaforandringerne er et globalt grænseoverskridende fænomen og dermed også et globalt problem. Derfra er det let at nå frem til den forståelse, at klimaforandringer kræver en global politisk løsning.

Traditionelt set vil det så være et område for nationalstaterne og det internationale system, og dermed at grøn udenrigspolitik og klimapolitik

er to sider af samme sag. Denne tilgang er dog for længst blevet udfordret både indefra og udefra. Og med god grund. Klimaet som system er, sammen med de biologiske og geologiske systemer, overordnet og grundlæggende for alt liv på jorden, og vi har bragt disse systemer ud af balance. Klimaforandringerne tvinger os til en total udfasning af fossile brændstoffer fra produktion til anvendelse. Fra et klimapolitisk perspektiv er opgaven at forhandle og styre overgangen fra de nuværende og ødelæggende politiske, økonomiske og sociale systemer til bæredygtige strukturer, der passer sammen med jordens livgivende systemer. Det tvinger os til at tænke klimapolitik på en helt anden måde end traditionel politik, hvor vi skiller mellem lokalt, nationalt og internationalt

---

Lau Øfjord Blaxekjær (f. 1979) er adjungeret forsker ved Færøernes Universitet med fokus på klimapolitik og bæredygtig omstilling. Han er kandidat og ph.d. fra Institut for Statskundskab, Københavns Universitet. Han har forsket og deltaget i FN's klimaforhandlinger fra 2011-2015, samt i hvordan grøn vækst bl.a. er blevet et samlende begreb for nye internationale klimanetværk.

---

niveau og grænser, hvor nationalstaterne styrer udviklingen.

Klimapolitik kan ikke meningsfuldt isoleres til eller inddeles i for eksempel international politik, udenrigspolitik eller national politik defineret ud fra hvilken side af nationalstatens grænser, man befinder sig på. Grænserne mellem det lokale og globale, offentlige og private, individ og gruppe udviskes også. Klimaforandringer og -politik er *glokal* – global og lokal på samme tid.

Samlingspunkter for udvikling af grønne narrativer

Lad os begynde med FN's klimaforhandlinger. På sin vis demonstrerer FN's klimaforhandlinger under FN's rammekonvention for klimaforandringer (UNFCCC) med vedtagelsen af Parisaftalen i december 2015, at nationalstater på globalt niveau er godt i gang med at forhandle og indrette denne overgang. Nogle mener, det går for langsomt, er utilstrækkeligt, eller endda at forhandlingerne er døde, fordi udledningen af drivhusgasser fortsætter med at stige. Andre mener, det er alt for vidtgående og for dyrt. Hvis man går lidt dybere end disse overfladiske forståelser, vil man for det første se, at FN's klimaforhandlinger og Conference of the Parties-møderne er langt mere end Kyotoaftalen, Parisaftalen og nationalstater, om end staterne stadig er centrale.

UNFCCC og COP'erne er for det første vigtige, fordi det er et af de eneste steder, alle udviklingslande, store som små, har mulighed for at komme til orde. Ikke bare i forhandlingslokalerne, men i lige så høj grad til de møder og

events, der organiseres på og uden for COP'erne. I to uger samler COP'erne i omegnen af 10.000 embedsmænd, nationale, regionale og lokale politikere, oprindelige folk, borgmestre, gejstlige, virksomhedsledere, forskere, bankfolk, skuespillere, kunstnere, journalister, lobbyister og ikke mindst civilsamsfundsrepræsentanter. COP'erne er en smeltedigel af information, fremvisning af grønne løsninger, netværk og nye idéer på kryds og tværs. Det er på COP'erne, at folk fra hele verden mødes og deres forskellige lokale, nationale, regionale, og globale klimahistorier væves sammen til et større lokalt narrativ om problemer og løsninger, helte og skurke og en vision om en grøn fremtid. Forhandling og klimapolitik er på COP'erne ikke kun overladt til nationalstater underlagt det internationale systems logikker. Og selvom staterne har svært ved at blive enige om de nødvendige politiske løsninger hurtigt nok, så er COP'erne et meget vigtigt sted for udbredelse af idéer, løsninger og udvikelse af netværk, der efterfølgende fører til konkret handling. Det globale narrativ om den fælles grønne fremtid bliver i høj grad til på COP'erne og er i sig selv selvfølgelig også til forhandling.

Vækstnarrativet dominerer

Der er forskellige variationer af dette narrativ. Den dominerende version af narrativet om den fælles grønne fremtid blev første gang formuleret i Sydkorea i 2005: 'Grøn vækst'. Det begyndte som et svar på Asiens problemer med forurening (både miljø og klima) som følge af en eksplosiv økonomisk vækst. Der var behov for at kontrollere denne

udvikling. I 2008 begyndte Sydkoreas daværende præsident Lee Myung-bak så at gøre grøn vækst til sit bud på Sydkoreas nye fremtid ved i forbindelse

U Klimapolitik kan ikke meningsfuldt isoleres til eller inddeles i for eksempel international politik, udenrigspolitik eller national politik defineret ud fra hvilken side af nationalstatens grænser, man befinder sig på.

med statens 60-årsjubileum at markere overgangen fra sort til grøn økonomi – og samtidig sætte gang i nye investeringer. Lee begyndte også at turnere internationalt med dette narrativ, og godt hjulpet på vej af finanskrisen og COP15-sammenbruddet i København i 2009 var der mange stater og internationale organisationer, som OECD og Verdensbanken, der stod klar til være med på narrativet om grøn vækst som vores fælles grønne fremtid. Nu kunne man ikke bare kontrollere en uhæmmet sort vækst i visse dele af Asien, men også sætte gang i hjulene i vestlige lande med lave vækstrater. Narrativet er yderligere spredt til resten af Asien samt flere arabiske, afrikanske og sydamerikanske lande.

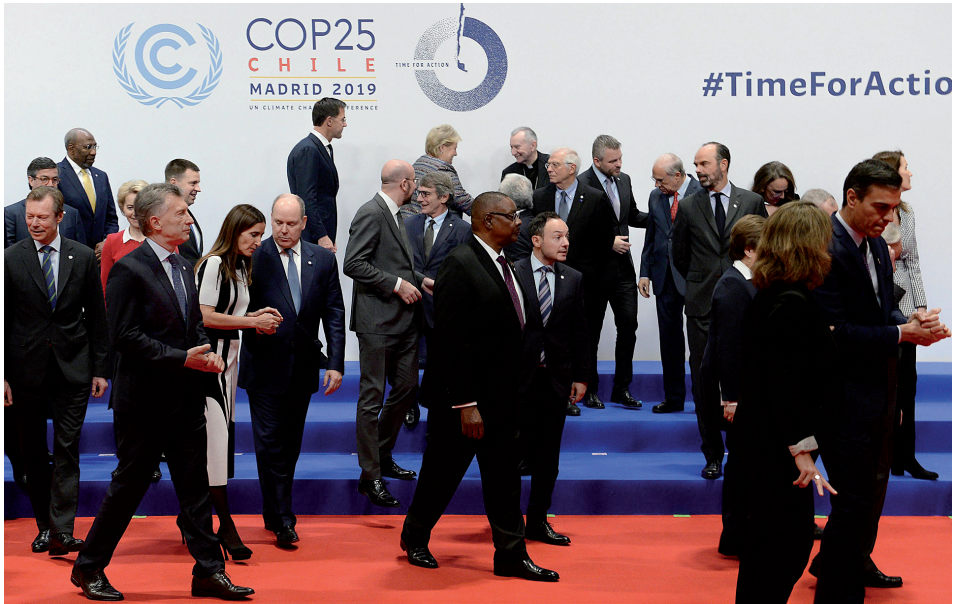
Sydkorea (fremstillet som *'fast mover'*) fik sammen med Danmark (fremstillet som *'first mover'*) lanceret Global Green Growth Institute, GGGI, i Sydkorea og Global Green Growth Forum, 3GF, i Danmark – og en masse andre lande, virksomheder, byer, regioner, banker, konsulenter, forskere, nogle få NGO'er og internationale organisationer blev involveret i dette nye globale netværk af grøn vækst partnerskaber. GGGI arbejder meget lokalt med kon-

sulenter i forskellige ulande og hjælper med at udvikle planer og projekter. GGGI er dog også til stede ved COP'erne og andre globale konferencer. For

3GF handlede det mere om at skabe årlige konferencer med deltagelse af beslutningstagerne fra de forskellige medlemmer.

3GF-sekretariatet i Udenrigsministeriet skulle så facilitere disse workshops for at etablere nye grønne og globale partnerskaber og identificere implementerbare løsninger med reel effekt. Der findes nu grøn vækst-initiativer i hele verden, men hvert sted er der alligevel forskel. Grøn vækst som et globalt narrativ skal selvfølgelig passe til den lokale kontekst. Nogle steder er der tale om 'greenwashing' (at sælge noget som miljørigtigt og klimavenligt, uden at det i realiteten er det, red.) og buzzwords, andre steder er fokus på udviklingsbistand og teknologiekspertise, mens det for eksempel for Danmark var en integreret del af den grønne udenrigspolitik. 3GF er sidenhen nedlagt og erstattet af P4G: Partnering for Green Growth and the Global Goals. Efter nogle år med topmøder i København, der måske alligevel ikke leverede helt så mange resultater som håbet, skulle der ske noget nyt.

FN's verdensmål, der blev vedtaget i 2015, og især mål 17 om partnerskaber, blev anledningen til fra dansk side at lancere P4G. Stadig sammen med mange af de andre aktører, men nu med hovedkvarter i Washington ledet af World Resources Institute. Opsætningen er nu mere i retning af at stille

SAMLENDE EFFEKT: COP25 i Madrid i december 2019 var måske ikke den succes, mange havde håbet på. Alligevel er disse topmøder afgørende for, at repræsentanter fra højeste hold til græsrodsaktivisme i fællesskab udvikler narrativer og netværk for at håndtere klimakrisen.

(Foto: Wikimedia Commons)

startkapital til rådighed for partnerskaber med konkrete projekter med grønt potentiale. Udover Danmark og Syd-

...det er muligt at bryde de gamle systemer ved at intervenere og lægge pres på så mange steder som muligt.

korea er også C40 meget aktiv i P4G. C40 begyndte som en international sammenslutning af verdens 40 største byer. I dag er der mange flere med – også små byer som København. Faktisk er København i spidsen for klima og grøn vækst-programmet i C40 og er på den måde én af de byer i verden, der gør mest ud af at have og føre grøn

udenrigspolitik. I C40 er det by til by. I P4G er det en virkelig god blanding af aktører på samme måde som COP'erne. Det er her, lokale historier væves sammen til det store globale narrativ om grøn vækst og FN's verdensmål som vejen til en fælles grøn fremtid.

De to fremtidsscenarier

Der er også nye stemmer, der blander sig, strejker og råber op. Ungdommen rundt omkring i verden er for alvor begyndt at gøre oprør mod den i deres øjne alt for langsomme og ineffektive klimahandling og tomme voksensnak. Vi kender bedst Greta Thunberg, men hun er blot én af mange ungdomsledere, der fra helt lokale demonstrationer

og kampagner kommer ud til et globalt publikum, hjulpet godt på vej af internettet og de sociale medier. Denne alternative version af narrativet har en dobbelthed, som den dominerende version ikke har. Her er der to fremtidsscenerier – ikke blot vores fælles grønne fremtid, men lige nu også en meget sort fremtid. Hvorfor gå i skole, hvis vi ingen fremtid har, spørger de retorisk. Ungdomsoprøret og denne version af det grønne narrativ trækker også på kapitalismekritik og et opgør med BNP-fokuseret økonomisk vækst.

Oftentimes kan klimaforandringerne og de mangle komplekse systemsammenhænge og -afhængigheder give åndenød og føre til magtesløshed. Men der sker noget. Eksemplerne på COP'erne som smeltedigel af idéer, løsninger og netværk til nye grønne partnerskaber med ulige aktører med fokus på handling og det voksende globale ungdomsoprør viser, at det er muligt at bryde de gamle systemer ved at intervenere og lægge pres på så mange steder som muligt.

Disse nye sociale, økonomiske og politiske kræfter, der nu er på spil for en grønnere verden, er en kæmpe forskel fra for bare 10 år siden. Den grønne dagsorden bliver kun stærkere, men bevæger sig også i forskellige retninger. Ambitiøs grøn handling bliver kun mere nødvendig. Presset og forventningerne til Danmark som grøn stormagt er derfor tårnhøje. Men Danmark kan ikke blive en grøn stormagt

som tidligere, hvor stater dominerede international politik. En ny grøn stormagt må for at lykkes favne bredere ved både at lede og ledes af dette nye sammensurium af forskellige grønne aktører.

Danmark har dog én fordel, sammenlignet med andre lande, i forhold til at skabe og føre grøn udenrigspolitik: Danmark har været med til at etablere de nye spilleregler for grønne netværk og er med til at facilitere og lede dem. Danmark har en politisk kultur baseret på dialog mellem forskellige aktører.

Det er disse erfaringer og netværk, der skal være grundlaget for en grøn udenrigspolitik for klimaforandringer uden grænser, hvor det er vigtigt at kunne orientere sig både lokalt og globalt på samme tid, og forstå at lokale aktiviteter også på samme tid er globale. Vi er lige nu i gang med en stor global forhandling om, hvordan vi – hvis overhovedet – driver overgangen til bæredygtige systemer og deres fælles balance. Og ikke mindst er vi i gang med at forhandle det globale narrativ om vores fælles grønne fremtid.

Analysen er udelukkende udtryk for forfatterens egen holdning til klimapolitik og grøn udenrigspolitik.

○○○

En ny grøn stormagt må for at lykkes favne bredere ved både at lede og ledes af dette nye sammensurium af forskellige grønne aktører.

Klimakrise: Momentum til en bedre verden

Af Clara Ræbild Grunnet og Victoria Thorsen

Hvordan ser en grøn udenrigspolitik ud? En dansk grøn udenrigspolitik skal være kompromisløs i sine krav og bygge på social, økonomisk og grøn retfærdighed, og der skal handling og forpligtelser bag ordene, mener vinderne af årets artikelkonkurrence.

Innovation er et af vor tids mest brugte buzzwords. Vi skal innovere os ud af klimakrisen, lyder det fra eksperter såvel som politikere. Men skal vi virkelig læne os tilbage og vente på, at videnskabsfolk opfinder den gyldne løsning på den undtagelsestilstand vi befinder os i? Er det virkelig *flere* ting, *nye* løsninger og *mere* teknologi, der skal til?

Ikke nødvendigvis. Innovation behøver ikke betyde fokus på at skabe nyt så meget som at nytænke det, der allerede eksisterer. Kan vi bruge det, vi har, på en ny måde? Kan Danmark som land nytænke sin internationale rolle? Kan vi stille større krav til os selv og

hinanden og forholde os kritisk til de partnerskaber og organisationer, vi allerede er en del af?

Ny teknologi kommer ikke til at løse de omfattende udfordringer, vi står overfor, da disse udfordringer er et produkt af en verden, hvor endeløs økonomisk vækst og velstand har været idealet. Vi kan ikke forstå hverken klimarelaterede, økonomiske eller sociale problemer i isolation. Disse problemer er tæt forbundne, og derfor er deres løsninger det nødvendigvis også. En ambitiøs dansk udenrigspolitik er nødt til at tage højde for denne forbundethed, og det mest essentielle for sådan en udenrigspolitik er at udvikle en holistisk strategi til at tackle vores globale problemer.

Vi står overfor en unik mulighed for at lave fundamentale ændringer i måden, hvorpå vores verden er indrettet. Med en strategi, der på én gang både tackler temaer som klimaforandringer, økonomisk ulighed, kvinders rettighe-

---

Clara Ræbild Grunnet har en bachelorgrad i International Business and Politics fra Copenhagen Business School, og læser nu en kandidat i Human Økologi på Lund Universitet. Hun skriver derudover for klimagruppen KAKTUS, og er optaget af krydsfeltet mellem klimaretfærdighed og social retfærdighed.

---

der og migration, kan vi nå til roden af problemerne, opnå systemisk forandring og undgå kortsigtede lappe-

Med en strategi der på én gang både tackler temaer som klimaforandringer, økonomisk ulighed, kvinders rettigheder og migration, kan vi nå til roden af problemerne, opnå systemisk forandring, og undgå kortsigtede lappeløsninger.

løsninger. Dansk udenrigspolitik kan her spille en essentiel rolle for en bedre verden, hvis vi griber chancen for at gå forrest og skabe en helhedsplan uden silotænkning.

Danmark skal starte globalt paradigmeskifte

Klimaforandringerne omvælter den verden, vi lever i, og uden øjeblikkelig handling vil konsekvenserne være uoverkommelige. Klimakrisen udgør en reel nødsituation, men fremfor at lade dette være et skrækscenarie, bør vi vende det til en uforlignelig mulighed for at gøre verden til et bedre, grønnere og mere retfærdigt sted. Klimaforandringerne har skabt momentum for netop denne omlægning. Danmark skal udnytte dette øjeblik ved at arbejde for at ændre sociale og internationale forhold gennem dansk udenrigspolitik.

Gennem en strategisk grøn udenrigspolitik skal Danmark stille sig i

spidsen for et internationalt paradigmeskifte. Et paradigmeskifte, der vil indfinde sig før eller siden, og lige nu

har vi muligheden for at basere denne overgang på et dansk, demokratisk og diplomatisk grundlag. Paradigmeskiftet indebærer en nytæn-

ning af formålet med Danmarks internationale samarbejder og forpligtelser. Som eksempel bør formålet med EU som institution ikke længere være at fremme medlemslandenes økonomiske interesser og EU som økonomisk stormagt. I stedet bør formålet med EU-medlemskabet være en sammenlutning af lande, der fælles forpligter sig til CO₂-reduktioner, der lever op til Parisaftalen, grøn omlægning af landbruget og beskyttelse af verdenshavene. EU vil dermed blive en grøn stormagt og et internationalt forbillede. Danmark skal være bannerfører for denne forandring gennem diplomati, grøn vidensdeling og udbredelse af danske erfaringer. På samme måde vil paradigmeskiftet medføre, at grundlaget og formålet med alle Danmarks øvrige regionale såvel som internationale medlemskaber, partnerskaber og alliancer skal nytænkes.

Frem for, at verdens lande konkurrerer om udvinding af naturressourcer,

---

Victoria Thorsen har en bachelorgrad i Jura fra Københavns Universitet (KU), og læser nu på overbygningen. Ved siden af studiet er Victoria stud.jur. i Flygtningenævnet. Hun er særligt interesseret i de menneskeretlige problemstillinger klimaforandringer medfører, og hvordan menneskerettigheder kan danne grundlag for fremtidens klimaløsninger.

---

skal vi i stedet hjælpe hinanden med at blive fri af dem. Netop hér kan Danmark gennem udenrigspolitikken bidrage med at udbrede viden om grønne energiformer og grøn energipolitik. Danmark er et lille land, men har store ambitioner og den nødvendige viden. Vi har ressourcerne, overskuddet og udsynet til at gå forrest i klimakampen. Greta Thunberg har sat et eksempel for, hvor langt en lille, men ambitiøs stemme kan nå. Og selvom Danmark som lille nation skal gå forrest, kan vi ikke gøre det alene. Derfor bør man i dansk udenrigspolitik satse på et bredt og grønt nordisk-baltisk samarbejde. En sådan alliance vil give en større samlet stemme i EU og øvrige multilaterale organisationer, hvor klimadagsordenen skal være absolut højeste prioritet uden undtagelser. Den nordiske alliance skal styrke nytænkningen af vores allerede eksisterende internationale partnerskaber ud fra ønsket om et grønt og socialt retfærdigt paradigmeskifte.

Målet om en grøn fremtid og et bæredygtigt verdenssamfund kan ikke nås ved politiske kompromisser, forståelsespapirer og vage ambitioner. En dansk grøn udenrigspolitisk skal være kompromisløs. Der skal handling og forpligtelser bag ordene. Nogle vil mene, at en sådan tilgang vil svække Danmarks udenrigspolitiske forhandlingsstyrke, men vi forudser, at stater, som griber dette momentum ved at sætte handling bag ordene, vil styrke sin fremtidige forhandlingsposition som et grønt foregangsland. Hvis vi som nation viser mod og viljestyrke, vil det sprede sig. En sådan dansk udenrigs-

politisk strategi vil inspirere, provokere og få andre lande til at følge trop. Ansvar som bannerfører for en bæredygtig fremtid kræver vilje og politisk kompromisløshed.

Danmark skal sørge for, at klimaretfærdighed bliver social retfærdighed

Det momentum, klimaforandringerne har skabt, kræver, at vi aktivt handler og tager ansvar. Men en dansk grøn udenrigspolitik vil aldrig resultere i klimaretfærdighed, uden at alle tiltag også er socialt bæredygtige i metode, tilgang og fokus.

Klimaforandringernes mest åbenlyse konsekvenser ses ved forsvindende stillehavsøer, tørke, oversvømmelser og uendelige skovbrande. Denne udvikling tilintetgør lokalsamfund, landbrug og økosystemer samt tvinger mennesker på flugt. Men klimaforandringerne udgør også en stor sikkerhedspolitisk trussel, som den danske udenrigspolitik må indrette sig efter. Klimaforandringer fungerer som katalysator for væbnede konflikter og krige, da mangel på ressourcer, fødevarer og vandmangel let kan skabe konflikt og uro samt forværre allerede igangværende konflikter, hvilket vi ser eksempler på overalt i verden. Dansk udviklingsbistand skal derfor målrettes de lande, som lige nu og fremadrettet er hårdest ramt af klimaforandringerne. Mennesker fordrevet på grund af klimaforandringer beskyttes *ikke* af FN's flygtningekonvention, hvorfor menneskerettighederne som beskyttelsesværn nu er vigtigere end nogensinde før. Menne-

skerettighederne skal danne grundlaget for forebyggende indsatser, der genopbygger lokalsamfund, styrker infrastruktur og støtter lokalt forankrede projekter, der har grøn omstilling og social retfærdighed for øje.

Som nævnt ovenfor har vi lige nu en unik mulighed for at nytænke de alliancer, organisationer og initiativer, vi er den del af, ved at indtænke en soci-

Målet om en grøn fremtid og et bæredygtigt verdenssamfund kan ikke nås ved politiske kompromisser, forståelsespapirer og vage ambitioner.

al, grøn og retfærdig komponent i alle vores internationale operationer. Et eksempel herpå er Danmarks rolle i IMF (Den Internationale Valutafond) i kraft af den nordisk-baltiske repræsentation.

De seneste måneder har været præget af globale protester fra Mellemøsten til Latinamerika, mange med grobund i stigende oliepriser. I flere lande er disse høje oliepriser et resultat af krav fra IMF om nedskæringer i tilskud til fossile brændstoffer som lånebetingelse. Når IMF indfører en sådan betingelse i deres lånepolitik, er det meget muligt med den grønne omstilling for øje. Men denne 'grønne' politik leder, med de stigende oliepriser, til stigende priser på livsnødvendigheder som mad, transport og elektricitet. I sidste ende har det ramt de mest udsatte borgere, som er gået på gaden i protester, der er endt i vold og kaos. IMF's politik mod statsstøtte til fossile brændstoffer er således ikke bæredygtig, idet den er socialt ødelæggende.

Som FN's generalsekretær António Guterres understregede i 2019, er

der ingen tvivl om, at støtte til fossile brændstoffer skal udfases, hvis vi skal nå vores klimamål. Det må bare ikke ske på bekostning af samfundets dårligst stillede. Netop derfor er det essentielt, at Danmark bruger sin udenrigspolitiske og diplomatiske ekspertise overalt, hvor vi har indflydelse, og sammen med de øvrige nordiske og baltiske lande stiller krav til organisationer som IMF. Danmark skal være en aktiv spiller i kampen for social og grøn retfærdighed,

og ikke blot medløber.

Derfor skal vi ikke kun kræve, at de lande, der er nødsaget til at låne af IMF, skærer i deres subsidier til fossile brændstoffer, men også selv udfase alle direkte såvel som indirekte tilskud til de sorte energiformer. Vi skal sætte et eksempel, og inspirere de øvrige velstående lande til at droppe lave afgifter, skatteincitamenter og andre fordele til den fossile sektor.

Desuden skal Danmark i sit udenrigspolitiske arbejde have en udtalt feministisk dagsorden. En grøn og socialt retfærdig udenrigspolitik er nødt til at anerkende, at kvinder på verdensplan både rammes hårdere og hurtigere af klimaforandringerne. Her kommer Danidas arbejde til at spille en afgørende rolle. Danida skal i sit virke alliere sig med lokale organisationer og partnere, der arbejder for at centrere kvinder i kampen mod klimaforandringer. Med en stærk kvindelig statsminister i front skal Danmark sørge for, at kvinder indtager ledende stillinger i lokale klimaindsatser, hvilket historisk set

har sikret større samarbejdsvillighed på tværs af politiske og etniske skel. Kvinder skal være den centrale drivkraft i Danidas arbejde for langvarig udvikling og grøn omstilling.

Den private sektor kommer uundgåeligt til at spille en stor rolle i den grønne omstilling. Men grøn vækst er på lang sigt utopisk, og vi er nødt til at arbejde mod en verden, hvor vækst og profit ikke er det afgørende succeskriterie. I tråd med det ovennævnte paradigmeskifte skal Danmark nytænke de private partnerskaber, der indgås uden for Danmarks grænser. I kampen for klimaet skal det udenrigspolitiske Danmark alliere sig med firmaer og fonde, der har som erklæret mål at skabe reel social og grøn værdi, og undgå virksomheder, der gemmer sig bag hule CSR-strategier (Corporate Social Responsibility, red.) og kortsigtede velgørenhedsprojekter. Organisationsstrukturer, der fremmer cirkulær økonomi og alternative virksomhedsmål skal foretrækkes. Danmark skal stå side om side med ledere, der vil gøre en forskel for hele verden frem for egen bundlinje.

Danmark skal støtte det globale ungdomsoprør

Det savnede ungdomsoprør er endelig kommet – og det er globalt. På den mest reflekterede, velargumenterede og indignerende facon har unge over hele verden indtaget gaderne, strejket og nået hele vejen til FN med en opsang, der fik selv de mest klimabevægende politikere til at krympe sig. Men de unge ved godt, at det ikke er

nok at lave bannere og slagsange, og de kræver en plads ved bordet.

Det har de fået i Danmark. Klima-, Energi-, og Forsyningsministeriets Ungeklimaråd har givet en række danske unge med vidt forskellige baggrunde og perspektiver et rum for at dele deres bekymringer og løsninger med hinanden og de danske politikere. Og hvem bedre til at agere klimaets vogtere end

En grøn og socialt retfærdig udenrigspolitik er nødt til at anerkende, at kvinder på verdensplan både rammes hårdere og hurtigere af klimaforandringerne.

den selvsamme generation, som står til at overtage en brændende klode?

Nutidens ældre generationer har vist manglende evne og villighed til at tage klimakrisen seriøst. I stedet for at omsætte store ord til konkret politisk handling, har de brugt tiden på at lange ud efter unge, der har påtaget sig et kæmpe ansvar for positiv forandring. Derfor skal netop disse unge have en central plads i Danmarks udenrigspolitiske strategi.

Det danske Ungeklimaråd er et tiltrængt skridt i den rigtige retning, og et koncept Danmark med stolthed bør udbrede til resten af verdens nationer. Der ligger et enormt politisk potentiale og uanede ressourcer hos de millioner af unge, som har startet en global klimabevægelse ud af afmagt, men også af håb.

Dette håb skal vi som grønt foregangsland støtte op om, og derfor skal vi opfordre andre lande til at give deres egne klimaengagerede unge en mulighed for at komme med deres input til

Der ligger et enormt politisk potentiale og uanede ressourcer hos de millioner af unge, som har startet en global klimabevægelse ud af afmagt, men også af håb.

fremtidens klimaløsninger. Som en del af Danmarks grønne udenrigspolitiske strategi bør Danmark lægge pres på EU for at få gennemført et forslag, der sikrer, at et Ungeklimaråd bliver etableret i alle EU-medlemslande. Således bliver det globale ungdomsoprør en institutionaliseret del af den politiske proces, hvilket kun vil styrke den grønne dagsorden. Det forventes, at effekten af de unges engagement hurtigt vil blive synlig, og initiativet skal hurtigst muligt udbredes på globalt plan. De unge har talt, og Danmark har lyttet. Nu skal resten af verden også høre efter.

Danmark skal gå forrest med en grøn udenrigspolitik

Denne udenrigspolitiske strategi lægger vægt på, hvordan Danmark kan nytænke de alliancer, partnerskaber og organisationer, som allerede findes, og sin rolle i dem. Der er ikke tid til lappeløsninger, og med et sådant paradigmeskifte kan Danmark presse på for at skabe systemisk ændring, der indtænker social, økonomisk og grøn retfærdighed. Danmark er nødt til at anerkende, hvor forbundne disse tre områder er, og hvor vigtige de hver især er for hinandens forbedring. En

grøn udenrigspolitik er ikke bæredygtig, hvis den ikke også er socialt bæredygtig – det har vi set talrige eksempler på; fra de

gule vest i Frankrig til dødelige protester i Haiti.

Således skal alle vores udenrigspolitiske operationer genfødes, og vi skal træde i karakter som grønt foregangsland med politisk gennemslagskraft. Vores globale position bliver kun styrket af kompromisløshed, for vi har muligheden for at foregå ved eksempel. Vi skal arbejde for at ændre de forældede mål om vækst og profit, der hersker i EU såvel som i stort set alle andre internationale alliancer. Vi skal vise, at tingene kan gøres anderledes. Vi skal heppe på de andre, hjælpe, når det bliver svært, og inspirere til en bedre verden. På dén måde kan Danmark bedst bidrage til at opnå de verdensmål, som vi har sat for os selv og hinanden.

Denne artikel vandt hovedpræmien i Det Udenrigspolitiske Selskab og Udenrigsministeriets artikelkonkurrence 2020. Vinderne blev udpeget af Udenrigs' redaktionskomité og får tildelt en præmie på 10.000 kroner og mulighed for at præsentere deres budskab for udenrigsminister Jeppe Kofod 20. februar 2020.

○○○

En kamp mod tiden, regeringen og de gamle strukturer

Af Julie Arnfred Bojesen

Klimakrisen kan kun løses ved en grad af internationalt samarbejde og nytænkning, der kræver total omlægning af vores samfund og vores verdensforståelse, mener den brasilianske klimaaktivist Cassia Moraes. Og vi lever allerede på lånt tid.

”Undskyld, her er måske lidt baggrundsstøj, men jeg håber, du kan høre mig. Jeg har lige været i et andet interview efter at have været ude at kigge på lejligheder her i Lissabon hele dagen,” siger Cassia Moraes over telefonen.

Hun er 30 år gammel og har viet sit liv til klimakampen – hvilket blandt andet har ført til, at hun er boligløs i Portugal, da interviewet finder sted kort inden jul. På grund af stadig farligere arbejdsforhold og det øgede pres mod aktivister i hjemlandet Brasilien

har Cassia Moraes længe ventet på en mulighed for at flytte til Europa, og da hun alligevel skulle flyve over Atlanterhavet for at deltage i COP25 i Madrid, slog hun to fluer med ét smæk og tog flyttelæsset med til Portugal.

Cassia Moraes’ utrættelige arbejde for at påvirke beslutningstagere og virksomheder til at handle for at bekæmpe klimakrisen startede, da hun som fjortenårig begyndte at interessere sig for menneskers aftryk på kloden.

”I løbet af studiet engagerede jeg mig på tværs af afdelinger og fagområder og fandt hurtigt ud af, at der den gang var ingen i Brasilien, der talte om klimaforandringerne. Mens jeg studerede stateres ageren, politikker og udvikling, økonomiske interesser og magt, forstod jeg, at der er ét overordnet problem i verden, som knytter sig til internationale forhold, og det er klimaet,”

Julie Arnfred Bojesen (f. 1991) er sekretariatsleder hos Det Udenrigspolitiske Selskab og redaktionssekretær for Udenrigs. Hun har en bachelor i statskundskab fra Aarhus Universitet og MA i Communication for Development fra Malmö Universitet. Hun er OSCE-valgobservatør, bestyrelsesmedlem i Humanity in Action Danmark og frivillig chefredaktør på Magasinet rØST.

forklarer hun, alt imens, at atomtrusler, Den Kolde Krig, Første og Anden Verdenskrig blev anset for at være nøgleproblematikkerne i hele fagfeltet.

Cassia Moraes startede et forskningsprojekt om klimaproblematikken i 2006 – det samme år, som Al Gore offentliggjorde dokumentarfilmen *An in-*

Klimaforandringer kan omvælte samfundene, som de er nu - og vi arbejder inden for en stadig mindre tidsramme.

convenient truth, der rystede verden og endelig fik klimaforandringer på den politiske dagsorden. Hendes opfattelse af klimaproblematikken bygger på et holistisk verdensbillede og udfordrer den gængse og rigide forståelse af vores samfundsordener.

”Lokale miljøudfordringer, for eksempel forurening af floder, kan løses på regionalt eller nationalt niveau, mens klimaforandringer kun kan løses i tæt internationalt samarbejde. Hvis Danmark for eksempel bliver klimaneutralt næste år, men de andre lande i regionen ikke gør, bliver problemet ikke afhjulpet. Jeg tror, klimaforandringer vil vende op og ned på vores samfund som der er nu, som de er nu – og vi arbejder inden for en stadig mindre tidsramme. Grunden til, at jeg har valgt at dedikere mit liv til århundredets største udfordring: klimakrisen, er at forandringerne vil komme til at ændre måden, vi lever på, hurtigere end vi tror. Alle andre dagsordener, som menneskerettigheder, ligestilling og ulighed, bliver undermineret af klimaforandringerne.”

De unges kald

Derfor skal der gøres noget, og helle-re i går end i dag, mener Cassia Moraes, der i 2018, som en del af bølgen af ungdomsaktivisme, der nu skyller over verden, stiftede organisationen Youth Climate Leaders. Målet er at give unge mennesker, som ønsker sig en karriere inden for klima, mulighed for at få et professionelt liv, der bidrager til løsningen på klodens problemer.

”Der er så mange, der gerne vil bidrage og arbejde med klimaproblematikken, men de ved ikke, hvor de skal starte. Youth Climate Leaders blev stiftet netop baseret på min oplevelse af at være ung og ville bruge mine evner på den grønne dagsorden. Mit mål er at gøre vejen kortere til at kunne arbejde professionelt indenfor dette felt, og derfor træner vi en række unge, driftige mennesker fra hele kloden og sætter dem i kontakt med de rigtige arbejdsgivere, organisationer og virksomheder,” fortæller hun.

Det ambitiøse projekt bærer frugt som et resultat af en masse hårdt arbejde. Efter kun to år har Youth Climate Leaders afholdt en række træningskurser for unge, deltaget i internationale klimatopmøder, og har et aktivt netværk af unge, som omfatter over 50 forskellige nationaliteter og en bred vifte af forskellige kompetencer – jurister, økonomer, kokke, ingeniører, journalister, for at nævne nogle. Målet er at nå en million unge mennesker verden over i 2030, fordi en global indsats er nødvendig for at løse den globale klimakrise.

Når det er de unge, der er fokus på, er det, fordi det er de unge, der skal bæ-

re byrden fra tidligere generationer. Og der er et tydeligt generationsskel – hvilket også har vist sig i den globale bevægelse Fridays for Future, som Greta Thunberg startede, hvor børn helt ned

De yngre, som engagerer sig, er bedre til at tilpasse deres livstil til det, de kæmper for, og efterleve egne principper.

i folkeskolealderen føler sig nødt til at råbe op, fordi de voksne ikke gør noget.

”Vi ser det tydeligt i det arbejde, vi laver. Der sidder altid ældre folk på topposterne i de store organisationer. De yngre, som engagerer sig, er bedre til at tilpasse deres livstil til det, de kæmper for, og efterleve egne principper. De ældre tager i høj grad de vigtige poster, de deltager i møder, forhandlinger og diskussioner, men de har større tilbøjelighed til at tage hjem og fortsætte deres eget liv, som de altid har gjort,” siger Cassia Moraes, og henviser til at mange unge vælger at reducere deres forbrug, leve mere minimalistisk og at ikke få børn.

Forfulgt af ideologiske grunde

Det er ikke nemt at være klimafor-kæmper i Brasilien, som i forvejen har en historie med forfølgelse af aktivister. For blot to år siden blev menneskerettighedsforkæmperen Marielle Franco fundet død, angiveligt myrdet på vegne af regeringen.

”Det er svært at arbejde i Brasilien nu. Den politiske situation har forandret sig voldsomt de sidste par år. Vores nuværende miljøminister kommer fra landbrugsindustrien og ville lukke miljøministeriet. Selvom den tidligere ikke var proaktiv, ser vi nu en regering,

der rent faktisk modarbejder klimaet – med situationen i Amazonas som en *worst case*,” forklarer Cassia Moraes med henvisning til afskovningen af regnskoven, som dækker 60 procent af landet, og efterårets skovbrande, hvor Bolsonaro ikke blot undlod at bekæmpe flammehavet, men endda nægtede lande som Frankrig

at bistå med brandslukningen med anklager om imperialismen.

Personer som Cassia Moraes, er ikke velanset hos præsident Jair Bolsonaro. Hun kom selv i i ung alder med i Det Brasilianske Klimaråd, har udarbejdet klimarapporter til regeringen og rådgivet indenfor klimapolitik på nationalt og regionalt niveau, mødes med verdensledere som Barack Obama og António Guterres, og råber nu op om skadelig politik til COP-møder og C40. Og så er hun endda er kvinde.

”Det er svært for os at arbejde politisk på stats- og regionsniveau, når den nationale regering modarbejder os. Vi, der arbejder med at kæmpe for klimaet, oplever, at vi er udsat for et øget trus-selsniveau under den nuværende regering. For nyligt er tre ledere fra grupper af oprindelige folk slået ihjel, og politiet obstruerer vores arbejde. Selv under skovbrandene har mange af de brandmænd, som kæmper mod flammerne i Amazonas, fået husarrest og deres pas konfiskeret og er dermed fuldstændig fastlåst, selvom deres familier var i fare og lider under brandene,” fortæller Cassia, og lægger vægt på, at det er de i forvejen marginaliserede – folk i fattige områder, farvede og oprindelige folk, som lider mest under regimet.

Klimaproblematikken fylder heller ikke meget i den offentlige debat i Brasilien.

”Som udviklingsland er der en masse andre problemstillinger, som fylder

Det er, som om vi har et fælles kreditkort med de gamle, og når vi så er blevet voksne, er der kun enorm gæld tilbage til os.

hos folk. Økonomien er svag, meget svagere end i Europa, så man er meget afhængig af familien for at klare sig; der er problemer med vold, fattigdom og korruption, arbejdsløshed.”

”Diskursen hos landets lederne gør klimamodstanderne mere selvsikre, og den fyrer op under hadet og frustrationen, der ligger i befolkningen. Vi ser en miljøminister uden kendskab til eller interesse for området, som holder møder med mennesker, som er ansvarlige for mord, trafficking og korruption. Det sender et tydeligt signal til folk,” siger hun.

Denne modstand, både på politisk og folkeligt niveau, er ifølge Cassia Moraes en ideologisk kamp, og ikke et spørgsmål om (offentlig) økonomi.

”Her er en masse vrede og had, som kanaliseres gennem vold og undertrykkelse. Hadet rettes mod det ’politiske korrekte’, fordi det udfordrer status quo og vidner om forandring. De kan ikke lide det, så selv noget så uskyldigt som at være vegetar ses som en trussel og skal slås ned. Folk har altid været forfulgt i Brasilien, og nu er det blevet værre. Dit liv er i fare, hvis du engagerer dig i klimaet.”

Det ideologiske i modviljen mod forandring trumfer tydeligvis andre

argumenter for at imødekomme den, for, som Cassia Moraes påpeger, er forandringen der allerede. Og det får enorme konsekvenser for hele landets sammenhængskraft og økonomi, når klimaforandringerne ændrer folks levegrundlag.

”Forskning viser, at vi kunne få større økonomisk gevinst ved at beskytte regnskoven end ved

at lade den fælde og brænde. Men de, som sidder på magten kommer i høj grad fra den store landbrugsindustri og er kriminelle – de udnytter muligheden med den politiske velvilje under Jair Bolsonaro til at beslaglægge jorden i Amazonas for at udnytte den. Indtægterne herfra omfordeles ikke, så folk i Brasilien får intet ud af det. Samtidig mister deres levebrød og ressourcer.

Diversitet i repræsentationen

Klimaudfordringerne afdækker ikke kun ulighed og brud på menneskerettighederne, men også diskrimination.

”I Brasilien – og globalt – ser vi, at hvide, privilegerede mennesker ikke tager hensyn til oprindelige folk og marginaliserede grupper. Det gælder både for de grupper, som er ligeglade med klimaet, men også når der etableres grønne løsninger, som får store konsekvenser lokalt. Løsningen er, at vi skal ud af vores boble – det lyder oplagt, men vi skal huske på inkludere folk fra de berørte regioner, når der tages beslutninger.”

Vanuatus præsident illustrerede problemstillingen godt, da han efter et klimatopmøde trådte frem og sagde ”vi betyder tydeligvis ingenting”, fordi

hans kolleger ikke udviste nogen vilje til handling for at forhindre, at landet synker i havet.

”Vi er alle sammen mennesker, og dette angår hele menneskeheden. Det betyder intet, om du sejler på første klasse, når skibet går ned,” siger Cassia Moraes.

De unge vil ikke vente 10 år på at få magten, fordi så meget tid har de ikke.

Behov for total omvæltning

Det er et komplekst billede, Cassia Moraes tegner af det, der skal forandres for at finde en løsning: Demokrati, menneskerettigheder, undertrykkelse, ligestilling, økonomiske, politiske og sociale strukturer – ikke ting, der ændres i en håndvending.

”Dette er en tid for opbrud og omvæltning; Samfundet, som vi kender det, er i forandring hurtigere, end vores strukturer er klar til. Demokratiet virker ikke, det økonomiske system er ikke holdbart, teknologisk disruption ændrer vores måder at leve på, og virkningerne gør sig gældende allerede. Der er behov for et totalt paradigmeskifte på tværs af sfærer, områder og opfattelser – også i det globale politiske system. Udfordringen er, at de privilegerede er bange for forandring,” slår hun fast, og forlanger et opgør med det kapitalistiske system, der dyrker ulighed, for at give plads til for eksempel en bredere deleøkonomi.

”Kapitalismen er et ’fiktivt rumt’, som er solgt på en antagelse om, at fremtiden er bedre end fortiden. Vi er

den første generation, som ikke har det bedre end forældrene. Det er, som om vi har et fælles kreditkort med de gamle, og når vi så er voksne, er der kun et enormt overtræk tilbage til os.”

Et nyt politisk system skal bygges på et solidt globalt samarbejde, baseret på multikulturalisme og multilateralisme, hvor alle arbejder sammen og har ligeværd, også på tværs af køn. Hvis der ikke gøres noget, mener Cassia Moraes, at én af de alvorlige sociale tendenser som reaktion på stigende ulighed og polarisering vil være en meget større udbredelse af nationalisme, som vi allerede ser i Vesten.

Tiden rinder ud

Der sker heldigvis lidt, på trods af det dystre billede, der tegnes af verdenssituationen: For ti år siden var der ikke Fridays for Futures, og de unge har en stærkere stemme end før. For at holde modet oppe, tænker Cassia Moraes i alternative fremtidsscenerier.

Hvis vi mislykkes med at beskytte folk og med at forhindre irreversibel ødelæggelse, er vi stadig på den rigtige side af historien, og vi prøvede.

”Vi må håbe, at vi går en fremtid i møde, hvor vi i fællesskab vil løfte byrden med at prøve at reparere skaderne over hele kloden med mere samarbejde og mindre hierarki. Vi må tænke i nye paradigmer for samarbejde, anvende teknologi på nye måder, teste for eksempel borgerløn. Derudover vil det i fremtiden ikke give mening at tale om nationalstater – dagens unge er så globaliserede, at de føler sig forbundet på

tværs af politisk definerede grænser,” siger Cassia Moraes.

”Det store problem er, at vi ikke har 10-15 år. Vi er den første generation uden håb. Den eneste grund til, at jeg altid fortsætter med at kæmpe, er, at dette er den mest presserende udfordring, vi på nogen måde står overfor. De unge vil ikke vente 10 år på at få magten, fordi så meget tid har de ikke.

Og selvom vi fejler, vil det være vores sejr. Hvis vi mislykkes med at beskytte folk og med at forhindre irreversibel ødelæggelse, er vi stadig på den rigtige side af historien, og vi prøvede. Men vi har rigtig meget arbejde foran os,” siger Cassia Moraes.

○○○

Klimaforandringer udfordrer folkeretten

Af Miriam Cullen

Klimaforandringerne udfordrer den folkeretlige definition af flytninge og internt fordrevne. Globalt overstiger antallet af mennesker, som flygter eller migrerer på grund af klima antallet, som migrerer på grund af væbnede konflikter. Men er vi i Norden immune overfor klimaforandringerne?

Ifølge den Internationale Organisation for Fordrevne (IDMC) blev i alt 10,8 millioner mennesker internt fordrevet i første halvdel af 2019, og ud af disse blev syv millioner fordrevet af en katastrofe, naturlig eller menneskeskabt. Det er mere end dobbelt så mange, som fordrives af konflikter og vold, og det udgør det højeste antal mennesker, der nogensinde er fordrevet af katastrofer, siden man begyndte at føre optegnelser. Der er nu ubestridelige videnskabelige beviser for, at den øge-

de intensitet og hyppighed af sådanne begivenheder er klimarelateret.

En grundlæggende udfordring i håndteringen af fordrivelse, der helt eller delvist er forårsaget af klimaforandringer, er, at det kan være vanskeligt at identificere individuelle forekomster af klimarelateret fordrivelse. Beslutningen om at migrere er kompleks, personlig og påvirkes normalt af mere end én faktor. Klimaforandringer er sjældent den eneste årsag til, at en person migrerer. I stedet forværrer klimaforandringer allerede eksisterende sårbarheder såsom fattigdom, diskrimination og udsættelse for væbnet vold. Følger af klimaforandringer er sjældent den eneste årsag til migration, men udgør som regel en stressmultiplikator.

Vi er samtidig nødt til at acceptere, at nogle følger af klimaforandringerne, såsom stigning i havniveauet, *uundgåeligt* vil resultere i fordrivelser, uafhæn-

---

Miriam Cullen er lektor i klima- og migrationsret hos Centre for International Law, Conflict and Crisis (CILCC) ved Det Juridiske Fakultet på Københavns Universitet. Hun har en Master of Laws fra The Australian National University og en ph.d. fra Københavns Universitet. Derudover sidder hun i den rådgivende komite for Platform on Disaster Displacement, samt er formand for Nordic Network on Climate Related Displacement and Mobility.

---

gigt af andre sårbarheder. Norden er ikke immun overfor disse. I nogle henseender kan nordiske fremskridt inden for klimaforandringsrelaterede innovationer og teknologier have maskeret klimapåvirkninger her og overskygget de allerede eksisterende sårbarheder i nogle samfund, hvor fordrivelse på grund af klimaforandringer allerede er en realitet. Faktisk mærker Nordens arktiske region allerede nogle af klimaforandringerne mest markante følger.

Forandringerne er synlige

I Norden generelt bød 2019 på et usædvanligt stort antal ekstreme vejrbegivenheder. På Vestlandet i Norge førte kraftig regn, kombineret med hurtigere snesmeltning end sædvanligt, til flere stenskred og laviner i bjergområderne end normalt. Hele hjem blev oversvømmet af mudderskred, hvilket fordrev beboerne fra deres hjem. I dele af Sverige er sommerbrande blevet den nye norm og har også forårsaget fordrivelse. I Danmark har en øget frekvens og intensitet af nedbør allerede forårsaget pludselige oversvømmelser. Landets relativt flade geografi betyder, at stigende havniveauer kombineret med en stigning i antallet af stormfloder utvivlsomt vil påvirke kystsamfundene i de kommende år. Undersøgelser har allerede vist, at i byer som for eksempel København har tilpasning af infrastruktur til forventelige stigninger i havniveauet øget priserne på ejendomme beliggende nær kysten, hvilket for-

årsager det, som en Harvard-akademi har kaldt for ”klimagentrificering”.

Klimaforandringer får unikke konsekvenser i de mere skrøbelige nordiske økosystemer, især på Færøerne, Island og i Grønland, og har ført til ubalance i biodiversitet og vejrcykluser, der øger det allerede eksisterende

Klimaforandringer forårsager unikke påvirkninger i de mere skrøbelige nordiske økosystemer.

pres på oprindelige folks liv og levebrød. For eksempel har skiftende is- og sneforhold tvunget

de nordsamiske rensdyrhyrder til at drive besætningerne sammen senere på året, hvilket betyder, at rensdyrene vejer mindre, og at hyrderne derfor tjener mindre. Det forandrede klima har også medført blødere sne, hvilket har betydet, at besætninger oftere bliver byttedyr for ulve og lossere. Resultatet er faldende rensdyrbestande, som truer levebrøden i hele samfund. Blødere havis, ændrede vejrmonstre og ændrede fiske- og dyreforhold påvirker også grønlandske jægere og fiskere. En fortsættelse af disse tendenser vil uden tvivl have konsekvenser for, hvor folk arbejder og bor.

På samme tid har Norden oplevet en stigning i befolkningen på 16 procent fra 1990 til 2017, primært fra nettoindvandring fra andre dele af verden. Sverige og Finland havde lovgivning, der udvidede beskyttelsen af flygtninge til mennesker på flugt fra ’miljøkatastrofer’, men begge lande suspendede senere disse love i 2015-2016, da hele den europæiske region oplevede en stigning i antallet af mennesker, der søgte international beskyttelse. Således kan vi på den ene side observere en

tilsyneladende politisk vilje til at tackle konsekvenserne af klimarelaterede forflytning, men på samme tid en forbeholdenhed ved at skulle åbne ”sluserne”, og som en konsekvens deraf stå overfor usammenhængende regionale løsnings tiltag.

Huller i den retlige beskyttelse

Den retlige beskyttelse, der er til rådighed for mennesker, der er tvunget til at flygte på grund af klimarelaterede betydelige huller. Hvor klimaforandringer har tvunget folk til at flytte, er det usandsynligt, at disse mennesker lever op til definitionen af ”flygtninge”, og de nyder begrænset beskyttelse mod tilbagesendelse i henhold til menneskerettighederne, og reglerne for intern fordrivelse er både forældede og ikke-bindende. Det område, der er vokset mest juridisk i de seneste årtier, er katastrofeberedskab og planlægning, men disse giver også kun i ringe grad dækkende juridisk beskyttelse for fordrevne mennesker.

I 1990 anerkendte FN's klimapanel, at ”de alvorligste effekter af klimaforandringer kan være påvirkningen af menneskelig migration”. Alligevel varede det indtil 2018, før *Global Compact on Safe, Orderly and Regular Migration* blev den første internationale migrationsaftale, der anerkendte klimaforandringer som en udløser for menneskelig mobilitet. Til dato findes der stadig intet juridisk bindende internationalt instrument, der beskytter mennesker, som bevæger sig på tværs af grænser af grunde, der har med klimaforandringer at gøre.

Flygtningeret vil sjældent være gældende i disse tilfælde. Definitionen af ”flygtninge” under flygtningekonventionen fra 1951 er begrænset til dem, der risikerer forfølgelse af grunde, der er anerkendt under konventionen (race, religion, etnicitet, politiske anskuelser eller tilhørsforhold til en særlig social gruppe). Da følger virkningerne af klimaforandringer er vilkårlige, vil de fleste mennesker, der flytter af klimarelaterede grunde, ikke nyde den beskyttelse, som flygtningekonventionen tilbyder. I meget sjældne tilfælde kan sådanne personer muligvis opfylde den internationale definition af flygtning, hvor klimaforandringeres konsekvenser falder sammen med forudgående forfølgelse, eller hvor en regerings reaktion på en katastrofe er så selektiv og diskriminerende, at den udgør forfølgelse som defineret i konventionen.

Menneskerettighederne er ikke en tilfredsstillende løsning

To regionale konventioner (den ene afrikansk og den anden amerikansk) udvider definitionen af ”flygtning” til også at omfatte mennesker, der migrerer på grund af begivenheder eller omstændigheder, der ”alvorligt forstyrrer samfundets funktionen” eller ”alvorligt forstyrrer den offentlige orden”. Logisk set kan klimarelaterede katastrofer falde inden for disse definitioner. Endnu har ingen stat, som tilslutter sig disse konventioner udtrykkeligt tilbudt beskyttelse til mennesker, der er blevet fordrevet af klimarelaterede vejrbegivenheder, skønt de har haft flere lejligheder til at gøre det. Staters manglende anvendelse af de regionale konventio-

ÆNDRERE LEVEVILKÅR: Manglen på juridisk beskyttelse, når man tvinges til at flytte på grund af klimaforandringerne, vil også komme til udtryk i Norden. Mildere vintre har de seneste år blandt andet ført til mindre rensdyrbestande, hvilket truer hele samfund, og dermed hvor folk bor og arbejder.

(Foto: Wikimedia Commons)

ner på denne måde betyder ikke, at man ikke kan argumentere for at tildele mennesker flygtningestatus af klimarelaterede årsager under disse regionale konventioner, men det sår tvivl om et sådant arguments potentielle succes.

Menneskerettighedsloven kan tilbyde beskyttelse til en person, der har krydset en international grænse, hvor denne person står over for en overhængende trussel mod deres ret til liv eller deres ret til frihed fra tortur, grusom, umenneskelig eller nedværdigende behandling. Da denne regel stammer fra folkeretlig sædvane, gælder den for alle stater, uanset om de er part i særlige internationale menne-

skerettighedskonventioner. I september 2019 udsendte fem af de ti FN-komitéer for menneskerettighedsaftaler en *"Fælles Erklæring om Menneskerettigheder og Klimaforandringer"*, hvor de anbefalede brugen af de supplerende beskyttelsesmekanismer, der er tilgængelige under menneskerettighedsloven, for mindst nogle kategorier af mennesker, der krydser grænser af klimarelaterede grunde. Beskyttelse mod tilbagesendelse i henhold til menneskerettighedsloven er en vigtig juridisk bagstopper, men utilfredsstillende som løsning på klimarelateret fordrivelse. Anvendelse af denne regel til beskyttelse ville betyde, at folk

bliver nødt til at vente til allersidste øjeblik, indtil de er truet på livet, eller omstændighederne udgør tortur, grusom, umenneskelig eller nedværdigende behandling, før de har krav på retlig beskyttelse.

Med disse udfordringer for øje, sammen med en voksende viden om, at adressering af allerede eksisterende

Den retlige beskyttelse, der er til rådighed for mennesker, der er tvunget til at flygte på grund af klimarelaterede begivenheder, er et juridisk kludetæppe med betydelige huller.

sårbarheder er vigtigt for at minimere klimarelateret fordrivelse, har der i løbet af det sidste årti været en betydelig vækst i internationale aftaler og rammeaftaler, der fremhæver katastrofeplanlægning og beredskab. Disse inkluderer Sendai-rammeaftalen om *Reduktion af risikoen ved katastrofer 2015-2030*; FN-pagten *Global Compact on Safe, Orderly and Regular Migration 2018*, som har et dedikeret afsnit om naturkatastrofer og de negative virkninger af klimaforandringer; samt statsledede rådgivende organer såsom The Nansen Initiative og The Platform on Disaster Displacement. Det er ekstremt vigtigt at yde hjælp til samfund med at planlægge og forberede sig på potentiel fordrivelse; det kan beskytte liv og ejendom og mindske potentielle fordrivelser og personlige traumer.

Internt fordrevne kræver national og regional strategi

Selv med strategier for bedste praksis er det imidlertid uundgåeligt, at klimarelaterede begivenheder fortsat vil

fordrive mennesker både på tværs af og inden for internationale grænser. Overholdelse af bedste praksis for styring og afbødning af fordrivelse fritager ikke en stat for ansvaret for fordrevne samfund. Alligevel vil de fleste, der er fordrevet på tværs af statsgrænser, ikke leve op til definitionen på en flygtning, og de vil heller ikke falde inden for de snævre rammer for supplerende beskyttelse under menneskerettighedsloven. Der er således stadig et hul i international retlig beskyttelse for disse mennesker.

Der er endnu færre internationale retlige beskyttelser, når det kommer til internt fordrevne, hvilket er langt den mest almindelige form for klimarelateret migration. Det mest relevante instrument er 'De vejledende principper for internt fordrevne', der blev introduceret i FN's menneskerettighedskommission i 1998. Selvom de ikke er bindende i sig selv, afgrænser de de bindende regler for internationale menneskerettigheder og humanitær folkeret, der gælder, når mennesker er fordrevne inden for en stats egne grænser. De har vundet bred international accept og er et meget nyttigt værktøj til at forstå statens forpligtelser med hensyn til internt fordrevne. Men der er tale om blød lov, og de blev ikke skabt med virkningerne af klimaforandringer for øje.

I 2016 fastsatte International Law Commission, der under FN's generalforsamlings myndighed er ansvarlig for kodificering af folkerettens regler, et sæt "Udkast til artikler om beskyt-

telse af personer i tilfælde af katastrofer”. Ifølge disse kan det hævdes, at en stat har en forpligtelse i henhold til folkeretlig sædvaneret til at søge ekstern bistand, hvis konsekvenserne af en katastrofe åbenlyst overstiger statens kapacitet til at reagere og hjælpe sine egne borgere. Derudover må samtykke til tilbud om ekstern bistand, hvad enten det er fra andre stater, internationale ikke-statslige organisationer eller andre aktører, ikke tilbageholdes vilkårligt.

I praksis er mennesker, der er internt fordrevet af klimarelaterede fænomener, primært underlagt den nationale stats lovgivning. Dette kan forårsage vanskeligheder med hensyn til at sikre effektiv og konsekvent beskyttelse af samfund, der er påvirket af klimarelateret fordrivelse, fordi virkningerne af klimaforandringer er vilkårlige og ikke respekterer statsgrænser. Nabo-stater har ofte at gøre med de samme konsekvenser af de samme klimarelaterede virkninger, men vil håndtere de

berørte personer på forskellige måder, afhængigt af deres status som bosiddende, borgere eller udlændinge. Delvist af denne grund fremhæver mange af de politiske retningslinjer, der er blevet udviklet gennem fora som The Nansen Initiative og The Platform on Disaster Displacement, vigtigheden af *regional* koordinering.

Mange af følgevirkningerne af klimaforandringer er nu uundgåelige, men fordrivelseseffekterne kan afhjælpes ved at integrere mobilitetsplanlægning i klimatilpasningsstrategier, og ved at sikre, at relevant lovgivning og politik imødekommer de fordrevne menneskers behov. Tiden er inde til en bedre regional koordinering mellem de nordiske stater, hvad angår håndtering af klimarelateret fordrivelse både internt i stater i regionen og som fremadskuende udenrigspolitisk strategi.

Oversat af Ane Dalegaard Hansen.

Skal skove, have og floder have juridiske rettigheder?

Af Katarina Hovden

Den juridiske og politiske struktur bygger på et mekanisk, menneskecentreret verdensbillede, som ikke matcher de globale udfordringer, vi står overfor. En mere holistisk debat om naturens rettigheder er i fuld gang på verdensplan. Det kan blive et helt afgørende vendepunkt for kampen mod klimaforandringer.

”Gennem hele retshistorien har hver på hinanden følgende udvidelse af rettigheder til en hvilken som helst ny enhed hidtil været en smule utænklig”, skriver Christopher D. Stone i sin banebrydende artikel fra 1972, som har inspireret mange jurastuderende, inklusive denne forfatter. Efter at have placeret den historiske udvidelse af rettigheder til nye kategorier af personer (såsom ’kvinder’, ’udlændinge’, ’fanger’ og ’slaver’) i forbindelse med en voksende kreds af moralske anliggender, fortsætter han: ”Jeg foreslår helt alvorligt, at vi giver juridiske rettigheder til skove, verdenshave, floder og såkaldte

”naturlige objekter” i miljøet – ja, faktisk til det naturlige miljø som helhed”.

Og hvad gør forslaget utænkeligt? Som Stone så veltalende reflekterer, er det ”delvis fordi, at indtil den retsløse ting får sine rettigheder, kan vi ikke se den som andet end *en ting* til ”vores” brug – dem, der på det givne tidspunkt har rettigheder.”

Dertil vil jeg tilføje, bevægelsen for naturens rettigheders vigtighed ligger i dens ambition om ikke kun at konfrontere opfattelser af lov, men også verdensbilleder.

Det ikke længere så utænkkelige

I skrivende stund er denne konfrontation godt i gang. Naturens rettigheder er faktisk ikke længere utænkkelige – de er heller ikke blot tænkelige, men faktisk ganske gennemførlige, idet et voksende antal lande har anerkendt naturen som juridiske personer med rettigheder på linje med mennesker i deres retssystemer. Det første kendte eksempel stammer fra Tamaqua Borough

Katarina Hovden er ph.d.-stipendiat ved Det Juridiske Fakultet ved Københavns Universitet. Hun er forsker ved Centre for European and Comparative Legal Studies med fokus på natur- og menneskerettigheder i et økologisk paradigme. Desuden er Katarina Hovden associeret med International Institute for Sustainable Development.

i delstaten Pennsylvania i USA, hvor en forordning fra 2006 anerkendte Tamaqua Boroughs ”naturlige samfund og økosystemer” som juridiske personer med rettigheder. Få år senere, i 2008, tiltrak Ecuador sig global opmærksomhed, da landet anerkendte ”naturens eller Pacha Mamas (Moder Jords) rettigheder” i dets forfatning. Bolivia fulgte efter med national lovgivning i 2010, hvor landet vedtog en Lov om Moder Jords Rettigheder.

Det er imidlertid indenfor de sidste fem år, at udviklingen virkelig har taget fart. I 2014 fik Te Urewera, tidligere en nationalpark i New Zealand, status som juridisk person. I 2016 anerkendte forfatningsdomstolen i Colombia Atrato-floden som et retssubjekt i en domsafgørelse omhandlende ulovlig minedrift. New Zealand tildelte floden Whanganui og bjerget Taranaki status som juridiske personer 2017. I Indien anerkendte højesteret i delstaten Uttarakhand på samme tidspunkt floderne Ganges og Yamuna, samt de gletsjere i Himalaya, hvorfra floderne Ganges og Yamuna udløber, såvel som tilstødende ”floder, vandløb, bække, søer, luft, enge, dale, jungler, skove, vådområder, græsarealer, kilder og vandfald” som juridiske personer med rettigheder på linje med mennesker. I 2018 udstedte Colombias højesteret en historisk afgørelse i en sag anlagt af 25 børn og unge, som gjorde indsigelse mod de colombianske myndigheder for deres utilstrækkelige handling i forhold til at beskytte mod skovrydning og virkningerne af klimaforandringer. Naturens rettighe-

der eller status som retlig enhed er også blevet anerkendt i Bangladesh, Belize, Brasilien, Mexico og Uganda, og der er fremsat forslag i mindst lige så mange lande som der er faktiske love.

Der findes i skrivende stund ingen love om naturens rettigheder i Europa.

Der findes i skrivende stund ingen love om naturens rettigheder i Europa.

Dette kan dog meget snart ændre sig, i betragtning af de mange forslag om rettigheder til na-

turen, der er blevet fremsat, både formelt og uformelt, i lande tværs over kontinentet – herunder Frankrig, Ungarn, Holland, Sverige, Polen og Storbritannien. I Storbritannien har byrådet i Frome foreslået en vedtægt for at få floden Fromes rettigheder anerkendt ved lov, og man afventer en afgørelse fra centraladministrationen. I 2017 var medlemmer af Europa-Parlamentet værter for en konference om naturens rettigheder, hvor man blandt andet drøftede et civilsamfundsforslag til et EU-direktiv om naturens rettigheder. Flere politiske partier i Europa har inkluderet naturens rettigheder i deres politiske programmer, herunder det danske parti Alternativet.

Strukturerne bygger på forældet forståelse

Jan van de Venis (en hollandsk advokat, der har foreslået anerkendelse af Vadehavets rettigheder), omtalte for nylig udviklingen indenfor naturens rettigheder som et ’Galileo-øjeblik’ inden for jura. Som én af de store tænkere knyttet til det mekaniske verdensbillede fra 1500- og 1600-tallet, mødte Galileo Galilei også kritik for at udfordre den

på det tidspunkt accepterede forståelse af virkeligheden og naturen. Det mekaniske verdensbillede, han var fortaler for, forstod den levende verden som en maskine. Det retfærdiggjorde menneskelig dominans over den ikke-menneskelige verden – som vi omtaler 'naturen', forstået som al natur foruden mennesket – ved at fremhæve menneskelige evner, herunder evnen til at ræsonnere, over alle andre kvaliteter, samt ved at benægte, at sådanne kvaliteter fandtes andre væsner end mennesket. Det var et verdensbillede, hvor kvantificering, objektivitet og fornuft stod i centrum. Kombineret med kristne tros-systemer understøttede dette verdensbillede det, som Cormac Cullinan har omtalt som "illusionen" af menneskelig adskillelse fra og overlegenhed over den ikke-menneskelige verden.

Fritjof Capra og Ugo Mattei illustrerer i *The Ecology of Law*, at mens naturvidenskaberne for længst har bevæget sig væk fra det mekaniske verdensbillede, der kendetegnede det 16. og 17. århundrede, har juraen ikke vendt ryggen til disse århundreder gamle antagelser. Tværtimod komplementerer det mekaniske verdensbillede en juridisk og politisk orden, der orienterer sig mod ekstraktivisme (kommerciel udvinning af store mængder af råmaterialer og naturressourcer, red.), forbrug, og ejerskab, og et økonomisk paradigme, hvor uendelig økonomisk vækst ikke er en fantasifuld drøm, men et rimeligt og prisværdigt samfundsmål.

Naturens rettigheders Galileo-øjeblik opstår, når vi begynder at overveje følgende: Om mennesker, snarere end at være tilskuere til, faktisk er

deltagere i et netværk af liv, dybt forbundne med og indbyrdes afhængige af resten af naturen og jordens levende systemer? Hvad, hvis det at gøre skade på naturen svarer til at gøre skade på mig selv? Og hvad, hvis alt levende i jordens økosystemer betyder noget i sig selv, som væsner med iboende værdighed, og ikke blot som genstande af instrumentel værdi for mennesker?

Selvom det er kommet sent til juraen, begyndte dette holistiske og økologiske verdensbillede allerede at udfordre det mekaniske verdensbillede indenfor naturvidenskaberne i det 18. og 19. århundrede. Dette nye paradigme, som fokuserede på netværk, systemtænkning og relationer, banede med tiden vej for nye felter såsom økologi og kvanteteori. For nylig er forestillinger om menneskelig exceptionisme begyndt at blive udfordret. Ikke kun fordi adskillige tænkere har opfordret til en udvidelse af moralske hensyn, men også fordi forskning om dyr, træer og andre væsner peger på, at intelligens, bevidsthed og en tendens til samarbejde og fællesskaber ikke er egenskaber, der er forbeholdt mennesker. En afspejling af disse idéer indenfor jura og etik er legemliggørelsen af bevægelsen for naturens rettigheder og den juridiske filosofi, der støtter dem.

Naturens rettigheder møder klimaforandringer

Historien om naturens rettigheder handler overvejende om lokale og nationale udviklinger. Det er dog ikke en historie, der udspiller sig uafhængigt af det internationale. Faktisk er udviklingerne inden for naturens rettigheder

blevet viklet ind i, og har fundet sted som reaktion på, bestræbelser på at begrænse den økologiske krise på internationalt niveau. Faktisk var det den rungende fiasko ved COP 15-konferencen i 2009, der endda blev afholdt i København, som førte til, at Bolivia indkaldte til en Folkets Konference om Klimaforandringer og Rettigheder for Moder Jord i Cochabamba, Bolivia, i april 2010.

Mere end 35.000 mennesker deltog i konferencen i Cochabamba, som resulterede i proklamationen af Verdenserklæringen om Moder Jords Rettigheder. Selvom det er et dokument støttet af 'verdens folk', og derfor ikke har status som folkeret, er Erklæringen blevet præsenteret for FN's Generalforsamling og er genstand for vedvarende underskriftskampanjer, som kræver anerkendelse af naturens rettigheder på mellemstatsligt niveau. Selvom der endnu ikke er fremsat en sådan anerkendelse, har Erklæringen spillet en rolle i udformningen af rettigheder til naturen over hele kloden. Til eksempel godkendte Sametinget Erklæringen i 2018. Som et dokument, der konfronterer naturens rettigheder med klimaforandringer, giver det en indikation af de perspektiver, der kan opnås med en tilgang, der giver rettigheder til naturen.

Den første iagttagelse er, at naturens rettigheder, på grund af det tæt forbundne og indbyrdes afhængige verdensbillede, som de lægger op til, kræver, at klimaforandringer ses som ét af mange forbundne symptomer (et "fænomen" ifølge Erklæringen) på

Klimaforandringer minder os fortsat om, at naturen er ligeglad med nationalstaters territoriale grænser.

vores grundlæggende ikke-bæredygtige levemåder, inklusive produktions- og forbrugssystemer. En re-

duktionistisk tilgang, der fokuserer på klimaforandringer isoleret set og gør CO₂-niveauer i atmosfæren til den primære bekymring, tilsidesætter eller ignorerer den udbredte udryddelse af levende væsner og forringelsen eller ødelæggelsen af økosystemer, der forekommer sammen med stigende CO₂-niveauer i atmosfæren.

Fortællinger om klimaforandringer har haft succes med at formidle menneskers sårbarhed og minder os om, at vi for vores overlevelse og velvære er helt og fuldt afhængige af jordens systemer. Udover at anerkende gensidig afhængighed, kræver naturens rettigheder og dens filosofi en vis kvalitet i forholdet til naturen, der er baseret på gensidig respekt for alle levende væsner, som værdige medlemmer af Jord-samfundet, gensidighed og fællesskab. Erklæringen hentyder til dette ved taknemmeligt at erkende, at "Moder Jord er kilden til liv, næring og læring og giver alt, hvad vi har brug for, for at leve godt".

En svær balance af interesser

Dette bringer os til anerkendelsen af Moder Jords rettigheder i Erklæringen. Denne anerkendelse stræber efter at bringe naturen ind i den juridiske og politiske sfære som et subjekt, der har iboende moralsk værdi og værdighed, og med interesser, der fortjener beskyttelse af juraen. Med naturens rettigheder på bordet når vi til Galileo-øjeblik-

ket inden for jura, hvor udgangspunktet vendes på hovedet. I stedet for at starte fra det sted, at intet liv er beskyttet undtagen menneskeliv, tager vi udgangspunkt i, at alt liv er moralsk værdifuldt og beskyttet, mennesker såvel som andre væsner og naturen som sådan. Erklæringen fortsætter med at opregne naturens rettigheder, herunder retten til liv og til at eksistere, retten til at blive respekteret, retten til at regenerere og fortsætte vitale cyklusser fri for menneskelig forstyrrelse, retten til identitet, retten til vand, retten til ren luft, sundhed og frihed fra forurening, retten til fuld og hurtig genopretning, retten til et sted og til velvære.

Når naturens subjektivitet og interesser tages med i betragtningen, bliver spørgsmålet, hvordan man kan navigere og afbalancere konkurrerende rettigheder og interesser? Erklæringen adresserer dette ved at bemærke, at ”hver enkelt væsens rettigheder er begrænset af andre væsners rettigheder, og enhver konflikt mellem deres rettigheder skal løses på en måde, der oprettholder Moder Jords integritet, balance og sundhed”. At finde denne balance er imidlertid ingen let opgave. I forhold til klimaforandringer indebærer det at flytte balancen væk fra et udelukkende menneskeligt perspektiv til et, der medtager konsekvenserne af vores klimahandlinger for resten af den levende verden. Det indebærer at tage hensyn til naturens kodificerede rettigheder og interesser, når der træffes beslutninger om ambitionsniveauet for klimaforbrygelse samt passende reaktioner på klimaforandringer. Det betyder, at ikke alle måder at reducere CO₂-udled-

ning på eller alle former for tilpasning til klimaændringer bør være acceptable, især ikke hvis de medfører ødelæggelse af økosystemer eller udgør risici for andre væsners sundhed.

Naturens rettigheder påvirker os alle

Bevægelsen for naturens rettigheder har ambitioner, der rækker langt ud over at tilføje nye juridiske beskyttelser til de allerede eksisterende. Den stræber efter at fremme et alternativt verdensbillede, en anden måde både at forstå og værdsætte livet på jorden på og menneskehedens plads som deltager i det. Et verdensbillede, hvor mennesker arbejder sammen for at opnå en sund sameksistens i harmoni med naturen. Selv uden love om naturens rettigheder i Europa vil jeg mene, at bevægelsen er betydningsfuld for os alle. Klimaforandringer minder os fortsat om, at naturen er ligeglad med nationalstaters territoriale grænser. Juridisk anerkendelse af naturens rettigheder har fundet sted i områder, hvor oprindelige folk sætter deres liv på spil for at beskytte nogle af de mest biodiverse økosystemer i verden, herunder Amazonas, som vi kender som ”Jordens lunger”. Den kamp og den udvikling påvirker os alle.

Det er umuligt at sige, hvor og hvordan historien om naturens rettigheder vil udfolde sig. Der er mange ubesvarede spørgsmål, og implementering er stadig et problem. I den forbindelse er det imidlertid nyttigt at minde os selv om, at naturens rettigheder ikke kun udfordrer juraen, men også verdensbilleder, og ingen af delene kan forventes at ændre sig fra den ene dag til den anden.

Drømmen om klima-engineering kan afspore den grønne omstilling

Af **Olaf Corry**

Klimakrisen spidser til, og uprøvede idéer til teknologiske indgreb vinder indpas i debatten. Men nogle af dem kan være decideret farlige for den danske regerings strategi om at gå forrest i en global grøn omstilling.

Sidste år blokerede verdens to største olieproducenter, USA og Saudi-Arabien, en international resolution, som skulle få FN's miljøagentur til at undersøge og forberede regler for en række nye klimateknologier.

Det drejer sig om *geoengineering* (på dansk 'klimaengineering') – et begreb, som dækker over vidt forskellige idéer til, hvordan der kan gribes direkte ind i klimasystemet med teknologi. Forskerne arbejder på at finde en måde at køle Jorden kunstigt ned på samt finde tiltag, der skal fjerne enorme mængder CO₂ fra atmosfæren. Nogle af metoderne kan blive nødvendige. Men drøm-

men om et teknologisk 'fix' risikerer også at forsinke den grønne omstilling. Teknikkerne tackler ikke problemets rod, nemlig den fortsatte (og stigende) udledning af drivhusgasser. Flere teknikker er uprøvede, og ingen findes i dag i en størrelsesorden, der kan rykke afgørende ved klimaproblemet. Hvis de blev rullet ud, kunne de slå fejl eller true fødevarerikigheden, øge den globale ulighed, presse biodiversiteten og udfordre verdensfreden.

Netop derfor fremsatte Schweiz i marts sidste år (støttet af en række lande som Mexico, Montenegro og Mikronesien) et resolutionsforslag i FN's miljøforsamling UNEA (United Nations Environment Assembly) i Nairobi. Alpelandet ville bryde den diplomatiske is i forhold til klimaengineering og foreslog, at FN's miljøagentur skulle foretage et studie. Dette skulle ligge klart inden udgangen af 2021, før IPCC's næste

---

Olaf Corry (f. 1971) er cand.scient.pol fra Aarhus Universitet og underviser i international politik samt sikkerheds- og risikostudier ved Institut for Statskundskab på Københavns Universitet. Han er ph.d. fra Københavns Universitet og forsker primært i international miljøpolitik, herunder særligt klima- og sikkerhedspolitik.

---

vurdering i 2022, og klarlægge fordele og risici ved klimaengineering samt overveje, hvordan verden kunne vedtage fælles spilleregler på området.

Netop spilleregler kan blive afgørende. Tidligere topdiplomat Janos Pastor, leder af NGO'en Carnegie Climate Governance Initiative, advarede for nylig mod "en kaotisk og farlig fremtid", hvor "et enkelt land, et stort firma eller sågar en milliardær begynder unilateralt på klimaengineering".

EU støttede sammen med lande som Bolivia og Senegal op om resolutionsforslaget med henvisning til forsigtighedsprincippet og et ønske om mere viden. Men USA og Saudi-Arabien, støttet af Brasilien, skød forslaget ned. Meget tyder på, at de lande ser muligheder i at bruge klimaengineering som en undskyldning for fortsat at producere og sælge olie, kul og gas. Hvis klimaengineering blev genstand for internationale regler og styring, ville dette blive sværere og dermed true deres fossile samfundsmodeller.

Skru ned for solen eller træk CO₂ ud af luften

Én type klimaengineering går ud på at bruge svovl i stratosfæren, spejl i rummet eller forstøvet havvand i skyerne til at reflektere en brøkdel af solens stråler, og dermed modvirke noget af opvarmningen fra drivhusgasserne. Den tekniske betegnelse er *Solar Radiation Management* (SRM) – solafskærmning. Nogle ville kalde det symptombe-

handling, fordi det måske nok sænker middeltemperaturen på Jorden, men ikke forhindrer ophobning af drivhusgasser. SRM ændrer også de globale nedbørsmønstre og rykker ikke ved den forhøjede CO₂-koncentration i luften, som også gør verdenshavene sure. Den anden klimaengineering-metode består i CO₂-opfangning og -lagring – udledninger i baggear. Verden slog igen i 2019 rekorden for mængder ny CO₂ deponeret i atmosfæren. Udfordringen er snart ikke blot at hurtigst muligt bremse og standse tilførslen af CO₂ til atmosfæren. Vi risikerer, at milliarder af tons CO₂ skal genind-

fanges og gemmes sikkert – og permanent – væk. Denne type klimaengineering kal-

des på engelsk *Carbon Dioxide Removal* (CDR), fjernelse af kuldioxid, eller 'negative emissions' (negative udledninger). Plantning af milliarder af træer, opstilling af en hær af mekaniske 'kunstige træer' som suger CO₂ fra luften samt biomassekraftværker med fjernelse af CO₂ fra røggasserne hører til forslagene.

”En dårlig idé, hvis tid er kommet”

Samtlige klimaforskere, der arbejder med klimaengineering, er enige om, at grøn omstilling er nødvendig under alle omstændigheder, og at det er dét, der bedst betaler sig. Jo langsommere den grønne omstilling går, desto mere skal fanges og lagres (eller desto mere sollys skal forhindres i at varme Jorden op).

I et febrilt debatklimate risikerer klimaengineering at bære yderligere ved til bålet, især hvis det misforstås som en super-optimistisk 'plan B' for klimaet.

Men er det nok? Aktivister og regeringer står nu i kø for at erklære, at klimaet er i eksistentiel krise. De rekordhøje drivhusgasudledninger og den stigende frygt for en selvforstærkende global opvarmning, hvor klimaet løber løbsk, har øget interessen for klimaengineering markant. FN's klimapanel, IPCC, kommenterede i 2014 for første gang på den voksende videnskabelige viden på området, og den næste IPCC-rapport, som udkommer i 2022, vil sætte endnu mere fokus på især CO₂-indfangning og -oplagring samt de mulige bivirkninger.

Flere og flere betragter altså klimaengineering som "en dårlig idé, hvis

Teknologierne kan komme i vejen for reelle nedskæringer i drivhusgasudledninger på tre måder: psykologisk, politisk og administrativt.

tid er kommet", som videnskabsjournalisten Eli Kintisch formulerede det. Især solstrålerregulering er spekulativt og medfører mange problemer, mens nogle negative udledninger (CO₂-fangst) ser ud til at blive nødvendige, hvis verden skal ende på et nogenlunde sikkert CO₂-niveau.

Men de fleste beslutningstagere (og mange forskere) har holdt lav profil. De frygter, at spekulation om fremtidige teknologiløsninger vil afspore klimakampen yderligere. Ikke uden grund. Industrivirksomheders fossile interesser og regeringer domineret heraf har i årevis brugt millioner af dollars på at skabe forvirring og føre kampagner imod bæredygtig omstilling. Hvad kunne de ikke bruge tanken om en global solskærm eller 'negative

udledninger' til? I et febrilt debatklimate risikerer klimaengineering at bære yderligere ved til bålet i splittelsen om, hvordan - og hvorvidt - vi skal håndtere klimakrisen. Især hvis det misforstås som en superoptimistisk 'plan B' for klimaet.

Fremtidig CO₂-fangst eller varm luft?

På en måde er løbet allerede kørt. Uden helt at gøre sig det klart, er verdenssamfundet allerede blevet dybt afhængigt af begrebet 'negative udledninger'. Enorme - nej, gigantiske - mængder er blevet medregnet i klimaets fremtid i modellernes forskellige koncentrationsscenerier (Representative Concentration Pathways), der viser, hvad der skal til, hvis det stadig skal lyk-

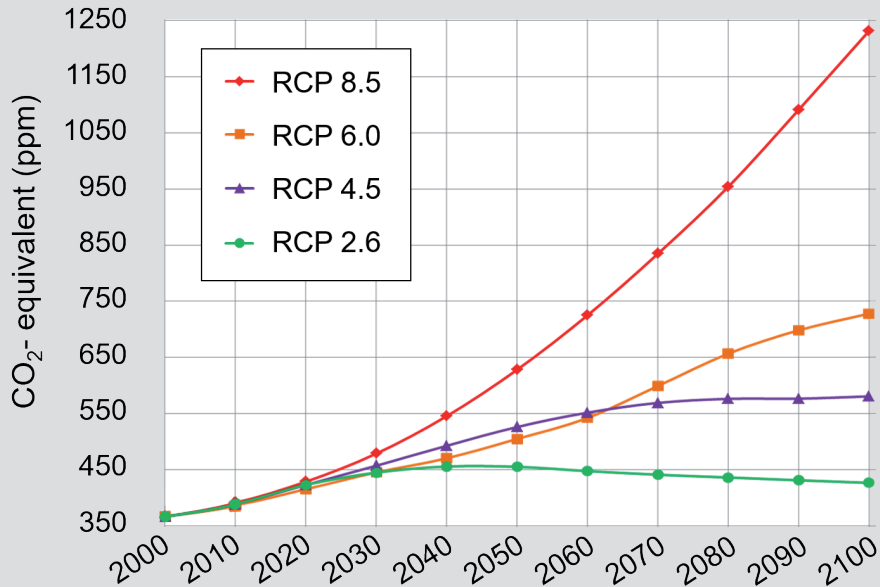
kes os at holde temperaturstigningerne under 1,5 eller 2 grader i dette århundrede. Selv med en ambitiøs indsats, der nedbringer udledninger til nul i for eksempel 2050, vil der være så meget overskydende CO₂ i luften, at milliarder af tons kulstof - (svarende cirka til en tredjedel af menneskehedens samlede hidtidige udledninger) - skal opfanges igen og lagres.

Da CO₂ i luften optræder i ekstremt fortyndet form, er CO₂-optag og -lagring typisk meget energikrævende og dyrt. Ikke mindst hvis det gøres af maskiner (de såkaldt 'kunstige træer'). Bruges mere naturbaserede metoder til at fange CO₂ fra luften, for eksempel med massiv genskovning, kan det muligvis gøres billigere. Men det kan til gengæld true den globale fødeva-

IPCC AR5 Greenhouse Gas Concentration Pathways

Representative Concentration Pathways (RCPs) from the fifth Assessment Report by the International Panel on Climate Change

FREM TIDSSCENARIER: Mulige scenarier for drivhusgas-koncentrationer i atmosfæren (RCP), som det internationale panel for klimaforandringer IPCC skitserede i 2014. Det mest ekstreme scenarie, RCP 8.5, vil ifølge rapporten føre til 2,6 graders temperaturstigning 0,38 meter højere havniveau i 2065.

(Foto: Wikimedia Commons)

resikkerhed og biodiversitet. Fristelsen til at omdanne landbrugsareal eller vildnis til plantager eller biobrændselsafgrøder kan forstærke konkurrencen om den begrænsede mængde frugtbar jord, der er til rådighed. Det er også en risiko, at skovene aldrig bliver til noget.

Modellerne, viser scenarier uden meget kraftig nedbringning af verdens drivhusgasudledninger, men med rimelige chancer for at undgå en klimakatastrofe; dog går regnestykket kun op ved at forudsætte, at der dyrkes gigantiske mængder afgrøder til biobrændsel, som så brændes i kraftværker med særligt udstyr, der fanger CO₂-en fra røggasserne – såkaldt BECCS (Bio-Energy with Carbon Capture and Storage). CO₂-lagring bruges i dag på nogle få kulfyrede kraftværker i USA og Canada, hvad der i bedste fald gør kraftværkerne mindre CO₂-belastende, uden at de når ned på negative emissioner. Fyres der derimod med biobrændsel, hvorefter røggasserne opfanges og lagres, kan det i teorien decideret nedbringe CO₂-niveauet i atmosfæren.

I England eksperimenteres der med biobrændsel og CO₂-lagring på det kæmpestore kraftværk Drax, hvor der nu fyres med træpiller (ligesom i Danmark). Men der er lang vej igen, før CO₂-lagringsteknologi bliver i stand til at fjerne milliarder af tons fra atmosfæren. Idag koster det op til 30 procent af den energi, kraftværket producerer, at fjerne hovedparten af CO₂-en i røggasserne. Det skal tilmed gemmes væk forsvarligt i hundreder af år.

Men hvor? I tomme olie- og gasfelter, mener nogle. Ifølge de Nationale Geologiske Undersøgelser for Danmark og Grønland har Danmark

sammen med Norge nogle af de største lagre i Europa. En lovende oplagringsmulighed kunne være den geologiske undergrund i særlige områder, hvor CO₂ hurtigt forstener. I Island har man netop vist, at CO₂ reagerer hurtigt med og bliver bundet i kalksten i undergrunden. CarbFix-projektet i udkanten af Islands hovedstad, Reykjavik, er støttet af EU og har til formål at undersøge, om metoden kan skaleres op til at kunne ophobe hele verdens udledning. Men potentialet er begrænset, da den primære indfangning af CO₂ fortsat er dyr og besværlig.

En anden metode til CO₂-fangst og -lagring retter sig mod verdenshavene, der allerede optager to tredjedele af den CO₂, vi tilfører luften (heldigvis, for hvis de ikke gjorde det, var kloden blevet stegt for længe). Derfor spekuleres der for eksempel i at drysse jernsulfat i vandet, gøde plankton og dermed skrue op for optagelsen af CO₂ i havet. Tesen bygger på, at plankton, når det dør, synker til bunds med kulstoffet i skallerne. Mekanismen er dog tvivlsom, fordi plankton ikke umiddelbart synker til bunds, og algevæksten forstyrrer måske fødekæden i marine økosystemer. Havet er i øvrigt et internationalt territorium, som ikke må anvendes til eksperimenter eller dumping.

I virkelighedens verden er teknikker som CO₂-fangst og -oplagring i stor skala risikable og tvivlsomme. Men i modellernes verden spredes forestillingen om store fremtidige succeser på området. Det har tilladt, at politikerne har kunnet lette på speederen for den grønne omstilling eller sprede håb om, at 'vi kan nå det' på et falskt – eller lidt

for optimistisk – grundlag. Tiden er i virkeligheden meget, meget knap.

Pinatubo-metoden og den globale solskærm

CO₂-metoder har én ting til fælles: Det vil tage mange år at bygge infrastrukturen bag dem op, og de virker kun langsomt over mange år. Anderledes kan det være med solstrålerregulering. Den førende forsker i solafskærmningsidéer, professor David Keith fra Harvard University, er specielt interesseret i, om der kan sprøjtes tonsvis af reflekterende partikler op i de højere luftlag over atmosfæren som en global solskærm.

Idéen har fået øgenavnet 'Pinatubo-metoden', opkaldt efter det 20. århundredes mest voldsomme vulkanudbrud. Pinatubobjerget i Filippinerne sendte 15. juni 1991 en sky af partikler 35 kilometer til vejrs. Skyen havde en diameter på 500 kilometer, og båret af vinden bredte den sig over det meste af kloden. Ud over at dræbe 300 mennesker og ødelægge 200.000 boliger på øen Luzon, bevirkede partiklerne en midlertidigt afkølet jordklode. Da partiklerne dryssede ned igen i løbet af de næste to år, vendte gennemsnitstemperaturen tilbage sit tidligere niveau.

Erfaringerne fra vulkaner gav inspiration til idéen om indsprøjtning af aerosoler – for eksempel sulfat – i stratosfæren. Skal planen virke, må der kontinuerligt tilføres cirka 20 millioner tons partikler om året cirka 20 kilometer oppe i luften. Kunne en supermagt – eller måske endda en enkeltperson med tilstrækkelige ressourcer – med eksempelvis en armada af specialbyggede fly eller via slanger holdt oppe af

gigant-luftballoner, der sprøjtede svovl ud, på kontrolleret vis modvirke den globale opvarmning? Planen menes at være relativt billig, og den kølende effekt ville være næsten øjeblikkelig.

Men usikkerhederne er tilsvarende mange. Der er ikke foretaget eksperimenter i virkeligheden endnu, og det er kun i klimamodeller og via data fra historiske vulkanudbrud at har forskerne undersøgt, om metoden samlet set udgør en fordel. Stratosfæren afkøles og giver jorden en netto afkøling. Men da det ændrer luftstrømme og dermed klimasystemet, vil nogle dele af planeten faktisk blive opvarmet. Det kan for eksempel give *højere* temperaturer over Grønland eller den sibiriske permafrost, hvor enorme mængder af den ultrapotente drivhusgas metan slipper ud, når frosten tør. Der er også bekymring for, at Pinatubo-metoden reducerer regn og plantevækst.

Går man i gang med stratosfæriske solskærme, skal det formentlig gøres i flere årtier, især hvis vi ikke i mellemtiden får standset tilførslen af og på den måde reduceret koncentrationen af drivhusgasser i atmosfæren. Men slukker en fremtidig klimaingeniør pludseligt for svovlskyen ved et uheld, hvis der udbrød krig, eller fordi det viste sig at have for mange bivirkninger, ville klimaet lide en pludselig – og dermed endnu mere skadelig – opvarmning. Et såkaldt 'terminerings-chok'.

En anden risiko er, at kemiske reaktioner forårsaget af de aerosoler, der skulle pumpes i vejret, kan volde skade på ozonlaget. Derfor ser forskere på, om eksempelvis diamantstøv kan erstatte svovldioxid i solskærmen.

En tidlig idé bestod af at sende et stort spejl eller tusindvis af mindre reflekterende plader op i rummet og dermed sende en lille brøkdel af solens stråler væk fra Jorden. Men det regnes for urealistisk dyrt (og svært at justere). Andre taler om at sprøjte med hav-

De interessenter, som i årevis har brugt millioner af dollars på at så tvivl om og spænde ben for klimapolitikken, kan udnytte urealistiske forestillinger om fremtidige teknologiske 'løsninger'.

vand for at blege skyerne eller male tagene hvide.

Uanset hvad, så løser heller ikke solstrålemanipulation klimaproblemet. Det virker på temperaturen, men ikke på de forhøjede koncentrationer af CO₂ i luften, der også indebærer en forsurening af havene, som truer marine fødekæder og kredsløb.

Afsporing af omstillingen og truslen mod foregangslandet

Kernen i regeringens strategi er som rottefænger fra Hameln at gå forrest og vise vejen, så andre følger efter. I de nyligt afsluttede forhandlinger om en klimalov gentog ministeren Dan Jørgensen, at han gik efter "en historisk ambitiøs og bindende klimalov, der kan tjene som inspiration for resten af verden".

Det er derfor, klimaengineering udgør en trussel for Danmarks strategi. Teknologierne kan komme til at stå i vejen for reelle nedskæringer i drivhusgasudledninger på tre måder: psykologisk, politisk og administrativt.

På det psykologiske plan oplever forsikringsselskaber tit mere risikabel adfærd hos dem, der tror, de er forsik-

rede. For eksempel reklamerer energiselskabet Shell for tiden i England og Holland med 'CO₂-neutral bilkørsel'. Påstanden bygger på et løfte om, at skove og planter vil blive plantet og opfange CO₂ i løbet af de næste 20-50 år. Det er højst usikkert, at det vil ske,

og desuden er CO₂ oplagret i skove langt mindre sikkert lagret, end hvis det ligger som olie i Nordsøens undergrund. Skovplantning er også

en oplagring, der tager mange år, fordi træer vokser langsomt. Imens kører billisten videre med ren samvittighed, mens vedkommende udløser CO₂, der varmer Jorden op, indtil træerne får fat – og træerne aflaster kun så længe, de får lov til at stå.

Forskere i blandt andet Tyskland har undersøgt psykologien: Bliver personer, der hører om de forjættende idéer om klimaengineering, mindre villige til at betale for grøn omstilling? Svaret er, at det afhænger af, hvordan idéerne præsenteres.

Netop præsentation og strategisk brug af idéer er kernen i den anden og langt mere farlige politiske risiko for afskrækkelse. De interessenter, som i årevis har brugt millioner af dollars på at så tvivl om og spænde ben for klimapolitikken, kan udnytte urealistiske forestillinger om fremtidige teknologiske 'løsninger'. Dog holder logikken ikke: Solstrålemanipulation løser ikke problemet, mens CO₂-opfangning er meningsløst, hvis man ikke også får standset udledningerne. Men klimaengineering bruges alligevel til at udsætte reel handling.

En tredje måde, hvorpå teknologierne kan true omstillingen, skyldes de administrative modeller og regnskabsmetoder, fagfolk bruger til at rådgive politikerne og måle effekter. IAM-modeller (Integrated Assessment Models) simulerer både selve klimaet og økonomiske forhold, så som prisudviklingen på kul og solceller. Fremtidige omkostninger til endnu ikke opfundne klimaengineering har i modellerne meget lave nutidspriser (på grund af afskrivningsrater). Når økonomiske modeller antager, at fremtidig CO₂-indsamling via biobrændsel kan lade sig gøre i gigantisk målestok og tilmed antager, at det vil være nærmest gratis i fremtiden, så ser det pludselig 'rationelt' ud at vente med at bruge penge på at skære i drivhusgasudledninger her og nu. De fiktive teknologier i modellerne fortrænger per automatik nutidige CO₂-reduktionstiltag, som pludselig ser mindre rentable ud.

Løftet om fremtidig CO₂-fangst udsætter (i bedste fald) reelle CO₂-reduktioner her og nu til næste generation (som til den tid samtidig skal kæmpe for at tilpasse sig det nye varmere klima). Med et usikkert løfte om fremtidige løsninger afskrækker man beslutningstagere og borgere fra at skære i nutidige udledninger, og man legitimerer og faciliterer en videreførelse af det nuværende system.

Fremtidige teknologiske vidundermidler har før vist sig at være en sovepude. CO₂-opfangning fra kraftværker (CCS) blev længe hyldet som måden, hvorpå energiproduktion med kul, olie

eller naturgas kunne gøres mere klimarigtig. Trods statsstøtte og demonstrationsprojekter, er CCS endnu ikke blevet skaleret op. Prisen på et ton CO₂ på det europæiske kvotemarked (cirka 30 euro per ton) er kun for nyligt blevet høj nok til, at det kan betale sig at begrave det.

Endnu er ingen af teknologierne skaleret op i en målestok, der kan rykke ved klimaet. Negativ udledningsteknologi anvendes endnu kun i beskedent skala (0,04 gigaton CO₂ om året) – og eksisterende rapporter viser, at potentialet for opfangning af CO₂ fra luften (under 10 gigaton CO₂ om året) kun kan modvirke en mindre del af den globale udledning (50 gigaton CO₂ om året).

Det er kommet på mode at erklære sig 'klimaneutral'.

Pas på 'klimaneutral'-finten

Hvad kan Danmark gøre? Dilemmaet ligger i, hvordan man undersøger 'plan B'-teknologier uden yderligere at underminere plan A og den grønne omstilling. Vi har som danskere og som verdensborgere en klar interesse i at forhindre, at klimaengineering spænder ben for den grønne omstilling.

Det første, Danmark kan gøre, er at modvirke naive forestillinger om magiske løsninger. Idéerne skal præsenteres klart med deres begrænsninger, ellers risikerer løfter om billige eller nemme løsninger længere ud i fremtiden at afskrække politikere fra at gøre, hvad der kan og skal gøres nu for en hurtig grøn omstilling.

Danmark bør for eksempel kæmpe mod, at nedskæring og opfangning/lagring samles i et stort netto-mål om

at være 'klimaneutral'. Det er kommet på mode at erklære sig 'klimaneutral'. Men uden et separat nedskæringsmål åbner man op for, at de fleste eller alle reelle forebyggelsestiltag dropes og erstattes af løfter om fremtidig CO₂-opfangning. Teoretisk er det muligt at fortsætte med at forurene (eller øge udledningerne) og alligevel være 'klimaneutral', bare der loves tilsvarende opfangning af CO₂. Vi skal have "real zero, not net zero", som Greta Thunberg sagde på World Economic Forum-topmødet i Davos.

...uden for klimamodellernes forsimplede verden findes der ingen samlet nyttefunktion, ingen samlet klimaengineering-aktør.

Et ton kulstof, der forbliver i jorden, har lavere klimarisiko end et ton, der slippes ud i atmosfæren og derefter (muligvis) genindfanges og oplagres. Tæller de lige meget i et 'net zero'-regnskab, øger det risikoen for, at CO₂-fangst samlet set udsætter og svækker klimakampen. Danmark bør derfor også presse på for, at EU og andre udvikler separate mål og separate regnskaber for CO₂-nedskæringer.

For det tredje kan Danmark arbejde for at få bygget en 'kinesisk mur' mellem dem, der godkender og akkrediterer negative udledninger, og dem, der handler med dem som CO₂-kvoter. Ligesom man har regler mod insiderhandel, bør der være klare regler omkring hvem der definerer og godkender, og hvem der handler med negative emissioner.

Danmark bør altså være foregangsland også på international regulering og koordinering af klimaengineering.

Kamp om den globale termostat

Endnu en risiko ligger i den internationale arena. Når klimaforskerne i modellerne eksperimenterer med at skruer ned for solen med SRM, så antager de gerne en global enhedsaktør, der via teknologien forsøger at optimere global velfærd. Men uden for klimamodellernes forsimplede verden findes der ingen samlet nyttefunktion, ingen samlet klimaengineering-aktør. Tværtimod findes der divergerende interesser og et internationalt anarki.

På det famøse mislykkede klimatopmøde i København i 2009 blev det for alvor åbenlyst, at modsatrettede interesser og synspunkter spænder ben for de institutioner, af-

taler og handlinger, der skal tackle klimaproblemet. Kina og Indien så ingen grund til, at de skulle holdes tilbage i deres udvikling, så længe Vesten i årevis havde gjort sig rig på koloniernes og klimaets bekostning. USA har aldrig fuldstændig accepteret, at internationale organer begrænser deres suverænitæt. Parisaftalen i 2015 blev et gennembrud, men kun i kraft af, at man lod det være op til de enkelte lande selv at byde ind med nationale mål.

Forløbet i Nairobi i 2019 gav et dystert kig ind i fremtidens kampe om styring af klimaengineering. Amerikanerne påstod, at et UNEA-studie ville være upassende, da det ville "distrahere" IPCC's vigtige arbejde (de havde netop afvist at godkende konklusionerne fra IPCC's seneste rapport). Tilmed fremførte Washingtons forhandlere, at det var "for tidligt" at lave et studie med den begrundelse, at man endnu ikke vidste nok!

Reelt frygtede USA, Saudi-Arabien og andre producenter af fossil energi en indskrænkning af deres frihed til at tage især CO₂-fangst i brug. Under forhandlingerne kom det frem, at de ønskede ikke bare at supplere med CO₂-opfangning men også at erstatte reduktioner i drivhusgasudledning, og fortsætte med at pumpe olie og gas op i længere tid, fordi CO₂-en i teorien kan fanges igen.

Selv hvis de tekniske udfordringer kan overkommes, udgør specielt Pinatubo-metoden – men også storstilede planer for opfangning af CO₂ – en geopolitisk hovedpine. Der er blevet forsket i idéen om at genfryse Arktis for at beskytte isen og bevare den unikke natur, men forslaget faldt til jorden til mødet i Arktisk Råd i Island i november: Adgang til nye ressourcer og søveje gør Arktis mere værdifuld for Rusland, uagtet det globale klimaproblem. Hvis supermagten, som hersker over cirka halvdelen af Nordpolen, reelt ikke er interesseret i at gendanne isen, er det så overhovedet relevant, om det teknisk kan lade sig gøre?

Alt dette betyder, at det kun haster endnu mere med at opbygge og forsvare et internationalt samarbejde. Også her kan Danmark spille en rolle, ikke mindst som aktivt EU-medlem med en relativt troværdig klimaprofil.

Der er nok at tage fat på. International ret på området er foreløbigt begrænset. Offensiv brug af naturen i konflikter blev i princippet forbudt efter Vietnamkrigen ved verdens første internationale miljøtraktat ENMOD. USA havde forsøgt at drukne Viet Cong-militsens forsyningsveje i

regn ved at kunstigt fremkalde nedbør over junglen. Men ENMOD-traktaten ligger inaktiv og ville i sagens natur ikke dække “fredelige” forsøg med svovl i himlen eller jern i havet. FN’s biodiversitetskonvention (Convention on Biological Diversity, CBD) indførte et moratorium i 2010, og en tillægsaftale til Londonprotokollen fra 1996, der forbyder dumping til havs og forhindrer visse former for klimaendreg. Men Londonprotokollen har kun 51 medunderskrivende lande, og kun 6 af disse har ratificeret tillægsaftalen om klimaengineering.

Risikoen for, at ét eller flere lande går enegang med SRM, kan derfor ikke udelukkes. Bliver Californien for træt af skovbrande, lider Utah af tørke og står Miami i vand til knæene, kunne det så tænkes, at præsident Donald Trump satte klimaengineering i gang, uanset hvad andre lande måtte synes? Gør han det, og oplever Kina en længere tørke, er det usikkert, hvordan Beijing og Moskva vil reagere. Uanset om tørken skyldes drivhuseffekten, stratosfæriske aerosoler eller naturlig variation, vil klimaengineering betyde, at ‘vejret’ kunne betragtes som noget, ‘de andre’ er skyld i.

Et wakeupcall, ikke en sovepude

Forskerne ved, at der skal en global grøn omstilling til – uanset hvad. Men med en eskalerende klimakrise kan efterspørgslen efter både SRM og CDR forventes at stige, imens de globale beslutningsprocesser og institutioner formentlig går ind i større kriser under presset fra nationalisme og klimakaos.

Paradokset er dermed, at verden kan få brug for teknologier, som end-

nu ikke findes. Og jagten på dem kan forværre det oprindelige problem, hvis urealistiske drømme om negative udledninger spænder ben for grøn omstilling. Også fantasier om solskærm kunne give bagslag, selvom det muligvis kunne købe lidt tid til en omstilling. Hvis der udbrød strid om, hvor afkølet jorden bør være – den 'globale termostat' – så bliver det dog sværere at nå til enighed om at løse det egentlige problem, og prisen vil være værdifuld tid.

Kunsten bliver at sørge for, at klimaengineering bliver et wake-up call og ikke en sovepude. Danmark bør ikke sige nej til teknologisk forskning. Vi får brug for den. Men vi bør være foregangsland i forhold til at minimere risikoen for omstillings-sabotage, både fra

fossile lobbyister, og fra sløset sprogbrug, regler og regnskabsmetoder, som tillader, at fremtidsløfter godtages som erstatninger for reel og rettidig handling. Vi bør fremme det internationale beredskab for styring af de nye klimateknologier og opbygningen af en regelbunden klimaorden generelt.

Ellers er skræks scenariet for ministeren, at i stedet for at få følgeskab af andre og større lande i den grønne omstilling, så åbner klimaengineering en ny vej uden om (eller væk fra) den grønne omstilling. Dan Jørgensen bør endda slå på, at omstillingen skal ske hurtigst muligt, så klimaengineering bliver stort set overflødig.

○ ○ ○

Bæredygtighed har også økonomisk potentiale

Af **Flemming Besenbacher**

Vi skal omstille vores samfundsmodel fra den lineære økonomiske 'brug og smid væk'-model til en mere holistisk cirkulær model. Danmark har forudsætningerne for at få en førende rolle.

Vi ved det godt: Skal vi sikre en bæredygtig klode for fremtidens generationer og mindske de store klimaforandringer, som vi står over for, så er det nu, der skal handles. Senest har en ny rapport fra FN's miljøorganisation, UNEP, nået til den nedslående konklusion, at vi kan risikere at tabe kampen til klimaforandringerne. Selv hvis alle nuværende klimaløfter verden over bliver implementeret, ser det ud til, at den globale gennemsnitstemperatur vil stige med 3,9 grader i 2100, hvilket vil have enorme konsekvenser for klodens klima.

Der er ikke nogen hurtig og smart løsning, som kan løse klimaudfordringerne. Det kræver en indsats fra mange aktører og samarbejde mellem det

offentlige, virksomheder, forskningsverdenen og civilsamfundsorganisationer – store som små, i hele verden. Det kræver innovation og samarbejde på tværs af sektorer og landegrænser. Men en pointe, som vi måske glemmer lidt, er, at vi ikke kan skabe en bæredygtig klode ved kun at fokusere på klimaet, begrænsningen af CO₂-indholdet i atmosfæren og den globale temperaturstigning, som repræsenteret ved FN's verdensmål nummer 13. Klimaudfordringen er nemlig tæt forbundet med en række andre globale udfordringer, og ingen af disse kan derfor løses enkeltvis. Kun hvis vi griber udfordringerne an gennem holistiske løsninger baseret på systemtænkning frem for sektortænkning, kan vi lykkes med at løse de globale udfordringer.

Vi skal gentænke forbrug

Et af de måske mest effektive – og systemiske – tiltag er overgangen til en cirkulær økonomi. Cirkulær økonomi handler om at omdanne hele vores

---

Flemming Besenbacher (f. 1952) er dansk fysiker og professor, dr.scient i nanoteknologi ved Institut for Fysik og Astronomi, Aarhus Universitet og har siden 2012 været bestyrelsesformand i Carlsbergfondet. Han har desuden siddet i den tidligere regerings rådgivende udvalg for cirkulær økonomi.

---

samfund fra den nuværende lineære økonomi, hvor vi producerer, forbruger og smider væk, til et samfund, hvor der er god økonomi i at dele og få adgang til produkter uden at eje dem. Hvor vi designer vores produkter, så de kan repareres og vedligeholdes, og gør genbrug og genanvendelse til normen ud fra devisen om de fire R'er: *Reuse, reduce, recycle, rethink* – genbrug, reducer, genanvend, gentænk. Det vil for eksempel betyde, at produkter produceres mest muligt modulært, så de enkelte produktdele kan recirkuleres.

I kampen mod klimaforandringerne har vi måske haft en tendens til at fokusere lidt ensidigt på transformationen fra kul, gas

og olie til udviklingen af bæredygtige energikilder som vind, sol, geotermisk energi og på energieffektiviseringer. Disse tiltag er helt fundamentale for at skabe en mere bæredygtig klode, og en lang række danske virksomheder som Ørsted, Vestas, Danfoss, Grundfos, VELUX og Rockwool er allerede verdensførende inden for disse områder.

Men det er ikke nok. Som rapporten *Completing the Picture – how the circular economy tackles climate change*, udarbejdet af blandt andet Ellen MacArthur Foundation tidligere i år, slog fast, så kræves også en omstilling til cirkulær økonomi. Det ville kræve fire kloder, hvis alle syv milliarder mennesker på kloden levede, som vi gør i Danmark. Allerede i dag tager det naturen lidt over halvandet år at genopbygge, hvad verdens befolkning forbruger af ressourcer på ét enkelt år.

Derfor bliver vi nødt til at gentænke vores måde at forbruge på. Vi har ingen tid at spille, for verdensbefolkningen vil med stor sandsynlighed vokse fra syv milliarder til cirka ti milliarder i 2050, og samtidig vil den globale middelklasse, og dermed forbruget af varer og tjenesteydelser, vokse.

Danmark kan gå forrest

Det glædelige er, at Danmark har alle muligheder for også at blive verdensførende inden for cirkulær økonomi, hvis vi investerer langsigtet. Vi er heldigvis allerede godt på vej. Mange dan-

Det ville kræve fire kloder, hvis alle syv milliarder mennesker på kloden levede, som vi gør i Danmark.

ske kommuner eksperimenterer med cirkulær økonomi på forskellige

områder fx i bryggeriet og indkøb, mens både store og små danske virksomheder viser vejen frem. Carlsberg har eksempelvis udviklet en løsning kaldet ”Snap Pack”, hvor seks dåser samles af lim frem for plastik. På den måde spares samfundet for 76 procent plast sammenlignet med tidligere multi forpakninger, og det betyder helt konkret 1200 tons mindre plastik, svarende til 60 millioner plastikposer, årligt. Et andet eksempel, der illustrerer, hvordan man kan gennem samarbejde kan udvikle solide, bæredygtige løsninger, er Danmarks retursystem. I Danmark genanvendes nemlig over 90 procent af alle glas- og PET-flasker og dåser, hvilket er en af de højeste returrater i verden. Et andet eksempel, der understreger kosteffektiviteten i en omstilling til cirkulær økonomi, er Arla Ingredients brug af valle, der før blev brugt

til svinefoder, men som nu er en meget værdifuld ressource til fødevarer, idet vallen gennem raffinering omdannes til laktose, mineraler og proteiner. Derved opnår Arla en langt højere pris.

Ud over de store virksomheder ser vi også en række mindre danske innovative virksomheder, hvis forretningsmodel er baseret på cirkulær økonomi. Det gælder for eksempel Plastix, som omdanner brugte fiske- og trawl og anden hård plast til plastgranulat, der kan genanvendes i nye råvarer. Et andet eksempel er To Good To Go, der gennem en app gør det muligt for slutbrugere at købe overskudsmad fra supermarkeder, restauranter, bagerier med videre, som ellers ville gå til spilde. Derved mindskes madspild.

Grunden til, at Danmark bør sætte alle sejl ind på en omstilling til cirkulær økonomi, er altså, at vi herigennem både kan understøtte en bæredygtig udvikling af vores samfund og mindske klimaudfordringerne og samtidig styrke dansk erhvervsliv. Regeringen har sat sig et ambitiøst mål om at reducere Danmarks CO₂-udledning i 2030 med 70 procent sammenlignet med 1990, og som allerede argumenteret, kan det kun lade sig gøre ved at fremme omstillingen til cirkulær økonomi.

Vi kan skabe fremtidens løsninger

I et globalt perspektiv er cirkulær økonomi også rigtig vigtigt for Danmark. Når danske virksomheder går foran og virkelig tænker ud af boksen ved at opfinde nye, innovative produkter og services baseret på den cirkulære tankegang, skaber de fremtidens løsninger.

De løsninger, som hele verden leder med lys og lygte efter. Lykkedes Danmark med at blive et foregangsland inden for cirkulær økonomi, og lykkedes danske virksomheder med at eksportere deres løsninger i stor skala, kan Danmark for alvor bidrage til at løse de globale udfordringer, og dermed kan vi komme tættere på målet om at indfri FN's 17 verdensmål i 2030.

Danmark har alle muligheder for også at blive verdensførende inden for cirkulær økonomi, hvis vi investerer langsigtet.

En transformation fra lineær til cirkulær økonomi er ikke let. Det kræver en fokuseret og vedvarende indsats af det offentlige, virksomheder og forbrugere. Det offentlige skal sikre de rette rammevilkår, der fremmer cirkulær økonomi, ligesom alle offentlige institutioner bør understøtte cirkulære indkøb for derigennem at skabe et 'boost' i efterspørgslen på cirkulære produkter. Det er en særlig fordel, som vi har i Danmark, fordi den offentlige sektor er så stor sammenlignet med andre lande, og det bør vi udnytte intelligently. For virksomheder kræver arbejdet med at udvikle innovative cirkulære løsninger helt nye måder at designe og producere på. Men det kræver også, at ledelsen går foran og gennem aktive handlinger sætter den nye retning. Det gælder både i forhold til interne og eksterne interessenter. Slutteligt skal vi som forbrugere omstille hele vores mentalitet til en ny kultur baseret på de fire R'er, og for eksempel i højere grad efterspørge bæredygtige produkter, begrænse madspild og mængden af affald generelt. Vi skal

i højere grad fokusere på livscyklusbetragtninger snarere end den ”billigste pris”; det vil sige købe produkter, der er produceret med omtanke for miljøet og holder længere.

Vi skal og kan lykkes med at overkomme de store globale udfordringer, som vi står overfor. Cirkulær økonomi er en af de centrale løsninger, og griber vi sammen muligheden for at omstille Danmark til et cirkulært foregangsland, kan vi forbedre klimaet, skabe

ressourcemæssigt råderum til at udvikle det danske samfund og medvirke til at skabe en mere bæredygtig klode til gavn for hele verden. På samme tid kan vi også styrke dansk erhvervsliv og skabe et nyt eksporteventyr, som vi har set det med vindenergi og energibesparende teknologier.

○○○

Det europæiske gas-system er både et klima- og geopolitisk problem

Af **Mogens Rüdiger**

Naturgassen ændrede den europæiske energiforsyning. Nu skal den afvikles sammen med de andre fossile brændsler, hvilket har store strukturelle og politiske bivirkninger..

Det europæiske gassystem blev kickstartet af fundet af et naturgasfelt i Groningen i Holland i 1959. Ni år senere begyndte Sovjetunionen at eksportere gas til Østrig med Tjekkoslavakiet som transitland, og gjorde dermed gassen til et geopolitisk emne.

Feltet i Groningen var ikke det første fund af naturgas, men det var så stort, at det gav mening at opbygge en infrastruktur omkring det. Naturgas blev et realistisk alternativ til især fyring med kul. Produktionen i Groningen begyndte i 1963. Først til hjemmemarkedet, men kort tid efter fulgte eksport til Vesttyskland, Belgien, Frankrig og Italien. Gassen blev navnlig brugt til opvarmning, men også som proces-

energi i industrien og til produktion af elektricitet.

Fundet blev fulgt af en intensiveret jagt på naturgas i Nordsøen, der både gav bonus i de engelske og norske områder i form af substantielle felter. Forskellen var, at Storbritannien havde et stort hjemmemarked. Det havde Norge ikke, hvorfor man her satsede på en storstilet eksport via rørledninger, både til det kontinentale Europa og Storbritannien. De to strategier blev også diskuteret i Danmark, hvor resultatet var, at det meste af gassen fra den danske del af Nordsøen skulle bruges nationalt med henblik på at skabe en bedre forsyningssikkerhed.

Oliekriserne i 1970'erne ændrede betingelserne og gjorde naturgassen mere attraktiv, fordi gassen i mange sammenhænge kunne erstatte olien, for eksempel i produktionen af elektricitet og varme. Prisen var ikke afgørende, da naturgassen blev solgt på

Mogens Rüdiger (f. 1952) er lektor ved Institut for Politik og Samfund samt Det Samfundsvidenskabelige Fakultet ved Aalborg Universitet. Han er cand.phil. og dr.phil. i historie og beskæftiger sig blandt andet med dansk udenrigs- og energipolitik.

---

langtidskontrakter, hvor prisen fulgte olieprisen. Men gassen var anvendelig i de vesteuropæiske landes bestræbelser på at forbedre forsyningssikkerheden med en diversificeret energiforsyning. Gasinfrastrukturen blev derfor udbygget meget hurtigt, og til forskel fra elforsyningen blev gassettet hurtigt transnationalt. Allerede i begyndelsen af 1990'erne kan man tale om et finmasket europæisk net, der kun er blevet udbygget siden. Infrastrukturen har tre hovedleverandører: Norge, Sovjetunionen/Rusland og Algeriet. Alle lande uden for EU, mere eller mindre.

Liberalisering og klimadebat

De overordnede rammer for det europæiske gasmarked ændrede sig igen i 1990'erne og 2000'erne. Dels gennemførte EU en liberalisering af gasmarkedet, dels kom klimadebatten på banen.

Liberaliseringen indebar et opgør med energiselskabernes 'naturlige monopol' til fordel for en konkurrenceudsættelse af gassens vej fra felt til forbruger. For infrastrukturen var kravet om tredjepartsadgang (TPA) afgørende for, at der kunne etableres grænseoverskridende konkurrence på gasmarkedet med det formål at effektivisere hele systemet og dermed sikre så lave priser som muligt.

Klimahensynet har haft en dobbelt virkning på gasmarkedet. På den ene side er naturgas den rene af de fossile brændsler, på den anden side er det en fossil energi med deraf følgen-

På den ene side er naturgas den rene af de fossile brændsler, på den anden side er det en fossil energi med udslip af drivhusgasser.

de udslip af drivhusgasser. Det første gjorde den relevant i EU's strategi for overgangen til et energimix med en overvægt af fornybare energier, idet naturgassen i en eller anden form kunne fungere som et stabilerende element i forsyningen som erstatning for kul og olie. Det er en strategi med udløbsdato, hvis drivhusgasserne i 2030 skal være reduceret med 40 procent i forhold til 1990. For det andet lægges der derfor op til en udfasning af naturgas og introduktion af andre stabile brændsler som for eksempel grøn gas eller biomasse. Udviklingen understøttes delvist af, at nogle af de store europæiske felter er på vej til udtømming, selvfølgelig med store konsekvenser for de EU-lande, der har naturgassen som et helt centralt element i energimikset.

de udslip af drivhusgasser. Det første gjorde den relevant i EU's strategi for overgangen til et energimix med en overvægt af fornybare energier, idet naturgassen i en eller anden form kunne fungere som et stabilerende element i forsyningen som erstatning for kul og olie. Det er en strategi med udløbsdato, hvis drivhusgasserne i 2030 skal være reduceret med 40 procent i forhold til 1990. For det andet lægges der derfor op til en udfasning af naturgas og introduktion af andre stabile brændsler som for eksempel grøn gas eller biomasse. Udviklingen understøttes delvist af, at nogle af de store europæiske felter er på vej til udtømming, selvfølgelig med store konsekvenser for de EU-lande, der har naturgassen som et helt centralt element i energimikset.

Geopolitiseringen

De senere år har markedet ændret sig, idet den flydende naturgas LNG efter, olieskifer-revolutionen, i USA har vundet indpas på markedet med Qatar og Australien som de største eksportører og Japan og Kina som de største importører. På kort sigt får de nye spillere også betydning for EU's gasmarked, hvor der opføres flere nye LNG-terminaler – selvom LNG både er dyrere og mere klimabelastende end almindelig naturgas. Men LNG er med til at forøge forsyningssikkerheden og mindske afhængigheden af russisk gas, hvilket er vigtige parametre i debatten om energiforsyning.

Dernæst ligger der aktuelt en stor udfordring for det ledningsbårne naturgasmarked i, at det er blevet geopolitiseret efter Ruslands besættelse af Krim. Selvom der siden 00'erne har eksisteret en vis skepsis over for den russiske gas og bekymring forårsaget af gaskonflikterne mellem Rusland og Ukraine, så er skepsissen taget betydeligt til efter Krim-besættelsen. De danske regerings sanktvejtsdans i forbindelse med godkendelsen af linjeføringen af Nord Stream 2 var en konsekvens heraf.

Omlægning kræver bredspektret indsats

På lidt længere sigt er naturgassens fremtid bestemt af kravet om udfasning af de fossile brændsler. Selvom det ikke ser sådan ud, idet forbruget de seneste år har været nogenlunde stabilt.

Umiddelbart er der altså ikke meget, der tyder på, at det europæiske forbrug og afhængighed af naturgas formindskes.

Det rejser spørgsmålet om en udfasning af naturgassen inden 2050 er realistisk, samtidig med at forsynings-sikkerheden opretholdes? Forbruget af naturgas var i 2018 en anelse mindre end i 2017, men til gengæld var egenproduktionen godt 8 procent mindre i forhold til 2017, mens importen steg svagt til 77,9 procent af det samlede forbrug. I 15 af medlemslandene udgør importen mere end 90 procent af forbruget. Kun Danmark er nettoeksportør. Nord Stream 2 vil uden tvivl styrke den russiske position på markedet. Import af energi kan blive et problem for forsynings-sikkerheden, hvorfor na-

turgassens erstatning i et vist omfang både skal være rigelig og helst produceret indenfor EU, ligesom den skal kunne fungere stabiliserende i forhold til en svingende produktion af fornybar energi.

Som det samlede billede tegner sig lige nu, vil det være en stor udfordring at gennemføre en substantiel reduktion af naturgasforbruget. Ikke mindst fordi det vil kræve grundlæggende ændringer i energimixet i alle EU-lande. Energimixet er fortsat et nationalt anliggende, om end Energiunionen, der så dagens lys i 2015, har til opgave at koordinere klima-, markeds- og energipolitikken. Naturgassen er langt fra det største problem, og EU har da heller ikke fokus på de enkelte fossile brændsler. I stedet handler det om en bredspektret indsats, hvor fornybar

Umiddelbart er der altså ikke meget, der tyder på, at det europæiske forbrug og afhængighed af naturgas formindskes.

energi skal fremmes, og hvor en større fleksibilitet i produktionen kombineret med udbygning af infrastrukturen, øget effektivitet, sektorkobling, power-to-X-teknologier (teknologier til konvertering og lagring af energi, red.), samt påvirkning af forbrugsmønstret.

Samlet set har EU et højt energiforbrug og få ressourcer. Målet er at skabe et velfungerende, stabilt og sikkert alternativ til den eksisterende fossile virkelighed – en enorm opgave, hvis den skal løses inden 2050.

Kostede klimaforandringer Danmark Skåne, Halland og Blekinge?

Af Peter Fibiger Bang

Ændringer i klimaet har været en vigtig faktor i hele menneskehedens historie – og har i høj grad også præget vores egen udvikling. Men det er vigtigt ikke at overdrive deres betydning for enkeltbegivenheder.

Det var januar 1658. Storebælt var frosset til og den svenske kong Karl X Gustav stod på Fyn. Efter devisen ”hvo intet vover...” beordrede han dristigt sin hær til at marchere over isen. Danmarkshistorien var for altid ændret. Skåne, Halland og Blekinge gik tabt i fredsforhandlingerne, og det danske monarki blev offer for klimaets historiske luner. Mens historikere i stigen- de omfang er begyndt at interessere sig for klimaets indflydelse på udviklingen, så fokuserer man ofte på de negative konsekvenser. Katastrofer er i det tematiske sigte.

Her passer det danske eksempel nærmest som fod i hose. I dag vil man sige, at det var den såkaldte lille istid, som var skyld i miseren. Gennem årtier har arkæologer og historikere tålmodigt gransket naturens egne arkiver for oplysninger om vejrforholdene. Man startede med studier af træernes årringe, mens de senere års klimaforskning har tilføjet mose-sedimenter og iskerner fra gletsjere. Det har efterhånden gjort det muligt at etablere lange tidsserier over klimaets udvikling, som har afsløret en relativ kuldeperiode fra middelalderen indtil 1700-tallet. Den kulminerede netop i de år, hvor bælteerne frøs til is under Svenskekrigen (1657-1660). Men hvad der var uheldigt for den danske kong, var jo derimod en mulighed for den svenske.

Peter Fibiger Bang (f. 1973) er professor i historie ved Saxo-Instituttet ved Københavns Universitet. Han er cand.mag. i historie fra Aarhus Universitet og ph.d. i historie fra Cambridge Universitet. Han har været tilknyttet en række anerkendte universiteter som gæsteforsker. Peter Fibiger Bang forsker inden Romerriget, antikkens økonomisk historie, imperialisme og komparativ historie, hvilket han har skrevet en række bøger om.

Imperier i med- og modvind

Karl Gustav var imidlertid ikke nødvendigvis den første erobrere til sejrrigt at vandre ud på den lille istids vover.

I de sidste adskillige tusinde år har mennesket ernæret sig som agerbrugere og været afhængige af vejrets luner.

Før ham var det muligvis mongolerne, og endda i endnu større skala. På det seneste er det blevet foreslået, at de spektakulære mongolske erobringer under Djengis Khan (1162-1227) og hans efterfølgere var resultatet af kuldeperiodens begyndelse. Det køligere vejr affødte mere regn på de vidstrakte centralasiatiske stepper, hvor mongolerne bedrev deres nomadiske livsstil. Det udvidede grænsningsområderne. Ikke blot betød det, at mongolerne rykkede nærmere på de tættere befolkede agerbrugsområder syd for steppen i hele Eurasiens bredde, de kunne også understøtte langt større hestehold end før. Det blev afgørende: Med rådighed over nærmest uendelige forsyninger af heste var mongolernes kavaleri næsten uimodståeligt for de bofaste monarkier. Ét efter ét faldt de for steppens hurtige hesteberedne og bueskydende krigere, indtil den mongolske khans bud løb fra Sydkina til Europas tærskel.

Mens de mongolske khaner nød godt af en periode med koldere klima, så er det derimod for helt nyligt blevet foreslået, at romernes erobring af et imperium rundt om Middelhavet fandt sted under en varmeperiode i et par århundreder før og efter vores tidsregnings begyndelse. Det milde

klima gav særlige gunstige betingelser for agerbruget. Det gjorde det lettere for romerne stabilt at finansiere deres militær uden alt for stor beskatning af provinsernes bondebefolkning. Men fra midten af det andet århundrede e.v.t. ændrede tingene sig. Vejret blev mere ustabil og efter en omstillingsfase på godt et århundrede fandt forholdene en ny ligevægt omkring en koldere norm. Det i sig selv fik ikke Romerriket til at bryde sammen. Men forholdene var nu mindre gunstige, og det blev vanskeligere at opretholde imperiet. Resultatet var, at Romermagten forvitrede i den vestlige del af riget.

Kombination af en række faktorer

For tiden skorter det således ikke på klimaorienterede forklaringer på begivenhedshistoriens gang. Men andre faktorer viser sig ofte ved nærmere eftersyn nok at have været væsentligere; epidemiske sygdomme og politiske udviklinger spillede efter alt at dømme en mere direkte rolle i svækkelsen af det romerske imperie.

Mindre gunstigt klima forhindrede trods alt ikke araberne i efterfølgende at etablere deres imperiale kalifat fra Afghanistan til Spanien. Tilsvarende betragtninger gør sig formodentlig også gældende ved de øvrige eksempler. Steppens beredne krigere havde allerede inden den lille istids begyndelse formået at etablere sig med permanente monarkier i det Nordkinesiske område. Djengis Khan fulgte altså i hælene på en udvikling, der allerede havde været i gang længe. Ligeledes havde Sverige udviklet en overlegen militærmaske-

ne ved midten af 1600-tallet og allerede én gang givet den danske konge læsterlige klø med territoriale tab til følge. Mon ikke de var endt med at lægge yderligere erobringer fra Danmark til deres besiddelser, med eller uden overgangen over Storebælt?

Mens det kan være fristende, taler meget derfor imod forsøgene på at aflæse klimaets udvikling alt for direkte i den politiske historie og begivenhedernes gang. Der er en oplagt risiko for forudindtagethed, hvor man stræber efter at se historiens forløb bekræftet i klimaets udvikling, ligegyldigt hvordan.

Men samfundsudviklingen var al-

Klimaet har historisk bevæget sig efter en noget mere langsommelig rytme end den politiske og militære verdens hyppige og spektakulære skift.

tid resultatet af en række faktorer, hvoraf klimaet sjældent var den mest dynamiske.

Vi har været tilpasningsdygtige

I stedet kan man med fordel ihukomme den franske Annales-skole (historikergruppe, der studerede socialhistoriske udviklinger, red.), som lærte historikerne at inddele tiden i forskellige niveauer. Ikke alle fænomener skulle studeres under den samme tidslighed. Klimaet har historisk bevæget sig efter en noget mere langsommelig rytme end den politiske og militære verdens hyppige og spektakulære skift. Det gjorde det på ingen måde uvæsent-

ligt. Tværtimod har menneskene i de sidste adskillige tusinde år ernæret sig som agerbrugere og været afhængige af vejrets luner. Det gav sig for eksempel udslag i periodisk tilbagevendende hungersnød, når høsten slog fejl. Men det var en begrænsende faktor, som de menneskelige samfund lærte at håndtere, leve med og lide under, snarere end noget som dikterede begivenhedernes gang i alle detaljer.

Det kommer til udtryk i det forhold, at det, vi kalder komplekse agrarsamfund med by- og statsdannelse, på trods af alle omskifteligheder, støt og roligt ekspanderede fra deres spæde begyn-

delse i det tredje førkristelige årtusinds Nærøsten op til i dag. Med det 19. århundredes industrialisering

og åbning af de fossile CO₂-udledende brændsels enorme energireservoir så det ovenikøbet ud til, at menneskeheden afgørende havde frigjort sig fra klimaets og naturens begrænsninger.

Men nu må vi spørge, om prisen har været, at vi risikerer en ny dramatisk omlægning af vores klima, hvis parallel ikke skal søges i den foregående histories århundreder, men i forhistorien, i den dramatiske klimaforandring, der så enden på sidste istid og beredte vejen for det, vi i dag kalder historien.

Rigsfællesskabet mellem Kina og USA i Arktis

Af Camilla Tenna Nørup Sørensen

Håndteringen af den tiltagende stormagtsrivalisering mellem USA og Kina, især som den udspiller sig i Arktis, er den helt store udfordring for dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik. Håndteringen af klimakrisen er muligvis en indgangsvinkel til fortsat engagement med Kina i Arktis.

I 2019 er Arktis kommet helt op på dagsordenen for dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik. Det hænger nøje sammen med USA's 'genopdagelse' af den vigtige geostrategiske og potentielt store geoøkonomiske betydning, som regionen har. USA har indledt en militær opbygning og en diplomatisk og økonomisk 'offensiv' i forhold til Grønland med genåbning af et repræsentationskontor i Nuuk og med adskillige tilbud om støtte til grønlandsk uddannelse og forskning samt investeringer i infrastruktur og ressourcudvinding på øen. Der følger imidler-

tid også amerikanske forventninger og krav med til Grønland og til Danmark, som især knytter sig til den overordnede stormagtsrivalisering med Kina, som dominerer amerikansk udenrigs- og sikkerhedspolitik i disse år.

Amerikansk fokus på at holde Kina ude af Arktis

Som fastslået af den amerikanske udenrigsminister Mike Pompeo i en skelsættende tale ved Arktis Råd-mødet i maj 2019, har Kina ingen rettigheder i regionen – han afviser således klart betegnelsen fra Beijing af Kina som 'nær-Arktis-stat' og understreger: "Der findes kun arktiske stater og ikke-arktiske stater. En tredje kategori findes ikke, og at påstå andet berettiger Kina til nøjagtigt intet." Samme budskab fremføres i den opdaterede amerikanske Arktis-strategi fra juni 2019, hvori der ikke mindre end 20 gange advares mod voksende kinesiske interesser og 'snigende' indflydelsesaktivi-

---

Camilla Tenna Nørup Sørensen (f. 1976) er lektor ved Forsvarsakademiet. Hun har en kandidat i statskundskab fra Aarhus Universitet og ph.d. i internationale relationer med fokus på Kina fra Københavns Universitet. Camilla T. N. Sørensen er en af Danmarks ledende eksperter inden for international politik og udenrigs- og sikkerhedspolitisk analyse med særligt fokus på Asien og Kina som stormagter.

---

teter i Arktis, mens den forrige strategi fra 2016 kun har enkelte referencer til Kina i sammenhæng med analyse af andre ikke-arktiske stater, der er observatører i Arktis Råd. Meget er ændret siden, og for amerikanerne står Kina nu i en kategori for sig selv – som

Der sker en russisk militær opbygning i Arktis i disse år, som sætter regionens særegne 'lavspænding' og det regionale samarbejde under pres.

stormagtsrivalen. I amerikansk optik efterlader dette meget lidt plads til Kina i Arktis og specifikt i Grønland, som tydeligt inkorporeres i USA's 'interessesfære'. USA har også fortsat en militær tilstedeværelse i Grønland, særligt på Thulebasen, hvor basens radar til stadighed spiller en vigtig rolle i landets missilforsvar – den skal ingen kinesere i nærheden af.

Rigsfællesskabet i strategisk partnerskab med USA om Arktis

Der sker en russisk militær opbygning i Arktis i disse år, som sætter regionens særegne 'lavspænding' og det regionale samarbejde under pres. Det vil i sig selv have medført en stigende amerikansk militær tilstedeværelse i regionen og stigende sikkerhedspolitiske spændinger, men grundet den overordnede stormagtsrivalisering mellem USA og Kina, der nu også spiller ind i Arktis, sker udviklingen nu hurtigere og voldsommere. Den sikkerhedspolitiske situation i Arktis er over det seneste år blevet mere kompleks og tilspidset – det er et uigennemskueligt sammenvæv af globale og regionale

sikkerhedspolitiske dynamikker, som Rigsfællesskabet skal manøvrere rundt i.

Den danske regering, anført af statsminister Mette Frederiksen, har under seneste NATO-topmøde i London i december 2019 på Rigsfællesskabets vegne indledt et strategisk partnerskab med USA om Arktis og bestræber sig tilsyneladende på at være imødekom-

mende og levere på de amerikanske forventninger og krav. Det bliver imidlertid meget komplekst, når det kommer til Kina og spørgsmålet om 'legitime' kinesiske interesser i Arktis og Grønland. Der er mere på spil end de stærke økonomiske interesser, som alle tre dele af Rigsfællesskabet har i forhold til at fastholde adgangen til at eksportere til det attraktive kinesiske marked. Det er helt overordnet et spørgsmål om at finde et eget ståsted for Rigsfællesskabet i stormagtsrivaliseringen mellem USA og Kina, som kun vil tage yderligere til i de kommende år.

Kina i stigende grad førende på 'grøn' viden og teknologi

For Trump-administrationen er Kina stormagtsrivalen, som skal svækkes og indordne sig. En af mange udfordringer ved en sådan amerikansk inddæmningsstrategi er, at Kina – kinesiske virksomheder – reelt begynder at være deres amerikanske konkurrenter overlegne på visse af fremtidens strategiske og økonomiske satsningsområder. Det gælder nyeste viden og teknologiske løsninger, for eksempel inden for tele-

kommunikation, som sagerne om Huawei 5G har vist, men det gælder også inden for bæredygtig energi og 'grønne' løsninger, hvor videndeling og samarbejde med kinesiske virksomheder og universiteter synes afgørende vigtigt i håndteringen af klimaforandringerne, der særligt går hurtigt i Arktis. Det indebærer risici. Som påpeget af Forsvarets Efterretningstjeneste i den seneste risikovurdering fra december 2019, er der tætte forbindelser mellem kinesiske virksomheder og det politiske system i Kina, som medfører særlige udfordringer, og derudover er der ofte tale om viden og teknologi af 'dual use'-karakter, hvilket vil sige, at det kan anvendes i såvel civile som militære sammenhænge. Spørgsmålet er imidlertid, om sådanne risici kan håndteres. Der er stærke kræfter i Trump-administrationen, der klart svarer "nej" og trækker mod en såkaldt afkobling mellem USA og Kina, hvor resten af verden må vælge side. Beijing er også begyndt at forberede sig på en sådan situation og arbejder fokuseret på at mindske afhængigheden af udenlandsk viden og teknologi og etablere egne stærke forsyningskæder. Der er meget på spil. En afkobling mellem USA og Kina vil også sætte håndteringen af klimakrisen langt tilbage.

Håndtering af risici og muligheder ved større kinesisk rolle i Arktis

Kina er på det økonomiske og teknologiske område en stormagt, og det er

derfor usandsynligt – og næppe hensigtsmæssigt for regionen som helhed og for de enkelte arktiske lande – at holde Kina ude af Arktis. Det er klart, at den særlige konstruktion internt i Rigsfællesskabet, hvor nogle politikområder, som for eksempel fiskeri, infrastruktur og telekommunikation, er hjemtagne, giver en yderligere dimension og øger kompleksiteten. Det ændrer dog grundlæggende ikke ved behovet for selvstændig analyse og stillingtagen i Rigsfællesskabet til samarbejde med Kina i Arktis fokuseret på håndtering af risici og muligheder.

Et sådant arbejde kan finde inspiration i den omfattende rapport *China in the Arctic and the Opportunities and Challenges for Chinese-Finnish Arctic Co-operation*, bestilt af og leveret til den finske regering i februar 2019.

En af mange indsigter i den finske rapport er, at der ikke er én bestemt måde – et mønster – som kinesiske investorer og virksomheder følger, når de bevæger sig uden for Kina. Det er der-

for problematisk at generalisere og basere forudsigelser om implikationerne af en øget kinesisk tilstedeværelse i Arktis på, hvordan det er gået i for eksempel Sri Lanka. Rapporten påpeger, at kinesiske aktører har vist sig villige og i stand til at tilpasse og indordne sig under de specifikke regler og love, som er i det land eller område, de agerer i. Det understreger kun behovet for, at de arktiske lande – herunder Rigsfæl-

At Arktis de senere år er rykket op på såvel de amerikanske som de kinesiske ledes dagsorden, bringer stormagtsrivaliseringen mellem USA og Kina helt ind bag Rigsfællesskabets grænser.

lesskabet – gør deres hjemmearbejde og i tæt koordination og samarbejde får udviklet og opstillet regelsæt og mekanismer for udenlandske, inklusiv kinesiske, aktiviteter.

Indgangsvinkel til fortsat engagement med Kina i Arktis

En anden indsigt i den finske rapport er, at de kinesiske ledere har en reel stærk egeninteresse i at indtage en større rolle i internationale bestræbelser på at håndtere klimaforandringer, der har store negative implikationer for kinesisk landbrug og økonomi. Kina er hårdt ramt af klimakrisen. Det er ikke kun såkaldt *'science diplomacy'* (forskningsdiplomati), hvor Kina, som andre ikke-arktiske lande, anvender arktiske forskningsinteresser, -samarbejder og -aktiviteter til at legitimere og styrke deres tilstedeværelse og relationer i regionen. Det er klart, at Kina anvender landets viden og ekspertise til at øge dets relevans som partner for de arktiske lande og interessenter. Dermed kan de binde sig ind i regionen, hvor Kina som den eneste stormagt ikke har territorium og derfor er afhængig af, at de arktiske lande ser en egen interesse i, at Kina er tilstede og involveret. En styrket kinesisk viden om klimaforandringer i Arktis tildeles imidlertid en vigtig rolle i sig selv, bundet op på den indenrigspolitiske økonomiske udvikling og reformdagsorden.

Kina har været involveret i arktisk forskning længe, især inden for klimatologi, geologi, glaciologi og oceanografi, og klimaforandringerne har været en primær drivkraft bag Kinas voksende fokus på Arktis. Kina op-

rettede således landets styrende polarforskningsmyndighed State Oceanic Administration (SOA) allerede i 1964 for at engagere Kina i polarekspeditioner. Fokus var i starten primært på Antarktis, men senere blev det også vendt mod Arktis. Første gang en kinesisk forsker nåede Nordpolen, var i 1990, og Kinas første forskningsstation i Arktis blev etableret i 2004 på Svalbard. Fra Finland købte SOA i 1985 Kinas første skib "Jidi" (Polar), bygget til at sejle i is, og startede derefter årlige ekspeditioner til Antarktis. Kinas første isbryder "Xuelong" (Snedragen), købt fra Ukraine, kom til i 1994 og foretog den første kinesiske ekspedition til Arktis i 1999. Det er i dag blevet til ni kinesiske ekspeditioner til Arktis – den seneste i september 2018, hvor afrapporteringen i anerkendte internationale videnskabelige tidsskrifter beretter om adskillige gennemførte forsøg og undersøgelser inden for eksempelvis oceanografi, geologi, marin meteorologi, kemi og biologi blandt andet i Beringhavet og Tjukterhavet. Landets høje niveau inden for polarforskning og -teknologi blev demonstreret, da kinesiske forskere som de første placerede to ubemandede Atmosphere Sea-Ice Ocean-stationer, udviklet af Polar Research Institute of China (PRIC) i Shanghai, til at overvåge udviklinger i forholdene mellem luften, havet og isen. Kina engagerer sig også i stigende grad i internationale forskningssamarbejder om Arktis, og er blandt andet et aktivt medlem af International Arctic Science Committee (IASC).

På trods af, at Kina er hårdt ramt af klimakrisen og særligt erkender vigtig-

heden af klimaet i Arktis, så har Kina med landets første Arktis-strategi fra januar 2018 imidlertid ikke introduceret egentlige ambitioner eller mål for Kinas indsats og bidrag til begrænsning og håndtering af klimaforandringerne i regionen. Kina har heller ikke erklæret en plan for at reducere landets udledning af sort kulstof, der har store

Det kræver mod og langsigtet strategisk tænkning og intensiveret dialog mellem København og Nuuk om en langt mere proaktiv håndtering af ikke kun Kinas, men også USA's, stigende interesser og aktiviteter i regionen.

negative implikationer – også i Arktis. Her er muligvis en indgangsvinkel for Rigsfællesskabet til fortsat at engagere og samarbejde med Kina i Arktis.

Danmark har i adskillige år haft et succesrigt samarbejde med Kina omkring vedvarende energi og energieffektivitet – et samarbejde, der har bidraget til opdateringer af kinesiske energistandarder og til etableringen af Kinas nationale vedvarende energicenter (CNREC), som i dag er anerkendt, både i Kina og internationalt, for at være drivkraften inden for kinesiske analyser af vedvarende energi. Det samarbejde kan der forsøges bygget videre på i en arktisk kontekst.

Et komplekst krydspres

Kina har, som nævnt, siden 2004 haft en forskningsstation på Svalbard drevet af Chinese Arctic and Antarctic Administration (CAA), og inden for de seneste år er Aurora-observatoriet (CIAO) i den tyndt befolkede islandske region Kárhóll, finansieret og administreret af Polar Research Institute China (PRIC),

kommet til. Kina arbejder for at etablere yderligere forskningsstationer i Arktis, inklusiv i Grønland, hvor en aftale om et tættere arktisk forskningssamarbejde mellem Kina og Grønland blev underskrevet i maj 2016, hvori der specifikt nævnes oprettelsen af en kinesisk forskningsstation i Grønland. Under konferencen Arctic Circle i Island i oktober 2017 annoncerede viceadministrerende direktør Yong Yu fra Polar Research Institute China (PRIC) for

første gang officielt, at kineserne forhandler med Grønland om at oprette en kinesisk forskningsstation så hurtigt som muligt og udpegede endda mulige lokaliteter i Grønland, som kineserne er interesseret i. Siden er der tilsyneladende ikke sket meget, men interessen fra kineserne er vedvarende stærk.

Danmark har siden 2008, som ét af de få europæiske lande og det eneste nordiske land, haft et såkaldt "Omfattende Strategisk Partnerskab" med Kina. Arktis har dog spillet en begrænset rolle i den danske Kina-politik. Ordet "Arktis" nævnes ikke i det omfattende fælles arbejdsprogram, der blev underskrevet i maj 2017. Dette selvom programmet har som dets udtalte mål at kortlægge kursen for et stærkere samarbejde mellem danske og kinesiske myndigheder frem mod 2020 og berører ikke mindre end 58 forskellige samarbejdsområder og involverer 80 (35 danske og 45 kinesiske) myndigheder.

Det er imidlertid ikke længere muligt for København at holde arktiske

kommet til. Kina arbejder for at etablere yderligere forskningsstationer i Arktis, inklusiv i Grønland, hvor en aftale om et tættere arktisk forskningssamarbejde mellem Kina og Grønland blev underskrevet i maj 2016, hvori der specifikt nævnes oprettelsen af en kinesisk forskningsstation i Grønland. Under konferencen Arctic Circle i Island i oktober 2017 annoncerede viceadministrerende direktør Yong Yu fra Polar Research Institute China (PRIC) for

spørgsmål ude af den danske Kina-politik. I de kommende år vil Arktis stå højere på den kinesiske dagsorden, når danske ministre og diplomater mødes med deres kinesiske kolleger. Tilsvarende vil der være flere opsøgende initiativer og forslag fra forskellige kinesiske statslige og ikke-statslige aktører til både danske og grønlandske myndigheder eksempelvis om forskningssamarbejde, potentielle 'polar silkevej'-projekter og investeringer. Toneangivende grønlandske politikere ser fortsat mod Kina for investeringer og økonomisk udvikling på øen og vil derfor sandsynligvis byde en sådan udvikling velkommen. De vil derfor fortsat søge at spille en mere uafhængig rolle og søge egne relationer til Beijing – etableringen af en grønlandsk repræsentation i Beijing er fortsat en høj prioritet i Nuuk – hvilket også afspejler et højt mistillidsniveau i Grønland til, hvorvidt København tager tilstrækkeligt hensyn til grønlandske interesser i møder og forhandlinger med kineserne. På den anden side står USA, der på ingen måde ser velvilligt på en kinesisk forskningsstation – for slet ikke at tale om større kinesisk økonomisk engagement i Grønland. Det er et komplekst krydspres, som grønlandske og danske myndigheder skal manøvre rundt i, men spørgsmålet er, om det ikke er værd at prøve at fastholde et vist engagement og samarbejde med Kina, særligt på arktisk forskning og teknologiske innovative fremskridt i forhold til

klimakrisen. Det skal ske i tæt koordination og samarbejde mellem Danmark og Grønland med fokus på at minimere og håndtere de risici, der vil være.

Selvstændigt, proaktivt Rigsfælleskab

I disse måneder er Danmark og Kina ved at opdatere det omfattende fælles arbejdsprogram. Hvor meget Arktis, der kommer til at stå i det – og hvor meget grønlanderne har været involveret i processen – kommer til at fortælle meget om, hvorvidt den danske regering er klar til at søge en mere selvstændig rolle for Rigsfællesskabet i den tiltagende stormagtsrivalisering mellem USA og Kina. Det kræver mod og langsigtet strategisk tænkning og intensiveret dialog mellem København og Nuuk om en langt mere proaktiv håndtering af ikke kun Kinas, men også USA's, stigende interesser og aktiviteter i regionen.

At Arktis de senere år er rykket op på såvel de amerikanske som de kinesiske ledes dagsorden, bringer for alvor stormagtsrivaliseringen mellem USA og Kina helt ind bag Rigsfællesskabets grænser. Håndteringen heraf er den helt store udenrigs- og sikkerhedspolitiske udfordring med afgørende implikationer også for Rigsfællesskabets fremtid.

Grønland og Færøerne kræver mere kontrol over egne udenrigsanliggender

Af **Martin Breum**

Brexit, Huawei og Trump skærper de færøske og grønlandske krav om større udenrigspolitiske beføjelser. Men regeringen har et problem: Juristerne siger, at Grundloven ikke tillader overførsel af mere magt over det udenrigspolitiske hverken til Nuuk eller Thorshavn.

3. december 2019 offentliggjorde statsministeriet et PR-foto af Mette Frederiksen (S), forsvarsminister Trine Bramsen (S) og udenrigsminister Jeppe Kofod (S). Ministrene fremstår dynamiske og handlekraftige på vej til NATO-topmøde i London i et af forsvarrets Challenger-jetfly. Jeppe Kofod er i energiske skjorteærmer. Højt på programmet står også et møde med præsident Donald Trump i London i marginen af NATO-mødet, hvor Grønland og Arktis vil indgå i drøftelserne. Her skal regeringen rydde op efter det akavede og historiske forløb

i august 2019, hvor Mette Frederiksen kaldte Donald Trumps idé om at købe Grønland "absurd", og Trump angiveligt af samme grund aflyste et besøg i Danmark.

Statsministeren havde inden afgang via *Berlingske* uventet meddelt, at regeringen ville øremærke 1,5 milliarder kroner i forsvarsbudgettet til forstærkede indsatser i Arktis. Mette Frederiksen brugte i avisen en række centrale kodeord fra USA's nye tilgang til Arktis, hvor stormagtsrivalisering har afløst årtiers fokus på samarbejde, klima og fred. Hun talte om flere skibe, fly, ubådsovervågning og truslen fra Rusland. Hun ville noget nær tredoble Arktisk Kommandos budget, og pengene skulle bruges, forklarede hun, i nøje samarbejde med USA. Efter Donald Trumps købstanker i august understregede hun igen og igen, at regeringen ser frem til øget strategisk samarbejde med USA i Grønland og i

---

Martin Breum (f. 1959) er forfatter og uddannet journalist fra journalisthøjskolen. Han har særlig interesse for udviklingerne mellem Arktis og rigsfællesskabet og har skrevet flere bøger om dette emne. Martin Breum er tidligere studievært på DR2's nyhedsprogram "Deadline", samt vicedirektør i International Media Support.

ØNSKER KONTROL: Der er både øget interesse for og incitament til at flytte Færøernes udenrigspolitiske beslutningskraft til Thorshavn. Internationalt, geopolitisk og strategisk har Grønland og Færøerne i dag fået større betydning end Danmark, hvorfor beslutningerne skal flyttes til Nuuk og Thorshavn, mener folketingsmedlem Sjurður Skaale.

(Foto: Wikimedia Commons)

øvrigt vil øge forsvarsbudgettet; i London kunne hun nu lægge beviser på bordet.

I billedets yderste højre rand ses endnu et hvidt skjortearme; et par fingre, en anonym person. Det er ikke Kim Kielsen, formand for Naalakkersuisut, Grønlands landsstyre, der sjældent optræder i hvid skjorte og i øvrigt mangler en finger på venstre hånd. Ej heller er det Ane Lone Bagger, den politisk ansvarlige for Grønlands udenrigsanliggender, som Jeppe Kofod kort forinden ellers omhyggeligt inviterede med til Washington til sit første møde med Mike Pompeo, USA's udenrigsminister.

De tos fravær blev straks bemærket i Grønland. Som *Sermitsiaq*, Grønlands

politiske ugeavis, skrev på lederplads efter mødet med Trump: "Grønland er ikke med til et møde om, at Grønland inddrages i våbenkapløbet i Arktis (...) Grønland er ikke informeret eller inddraget i dette. Udenrigs- og Sikkerhedspolitisk Udvalg i Inatsisartut (det grønlandske parlament, red.) vidste ikke, at man ville bruge halvanden milliard kroner til forsvaret i Grønland (...) Tilsyneladende er det vigtigere for statsministeren at have penge med til Donald Trump end at informere Grønland om, hvad man vil bruge pengene til (...) Der er partier i Inatsisartut, der er imod, at Grønland er med i en oprustning. Hvor er respekten for demokratiet og det grønlandske samfund? (...) Igen er vi tilbage i den

gamle politik, som vi har kendt, siden USA opstillede raketter med kernevåben på Thule Air Base uden at orientere grønlænderne”.

Mette Frederiksen havde før rejsen til London informeret Kim Kielsen; de to har et tæt arbejdsforhold, men her stoppede inddragelsen tilsyneladende. Det historiske møde med Trump og regeringens beslutning om at flerdoble Arktisk Kommandos budget kan dermed føjes til et voksende udenrigs- og

Regeringen og statsministeren har hårdt brug for et smidigt og operationelt samarbejde med både Thorshavn og Nuuk.

sikkerhedspolitisk dilemma, der plager rigsfællesskabet og forholdet til omverdenen.

På den ene side har de grønlandske og færøske beslutningstagere i en år-række været stadig mere fokuserede på deres stærkt begrænsede muligheder for at føre selvstændig udenrigs- og sikkerhedspolitik, og kravene om forandringer vokser i takt med omverdens eksploderende interesse for de to øsamfund.

På den anden side har skiftende danske regeringer, inklusive VLAK-regeringen og den nuværende under Mette Frederiksen, udvist forståelse og velvilje over for de grønlandske og færøske frustrationer, men samtidig stringent holdt sig til den analyse, som regeringens jurister har stået for siden Selvstyrets indførelse i Grønland i 2009: Grundloven kan ikke strækkes yderligere på netop dette punkt. Rigets udenrigs- og sikkerhedspolitik føres af regeringen i København, og det kan ik-

ke lade sig gøre at overføre flere beføjelser på dette punkt til hverken Thorshavn eller Nuuk, siger juristerne.

Til Jerusalem!

Dilemmaet er presserende; behovet for afklaring, koordinering og rene linjer mellem de tre rigsdele bliver stadig mere påtrængende. Som det er fremgået i de seneste måneder, kræver stormagternes interesse klare, umisforståelige svar, og det kan blive fatalt, hvis de tre dele af riget agerer modsætningsfyldt.

I november søgte det færøske landsstyre udenrigsminister

Jenis av Rana penge på den færøske finanslov til åbning af en færøsk repræsentation i Israel i 2020. Kontoret skal efter den kristne ministers mening ligge i Jerusalem, ikke i Tel Aviv ved den danske ambassade. “Det er en de facto-ankendelse af Jerusalem som Israels hovedstad,” sagde han. Forslaget står formelt stadig i skrivende stund ved magt, dog ikke støttet af noget nær et flertal i landstinget og direkte modsagt af lagmand Bardur Nielsen. Verdenspressen noterede sig igen manglende samordning i det danske kongerige.

Færøerne eksporterer hvert år laks for milliarder til Rusland, og har tidligere direkte undsagt EU’s sanktionspolitik mod Rusland efter Krim. Landsstyret har desuden i nogle år arbejdet på en frihandelsaftale med Rusland og de fire øvrige medlemmer af Den Eurasiske Union, til flere danske politikeres forundring. Igen en knude i rigsfællesskabet:

“Færingerne skylder sig selv at tænke sig rigtig godt om, før de tager et så ultimativt skridt, som det er at indgå en frihandelsaftale med Rusland. Det er helt fint, de handler med Rusland ligesom os andre, men derfra og så til at binde sig op i den tætteste interesse-sfære skal man tænke sig godt om. Det siger jeg ikke af hensyn til Danmark, men af hensyn til dem selv,” som folketingsmedlem og tidligere udenrigsminister Martin Lidegaard (RV) sagde til Kristeligt Dagblad i november.

Efter Brexit skal Færøerne selv forhandle ny fiskeriaftale med Storbritannien og sikre sig, at øernes øvrige handel med briterne ikke går tabt. Imens vil skotterne arbejde hårdt på at løsrive sig fra England og oprette en uafhængig stat i Nordatlanten — langt tættere på Færøerne end Danmark.

Begge processer vil øge Færøernes og også Grønlands ønske om større udenrigspolitisk råderum. Færøerne er ikke medlem af EU, og som folketingsmedlem Sjurður Skaale fra det socialdemokratiske Javnaðarflokkurinn forklarede mig i december: “Danmark vil få en fiskeriaftale med Storbritannien gennem EU, men vi skal selv forhandle en helt ny fiskeriaftale, og det er helt afgørende med en god handelsaftale med Storbritannien efter Brexit. Det er en ny stor partner, som vi skal samarbejde med uden om Danmark.”

Den færøske lagmand Bardur Nielsen inviterede et par dage efter valget i England i december Boris Johnson til

Færøerne; det bliver så i givet fald opfølgning på det møde, de to havde allerede før Brexit-afstemningen i London 5. november. En britisk fiskeriminister var på Færøerne både i 2017 og 2018, og som for at understrege forbindelsen købte Færøernes største virksomhed Bakkafrost i september lakseproducenten The Scottish Salmon Company for mere end 3 milliarder kroner – den største færøske investering i udlandet nogensinde.

Det ligger formelt set alt sammen inden for Færøernes ret til at føre selvstændig handelspolitik, men det illustrerer også udmærket, hvor vanskeligt det er og vil være for både færøske og grønlandske repræsentanter at navigere uden om det udenrigs- og sikkerhedspolitiske. Kan den færøske lagmand eksempelvis optræde på et offentligt møde i Skotland side om side med Nicolas Sturgeon og argumentere for Skotlands ret til selvbestemmelse?

I november lagde Kinas ambassadør i Danmark angiveligt, og som flittigt beskrevet i medierne, betydeligt pres på Færøernes landsstyre for at sikre, at den kinesiske teknologivirksomhed Huawei bliver leverandør af 5G-mobiltelefoni på Færøerne. Sjurður Skaale mente, at Huawei-sagen, som også den amerikanske ambassadør Carla Sands involverede sig i, illustrerede, hvorfor Grønland og Færøerne bør have mere kontrol over egne udenrigsaffærer:

“Sagen viser den store forskydning i det danske riges betydning, hvor Grønland og Færøerne efterhånden får

Hverken i Grønland eller på Færøerne accepteres regeringens juridiske argumenter som fyldestgørende.

større betydning end Danmark. Internationalt, geopolitisk og strategisk har Grønland og Færøerne i dag fået større betydning end Danmark, så det er helt uholdbart, at beslutningerne skal træffes i Danmark, når det handler om Færøerne og Grønland,” sagde han.

“Når der er så kraftigt pres fra USA og Kina, viser det, at sagen handler om mere end bare Kinas handel med et mikroskopisk teleselskab på Færøerne. Vores 60.000 indbyggere kan jo være i én enkelt bygning i Beijing. Det handler om geopolitik. Der er stadig større økonomisk og militær aktivitet i Arktis, og Færøerne ligger på tærsklen mellem Europa og Arktis. Derfor er det godt at have foden indenfor.”

Ingen vej udenom

I Grønland er selvfølelsen og frustrationerne på samme niveau. Sara Olsvig, tidligere folketingsmedlem for Inuit Ataqatigiit og tidligere viceformand for Naalakkersuisut, anser det for helt nødvendigt, at de nordatlantiske øsamfund får større udenrigspolitisk råderum: “Jeg kan ikke se nogen vej udenom. Vi tager allerede beslutninger i dag, som har konsekvenser for udenrigs- og sikkerhedsområdet, så hvis ikke det skal fortsætte med at være noget værre rod, kan man lige så godt sætte sig ned nu og finde en løsning,” siger hun. “Som det er nu, savner vi transparens og lige adgang til informationer. Samtidighedsprincippet, som tilsiger, at parlamenterne i København og Nuuk har samme adgang til information samtidig, efterleves ikke, og meget af det materiale, der er relevant for beslutningerne

i Grønland, foreligger ikke i Grønland,” siger hun.

Hun fandt den dansk-grønlandske arbejdsdeling på udenrigsområdet dysfunktionel allerede fra sin entre i Folketinget i 2011: “Det er som om, man fra dansk side stadig ikke er opmærksomme på, at man har en ny udfordring, og at man er nødt til at finde ud af, hvad man gør ved den. I al den tid, jeg var politiker, har det været sådan, at beslutninger, der umiddelbart ser ud til at være indenrigspolitiske beslutninger i Grønland og på Færøerne, også har haft udenrigs- og sikkerhedspolitiske konsekvenser. Systemet er bare stadigvæk ikke gearret til, hvad man så skal gøre ved det,” siger hun.

Sara Olsvig var under sin tid i Folketinget forperson for foreningen af arktiske parlamentarikere, der samler parlamentsmedlemmer fra alle de arktiske nationer. Hun trak sig fra det politiske liv i 2018 og er i dag chef for UNICEF i Grønland, men hun deltager stadig i den politiske debat.

I forrige udgave af *Udenrigs* (nummer 3/19) skrev hun sammen med lektor ved universitetet i Nuuk, ph.d. Rasmus Leander Nielsen under overskriften ’Da Trump ville købe Grønland’: “Sat på spidsen er det ikke længere muligt blot at fastslå, at forsvars- og udenrigspolitikken er et dansk anliggende, jfr. Grundlovens § 19, for de facto spiller Grønland qua den geostrategiske placering en stigende rolle, når beslutninger tages, diplomater mødes og arktiske sikkerhedsdynamikker ændres.”

Diskussionen handler altså om udenrigs- og sikkerhedspolitikken og ikke nødvendigvis om øgede færøske

og grønlandske ønsker om egentlig løsrivelse fra Danmark. Sjurdur Skaale og hans parti på Færøerne er tilhængere af Færøernes rigsfællesskab med Danmark, mens Sara Olsvig, ligesom andre moderate tilhængere af visionen om et uafhængigt Grønland, insisterer på, at Grønlands sociale og økonomiske sammenhængskraft skal øges markant, før et mere grundlæggende opgør med rigsfællesskabet vil være relevant. Begge holder de dog fast i, at behovet for nye greb om udenrigs- og sikkerhedspolitikken er akut.

Nødvendigt samarbejde

Regeringen og statsministeren har hårdt brug for et smidigt og operationelt samarbejde med både Thorshavn og Nuuk. Man behøver blot at forestille sig furoren, hvis Kim Kielsen på vegne af Naalakkersuisut modsatte sig øget amerikansk militær tilstedeværelse i Grønland eller åbningen af et amerikansk konsulat i Nuuk. Eller hvis Færøerne i fremtiden vil føre en anden kurs over for Kina, end den, som København ville foretrække — sådan som Færøerne allerede gør, når det gælder det europæiske sanktionsregime mod Rusland efter Krim-krisen i 2014.

Grundlovens §19 siger, at “kongen handler på rigets vegne i mellemfolkelige anliggender”, hvorfra regeringens sikkerheds- og udenrigspolitiske mandat og monopol så trækkes. Med loven om Grønlands Selvstyre fra 2009 og den såkaldte Fuldmagtslov for Færøerne fra 2005 har Nuuk og Thorshavn fået ret til at forhandle og indgå folkeretligt bindende aftaler med andre lande og internationale organisationer på

sagsområder, som er fuldt hjemtagne – altså hvor Grønland eller Færøerne har overtaget det fulde politiske ansvar, men sådanne aftaler kan kun indgås på vegne af det samlede kongerige og efter detaljeret, forudgående orientering af regeringen i København. Skriver den færøske lagmand eksempelvis under på en ny fiskeri- eller handelsaftale, gør han/hun det som “Kongeriget Danmark, på vegne af Færøerne”, og forholdene er ens for Naalakkersuisut i Nuuk.

Der er ikke sprækker at spore i centraladministrationens holdning, selvom presset fra Nordatlanten er voksende.

I stats-, udenrigs-, og justitsministeriet er analysen som nævnt, at grundloven ikke kan strækkes yderligere på dette punkt. Enkelte private jurister har anfægtet analysen, men der er ikke sprækker at spore i centraladministrationens holdning, selvom presset fra Nordatlanten er voksende.

Hverken i Grønland eller på Færøerne accepteres regeringens juridiske argumenter som fyldestgørende. Som Sjurdur Skaale siger: “Grundloven beskriver en enhedsstat, som forlængst er sprængt, og som bliver det stadig mere. Det må man forholde sig til, og ikke fastholde den meget legalistiske tilgang, man har fulgt hidtil. Danmark har jo for eksempel også tilladt, at vi har et parlament på Færøerne, at vi opkræver skatter og alt muligt andet, som vi mener ligger klart uden for grundlovens rammer. Beslutningerne har fra

gammel tid ligget i Danmark, hvor befolkningen og økonomien har været stærkest, men nu kommer geografien ind som et nyt, afgørende element, og der spiller først og fremmest Grønland, men også Færøerne i kraft af sit store havområde, en stadig vigtigere rolle.”

Som svar tog man under VLAK-regeringen fat på en række tillidsskabende foranstaltninger, designet til at fremme koordineringen og udveksling af information og synspunkter. Sikre kommunikationskanaler anlægges over Atlanten, flere folk i Thorshavn og Nuuk sikkerhedscales, en årlig samarbejdsdag mellem de tre udenrigstjenester er indført, Politiets og Forsvarets Efterretningstjenester betjener i stigende grad Thorshavn og Nuuk (PET har nu en fast mand i Nuuk, der rådgiver om aflytningsrisici med videre). Forsvarsakademiets analytikere har holdt både lukkede og åbne møder i Nuuk, og Mette Frederiksen og andre ministre siger, at de inddrager grønlandske og færøske beslutningstagere mere i regeringens udenrigs- og sikkerhedspolitiske overvejelser.

Vigtigheden vokser

I mellemtiden får vi løbende tegn på, hvordan Færøernes og Grønlands udenrigs- og sikkerhedssignifikans vokser – som da Mette Frederiksen øremærkede de 1,5 milliarder til Arktisk Kommando i Nuuk. Eller som da forsvarsminister Trine Bramsen kort forinden bandt det danske forsvar til udgifter på omkring en halv milliard til vedligehold af den store lufthavn i Kangerlussuaq i Grønland, der blev bygget af USA under Anden Verdens-

krig. Den danske regering er fortsat forpligtet af “Aftalememorandum af 13. marts 1991”, som blev indgået, da de danske myndigheder med få ugers varsel overtog lufthavnen fra USA. Her står, at “de Forenede Staters militære fly og fly chartret af militæret skal fortsat uhindret have overflyvnings- og landingsrettigheder.”

Eller da Mette Frederiksen i Folketinget 10. december 2019 fastholdt, at det udelukkende er en færøsk beslutning, om det offentligt ejede Føroya Tele vælger Huawei som 5G-leverandør eller ej. Statsministeren undlod at gøre sagen til et spørgsmål om rigets udenrigs- og sikkerhedspolitik, selvom sagen har klart sikkerheds- og udenrigspolitisk indhold, og selvom den stadig i skrivende stund hæver som et gærbrød midt i den uregulerede, besværlige gråzone mellem handelspolitikken, som er et færøsk anliggende, og udenrigs- og sikkerhedspolitikken, der sorterer under den danske regering.

Lars Løkke Rasmussen (V), valgte efter et møde om Huawei-sagen i Udenrigspolitisk Nævn 12. december at skære Mette Frederiksens dilemma ud i pap: “Hvis den danske regering mente, det var et problem, at den færøske regering valgte én leverandør frem for en anden, så ville den danske regering kunne gribe ind allerede nu. Derfor nytter det ikke noget, at den danske regering står og tørrer ansvaret af sig,” sagde han til de forsamlede journalister.

Udenrigsminister Jeppe Kofod fastholdt, at regeringen ikke agter at blande sig: “Det her er en kommerciel beslutning, som ligger på Færøerne. Det

er et hjemtaget område, som Færøerne har, hele teleområdet. Vi har Center for Cybersikkerhed, som kan være med til at rådgive Færøerne og det konkrete selskab i forhold til sikkerhed, IT-sikkerhed, cybersikkerhed, telesikkerhed, og det er det, vi også stiller til rådighed,” sagde han.

Regeringen slap på den måde for at sige ligeud, at Huawei er så tæt forbundet med den kinesiske statsmagt, at Danmark af sikkerhedsmæssige årsager ikke ønsker, at Huawei får kontrol med 5G-net-

værket. Samtidig slap man for endnu en konflikt med det færøske lands-

styre om magtens deling. (Landsstyret i Thorshavn fastholdt, at man ikke ville blande sig i, hvilken leverandør Føroya Tele vælger til sit 5G-netværk. Et dansk indgreb, hvor statsministeren insisterede på regeringens mandat til at blande sig, fordi sagen har sikkerhedspolitiske implikationer, ville følgelig blive betragtet som et alvorligt, politisk overgreb i Thorshavn og skadeligt for landsstyrets autoritet).

I 2018 stod Lars Løkke Rasmussen som statsminister midt i samme gråzone, da hans regering efter dialog med Washington fandt, at udsigterne til, at Kina måske ville få en rolle i opførslen af to nye lufthavne i Grønland, udgjorde en sikkerhedsrisiko for hele riget. Kim Kielsen og andre fra Nuuk havde under besøg i Beijing over for kinesiske finansinstitutioner luftet muligheden for kinesisk medfinansiering af lufthavnene, og et kinesisk entreprenørselskab var inviteret til at byde på konstruktionsarbejderne.

Udsigten til dansk indblanding udløste skarpe protester i Nuuk, indtil Lars Løkke Rasmussen i stedet for at aktivere sit sikkerhedspolitiske mandat greb til baglommen. Løsningen blev et dansk indskud i lufthavnene på 700 millioner kroner og 900 millioner kroner i lån til de to lufthavne i Grønland, hvormed kineserne blev irrelevante. Samtidig sikrede Lars Løkke Rasmussen stærk dansk medindflydelse på det hidtil største infrastrukturprojekt i Grønlands historie.

Behovet for nye greb om udenrigs- og sikkerhedspolitikken er akut.

Tilsvarende løsninger bød sig ikke til for Mette Frederiksen i Huawei-sagen. Her ville penge ingen forskel

gøre, og at insistere på regeringens sikkerhedspolitiske monopol var politisk umuligt. At dømme ud fra det offentligt tilgængelige, valgte statsministeren i stedet at stole på færingernes egen dømmekraft og på den givetvis vedholdende rådgivning, Center for Cybersikkerhed har ydet landsstyret.

Skotland som ny i Nordatlanten

Brexit vil som nævnt forstærke dilemmaet, især fordi Færøerne af økonomiske årsager efter Brexit får hårdt brug for tætte forbindelser til London, men også på grund af løsrivelsestrangen i Skotland. Det EU-venlige parti Scottish National Party fik 45 procent af stemmerne i Skotland ved valget i Storbritannien i december, og partiet slås nu for en ny folkeafstemning om Skotlands løsrivelse. En del færingere fulgte tæt med i den forrige i 2014, og færingerne har fra gammel tid et tæt forhold til Skotland, der er øernes nærmeste nabo mod syd.

Af de 8.000 tropper, der opholdt sig på Færøerne under Anden Verdenskrig for at holde tyskerne væk, kom store dele af dem fra Skotland. Den britiske ledelse havde med omhu valgt tropper, som man mente ville gå godt i spænd med færingerne. Det kom der en del ægteskaber og børn ud af, samtidig med at færøske fiskere sejlede i lukrativ men livsfarlig pendulfart mellem Færøerne og Skotland med fisk til de sultne englændere. Lederen af SNP, Nicola Sturgeon, har i de seneste år bejlet til både Færøerne og Island, der kan blive nyttige naboer til et frit Skotland. I to år i træk har hun eksempelvis holdt keynote speeches på Arctic Circle, en årligt tilbagevendende Arktis-konference i Reykjavik, hvor hun har talt varmt om “vores arktiske naboer”.

Også i denne forbindelse vil kravet om udvidede udenrigspolitiske beføjelser trænge sig på.

Ligesom det gør i Beijing, hvor Færøerne åbnede repræsentationskontor i oktober 2019.

Og som det gør i Grønland, hvor politikerne snart vil møde diplomater fra USA's nye konsulat i Nuuk igen og igen — i Brugsen, på fisketure og andre steder – året rundt; for Færøernes milliardeksport af laks til Rusland, når grønlænderne skal forhandle med USA om det amerikanske forsvars brug af den lokale infrastruktur; når Grønland forhandler med udlandet om sjældne jordarter, uran og andre strategiske mineraler; når de nordatlantiske politikere mødes med folk fra CIA, USA's kongres, NATO-ledere og andre beslutningstagere i udlandet; når de færøske og grønlandske forhandlere i in-

ternationale fiskeriforhandlinger skal tale med én stemme, selvom de har forskellige mål; når Færøerne vil være medlemmer af Nordisk Ministerråd, men Danmark sætter sig imod; og som det gjorde i 2017, da Grønland, Færøerne og Island indgik en samarbejdsaftale, som den danske regering straks annullerede.

Til daglig fungerer samarbejdet efter alt at dømme glimrende; det bekræftede Kim Kielsen også, da jeg interviewede ham til *Weekendavisen* i januar. Tonen på embedsmandsniveau er ifølge flere involverede bedre end tidligere, og den seneste tids pres fra USA og Kina har illustreret alvoren for alle involverede. Mette Frederiksen og Jeppe Kofod har i deres korte tid i regering flittigt besøgt både Thorshavn og Nuuk.

Problemet er, at disse og de øvrige tillidsskabende foranstaltninger ikke nødvendigvis løser det grundlæggende dilemma, at en række beslutningstagere i Grønland og på Færøerne i dag ønsker noget nær fuld kontrol over deres egne udenrigsanliggender. Og at ønskerne vokser i takt med omverdens interesse.

○ ○ ○

Boris: En klog mand pisser ikke mod vinden

Af Matt Qvortrup

Boris Johnsons og De Konservatives valgsejr i Storbritannien er paradoksalt nok et tegn på en venstredrejning – om end én, der er kombineret med nationalromantik.

“Han lignede mest af alt en mand, der var løbet gennem en hæk, efter at have gledet ned af et nedløbsrør, efter være blevet opdaget i den forkerte dobbeltseng. Der var underligt, men han higede efter at læse om sin egen selvdestruktion, og der var noget helt igennem vanvittigt over den løbebane, han havde fulgt. Han var ikke helt igennem akkratisk. Måske kunne det bedst beskrives som en thanatos-drift”.

Sådan lyder en beskrivelse af politikerens Roger Barlow, hovedpersonen i en roman skrevet af ingen anden end den nyligt genvalgte britiske premierminister Boris Johnson i dennes roman *Seventy-Two Virgins*. Den udkom i 2005.

Romanen fortæller historien om en britisk politiker, der lever i en evig frygt for at blive hængt ud af tabloidpressen for sit kaotiske privatliv, en politiker, der er vittig, munter, men ikke synderlig bebyrdet af ideologisk overbevisning.

Altid på kanten

Der er mere end en god del introspektion i dette mini-portræt – eller skulle vi sige selvportræt? At Boris Johnson er den første britiske premierminister siden Benjamin Disraeli (1804-1881), der har skrevet en skønlitterær roman, er ikke uvæsentligt. Ej heller er det tilfældigt, at hovedpersonen i Johnsons roman har en halvdum praktikant fra en overklassefamilie, der hedder Cameron.

Men det er sproget i det lille udsnit, der siger mest om den 55-årige britiske politiker. Ordet *'thanatos-drift'* er muligvis kendt for de, der har læst Sig-

---

Matt Qvortrup er professor i statskundskab ved Coventry University. Som ekspert i europæisk politik har han bl.a. vundet en PSA-pris for sin forskning indenfor politiske institutioner og har haft stor succes med sin bog *Angela Merkel: Europe's Most Influential Leader*. Han har skrevet og redigeret flere bøger om britisk politik, blandt andre *The British Constitution: Continuity and Change*. Hans bog *The Referendum in British Politics: A History* bliver udgivet i år.

---

mund Freuds skrifter om 'dødsdriften' – som dette normalt oversættes til på dansk.

Ordet 'akratisk' er ikke et, man kan slå op i en ordbog, og er næppe kendt af andre end klassiske filologer og andre med kendskab til oldgræsk filosofihistorie. Ordet blev først brugt af store filosof Platon omkring 380 f.v.t., og blev senere defineret af hans næsten ligeså store kollega Aristoteles omkring 40 år senere. At være 'akratisk' er – skriver filosofen – at mangle 'selvbeherskelse'. Man er "akratisk, hvis man gør det, man ved er forkert".

Enhver, der har fulgt Boris Johnsons karriere, vil finde mange beviser på, at beskrivelsen af hovedpersonen i *Seventy-Two Virgins* er selvbiografisk. Der er i hvert fald en del af hans handlinger, som med rette kan betegnes som akratiske. Mens Johnson var overborgmester i London, godkendte han et tilskud til "iværksætteren" Jennifer Arcuri. Han modtog også enetimer i det, han kaldte 'teknologikendskab' fra erhvervskvinden. Det viste sig senere, at Arcuri var pole-dancer og at hun havde et amorøst forhold til Johnson.

Den slags kan man tilgive. Men at 'iværksætteren' fik et offentligt tilskud og fik rejser betalt, er på kanten af, hvad der er lovligt. Dette er ikke en enlig svale. Den to gange fraskilte Johnsons privatliv er mere end blot udsvævende.

Og så er der de andre blakkede dele af generaliebladet. Som student var Johnson formand for studenterforeningen The Oxford Union. Han forsøgte sig først som højreorienteret thatcherist – og tabte. Året efter blev

han valgt, efter en politisk metamorfose. Principper var ikke væsentlige. "Do you have any convictions?" Blev Johnson spurgt, "only for speeding" – sagde den senere premierminister – og spillede fiffigt på at ordet 'conviction' kan betyde både en 'dom' og en 'anskuelse'.

Han var ikke specielt flittig og levede et excentrisk liv. Han var notorisk medlem af den såkaldte Bullingdon Club. Den danske filminstruktør Lone Scherfig lavede senere filmen *The Riot Club* om overklassestudenternes gebærder; ydmygelser af prostituerede og restauranter, der blev smadret. En af hovedpersonerne var Johnson.

Også efter studietiden opførte han sig mindre end anstændigt. I begyndelsen af 1990'erne hyrede Johnson en 'gorilla' til at banke journalistkollegaen Stuart Collier. (Denne historie er senest blevet bekræftet i The Guardian 14. juni i år).

Jovist, det er nu tredive år siden. Men det var kun sidste sommer, at politiet blev tilkaldt efter et husspektakel – med adskillige vidner! Som journalisten Eddie Mair sagde til Boris Johnson i et berømt interview: "you are not a nice man, really".

En populær karakter

Der findes i arkiverne på Danmarks Radio et klip fra 1992. Det er fra den aften, hvor et lille flertal af danskerne stemte 'nej' til Maastrichttraktaten. I klippet ringer en ung velklædt mand med pænt klippet kort blondt hår til redaktionen. Han trygler, på velformuleret Oxford-engelsk om, at få forlænget sin deadline. For, siger han, der er sket noget enestående. Senere i sin karriere

skrev Johnson, at han var årsagen til, at danskerne stemte imod Unionen.

Dette er lidt af en overdrivelse. Men slige uvederhæftige udtalelser har ofte karakteriseret Johnson, og det både før og efter, han blev politiker.

Efter en middelmådig eksamen (han fik en Master of Arts i latin) blev Johnson ansat som Europa-korrespondent for *The Daily Telegraph*. Hans far havde arbejdet for Kommissionen i Bruxelles, og Boris havde som barn gået i skole i den belgiske hovedstad og kunne tale tåleligt fransk.

At være EF-korrespondent (som det dengang hed) var ikke glamorøst. Men den ambitiøse unge rapporter formåede at gøre kedelige historier om regulativer og direktiver til forsidehistorier, mestendels ved at overdrive og opfinde eksempler på Fællesskabernes angiveligt overdrevne bureaukrati. Sonia Purnell, Johnsons kollega fra de sene 1990'ere, beskrev i biografien *Just Boris: A Tale of Blond Ambition*, hvordan han skrev historier om, at EF ville forbyde børn at puste balloner op og indføre øvre grænser for størrelsen af kondomer. Ingen af disse historier var sande, men populære blandt læserne af den national-konservative avis.

Alt dette kunne – hvis det ikke var sandt – blive opfattet som et karaktermord. Men faktum er, at den britiske befolkning (selv mange af dem, der ikke stemmer Konservativt) er charmeret af denne politiske figur. Der er noget besnærende ved en *bad boy* – især når han optræder med charme og selv-tillid. Som overborgmester i London var han ukontroversiel og gennemførte ikke meget. Som udenrigsminister

2016-2017 var han kendt for at være doven og uforberedt.

Boris Johnson er et fænomen mere end en politiker. Og hele hans familie minder mere om The Kardashians end om Kennedy-klanen; både hans søster Rachel Johnson og hans far Stanley er kendte fra deres medvirken i reality-TV-programmer. Søsteren medvirkede i *Celebrity Big Brother* – Boris Johnsons far var med i den engelske pendant til 'Jeg er en celebrity – få mig væk herfra'.

Journalisten Fintan O'Toole har skrevet (i augustnummeret af *The New York Review of Books*), at Johnson er en rolle mere end en virkelig person. Hans rigtige navn er Alexander Boris de Pfeffel Johnson. Hans nærmeste kalder han Alexander, eller blot 'Al'. Men i offentligheden er han 'Boris'; en lille (173 cm) og buttet mand, der klipper sit eget hår og som mumler med overklasseaccent.

Denne 'figur' er nøje indstuderet. Boris er præsenteret som en original og et overklasseløg. Han har gået på privatskole i Eton. Det er derfor han bruger ord som 'akratisk'. For England er et klassesamfund, og der er stadig en for udlændinge surrealistisk accept af, at der er 'Herskab og Tjenestefolk' – eller et "*Upstairs and Downstairs*" – som TV-serien hed på originalsproget.

Ventredrejning af politikken

"Han er født til at regere", sagde receptionisten i mit lokale motionscenter. 'Pete', som han hedder, er ufaglært, bruger sin fritid på at reparere gamle biler, tjener lidt over mindstelønnen – og stemmer for Brexit og på Boris.

Det er ikke så underligt, som det lyder. At Boris og hans parti i begyndelsen af december blev genvalgt med et overvældende flertal i det britiske Underhus, er et tegn på normalitet. (Det Konservative Parti vandt 43 procent

At Boris Johnson er den første britiske premierminister siden Benjamin Disraeli, der har skrevet en skønlitterær roman, er ikke uvæsentligt.

af stemmerne og 365 af de 650 pladser i The House of Commons – et flertal på 80 pladser – Labour tabte otte procent!).

Nogle på venstrefløjen har antydet, at de arbejdere, der stemte på Boris, ikke kender deres eget bedste. Den slags undskyldninger ser man tit. Det gør dem ikke mere rigtige.

Faktum er, at De Konservative under Johnson er vendt tilbage til deres originale rødder. Det er en udbredt, men fejlagtig opfattelse, at Storbritannien er et land uden sociallovgivning; et samfund, der minder mere om USA end om en europæisk velfærdsstat.

Det modsatte er tilfældet. Den victorianske præmierminister (og romanforfatter) Benjamin Disraeli (1804-1881) var den første politiker, der indførte en form for offentlig sygesikring og pension for de gamle. Det var i 1870'erne. Disraeli var også Konservativ.

Briterne har således en lang tradition for social lovgivning. I 1911 var Storbritannien det første land, der indførte arbejdsløshedsunderstøttelse, da parlamentet vedtog *The National Insurance Act 1911*. I slutningen af Anden Verdenskrig skrev den libe-

rale embedsmand William Beveridge en berømt rapport om det sociale sikkerhedsnet. Denne sikrede et socialsystem baseret på rettighedsprincippet og ikke på forsikringsprincippet. Modsat i Tyskland skal man ikke betale til sin sygeforsikring for at være berettiget til hjælp. I lighed med Danmark har alle ret til socialhjælp. I modsæt-

ning til for eksempel i Sverige er det gratis at gå til lægen.

Selvom der har været nedskæringer de seneste år, ønsker Johnsons konservative regering at bruge *mere* på offentlig sygesikring – selv hvis det fører til skattestigninger. Hvis der er sket et politisk skifte på socialpolitikken, er det et ryk til venstre. Det giver derfor *ikke* mening at tale om en højredrejning af britisk politik. Hvad der har ændret sig, er Brexit. At Storbritannien vil forlade EU, er et udslag af en genopstandelse af den nationalistiske politik, som Benjamin Disraeli også stod for.

Tilbage til rødderne

Der er mange paralleller mellem 1860'erne og i dag. Dengang gjorde Disraeli op med den liberalistiske konservatisme, der havde karakteriseret partiet, siden det blev grundlagt af Sir Robert Peel i 1840'erne.

Inden da havde partiet været de socialkonservative *Tories*, men indførelsen af en (delvis) demokratisk forfatning i 1832 betød, at det gamle aristokratiske parti skulle søge nye vælgere. Peel forsøgte, uden meget held, at appellere til borgerskabet i byerne. Disraeli indså, at det ikke kun-

ne sikre et flertal. Han appellerede til arbejderne – men ønskede at bevare klasseforskellene.

Da De Konservative kom til magten i slutningen af 1860'erne, var det på et program, der kombinerede sociallovgivning med patriotisme; tryghed i hjemlandet og imperialismen i kolonierne. Det gav arbejderne stolthed og social sikkerhed.

Det er tankevækkende – og ikke nogen tilfældighed – at Boris Johnson taler om '*One Nation Conservatism*'; et begreb, der blev opfundet af hans kollega fra victoriatiden.

"Jeg tror," sagde Disraeli i 1876, "at vi har vundet arbejdernes tillid, og at vi vil bevare den".

Det var i hans anden valgperiode, efter han havde gennemført *Employers and Workmen Act 1875*; en lov, der sikrede arbejderne de samme lovfæstede rettigheder som arbejdsgiverne.

Det ændrede sig, da partiet Labour blev De Konservatives væsentligste politiske modstander omkring 1920. I det tyvende århundrede var De Konservative erhvervslivets og de selvstændige parti. Nu søger Johnson tilbage til Disraeli. At han, lederen af kapitalisternes parti, har været alt andet end positivt stemt overfor de store virksomheder og erhvervsorganisationer, er sigende. Især når de har kritiseret Brexit. Financial Times var rystet, da Johnson i 2018 affærdigede kritikken af De Konservatives politik med ordene "*fuck business*". Johnson tog kritikken med ophøjet ro, og synes endog at nyde dommen fra børsmæglerens avis.

Disraeli ville aldrig have udtalt sig på samme farverige måde, men gjorde også en dyd af ikke at fremstå som talsmand for de velbjegete.

I dag gør Boris Johnson på tilsvarende vis op med Margaret Thatchers kapitalisme og frie markedsliberalisme. Umiddelbart efter valgsejren sagde Johnson: "Jeg har et budskab til dem, der stemte på os i går, og især til dem, der stemte på os De Konservative, os *One-Nation-Konservative*, for første gang, og," fortsatte han, "det er, at vi ikke vil tage jer for givet." De Konservative under Johnson vil holde deres valgløfter på sundheds- og socialpolitikken.

Boris Johnson er et fænomen mere end en politiker. Brexit

Men det kan blive vanskeligt, hvis man også skal holde

valgløfterne om Brexit. Hvis der bliver et 'hårdt Brexit', vil økonomien styrt-dykke. Det vil i første omgang ramme de vælgere i Nordengland, der har givet De Konservative deres stemme til låns.

Det mest sandsynlige er, at Johnsons regering accepterer EU's regler – og enddog bidrager til Unionens budget. Der er flere grunde til at tro, at Boris vil acceptere et 'blødt Brexit'. Den aftale, han indgik med EU i oktober, var én, der – fra EU modstandernes synspunkt – var værre, end den der var blevet indgået af hans forgænger Theresa May.

I realiteten accepterede Johnson en indre grænse mellem Nordirland og resten af kongedømmet. Det var noget, Theresa May tidligere havde sagt, at "ingen britisk premierminister nogen-

sinde ville gøre”. At denne aftale blev accepteret af Johnson – bannerføreren for Brexit – siger noget om hans fleksibilitet og ditto pragmatisme. Meget tyder på, at man sigter efter et forhold til EU, der minder om det, som Schweiz har. Storbritannien vil være udenfor EU, men vil stiltiende acceptere Unionsens regler. Det er kosmetik, men den slags er ikke fremmed for pragmatiker Johnson.

Udadtil vil Johnson følge Disraelis nationalisme. I moderniseret form, begribelig vis! Og det betyder, at Storbritannien vil blive en forstørret udgave af Norge. Eller *'Norway with Nukes'*, som det i visse kredse er blevet døbt.

De Konservative skal dog ikke være for selvsikre. De vandt kun med én procent mere end ved valget i 2017. Deres store flertal over Labour er historisk set ikke unikt. Tony Blair havde et flertal, der var mere end dobbelt så stort i 1997, hvor han havde mere end 179 flere medlemmer end alle de andre partier til sammen. Labours valgnederlag i 2019 var historisk. Men det var ikke værre end i 1983, hvor partiet med et tilsvarende program om nationaliseringer vandt 32,2 procent af stemmerne. Det var den samme stemmeandel, partiet vandt i december i fjor.

Der er også andre problemer for Johnson. De skotske nationalister (SNP) vandt 48 af landsdelens 56 pladser og kræver en ny folkeafstemning om selvstændighed. Det kan blive en betydelig hovedpine for Johnson.

Kaos før lukketid

Alt dette kan ikke ses isoleret. At Boris Johnson vandt valget – og at det over-

hovedet blev udskrevet – er en væsentlig faktor, som ikke kan undervurderes.

Efter Johnson tiltrådte som premierminister i sommeren 2019, var der flere sammenstød med parlamentet. Da et flertal forsøgte at vedtage en lov, der ville udskyde briternes udtrædelse af EU til januar 2020, krævede Johnson nyvalg. Men under den såkaldte *Fix Term Parliament Act* – vedtaget af den tidligere konservativt-liberale regering i 2011 – kan premierministeren ikke udskrive nyvalg. For at gøre dette kræves der et to tredjedeles flertal. Det var der ikke. Da denne strategi ikke virkede, opløste Johnson parlamentet.

At parlamentet blev sendt på en månedlang ferie med det officielle formål at forberede trontalen, blev – ikke overraskende – mødt med bestyrtelse.

Beslutningen var – hævdede kritikerne – ulovlig. Det ræsonnement blev underkendt af de engelske domstole, men Skotlands højeste domstol var enig med sagsøgerne. Spørgsmålet blev derefter sendt til den britiske højesteret. 24. september fandt The Supreme Court, at Johnson havde brudt loven og at den såkaldte *prorogation* var uden retsvirkning.

Parlamentet kom tilbage. Man vedtog den såkaldte Benn-lov. Johnson havde på daværende tidspunkt tabt *alle* afstemninger i parlamentet. Nogle talte om, at han kunne blive den kortest regerende premierminister siden George Canning – der i 1827 kun regerede i 118 dage.

Oppositionspartierne forhandlede. Men trods enigheden om at udsætte udtrædelsen af EU, kunne Brexit-modstanderne ikke blive enige om at etab-

lere en national samlingsregering. Da Boris Johnson indgik en aftale med EU – en aftale, der som nævnt var en accept af EU's (og især Irlands) krav, accepterede et flertal af Underhuset, at der blev udskrevet nyvalg.

At valgkampen var den mest beskidte i årtier, er velkendt. Det er lige såvel kendt, at Labours leder Jeremy Corbyn var den mest upopulære leder, siden man begyndte at lave meningsmålinger: Den venstresocialistiske politiker – der offentligt har støttet Cuba og Venezuela – havde formået *næsten* at slå Theresa May i 2017. Men Johnson var en modstander i en helt anden vægtklasse. Corbyn havde aldrig en jordisk chance.

Selvom Johnson under valgkampen nægtede at stille op til interviews, end-sige deltage i valgdueller, var der mindre mistillid til ham end til Corbyn. Det var ikke nogen overraskelse, at De Konservative vandt en komfortabel valgsejr 12. december.

Non contra ventum mingit

Og alt dette bringer os tilbage til Johnsons – i øvrigt meget underholdende og velskrevne – roman. I denne beskrives hovedpersonen – forfatterens alterego – som en fremragende stilist og en god taler, men også en, ”der kun-

ne smide det hele væk med en dum bemærkning”.

Gennem hele hans karriere har Johnson skrevet og sagt ting, som han senere fortrød. Homoseksuelle blev omtalt som ”numsedrenge i netundertrøjer” (*”bum boys in tank tops”*), muslimske kvinder mindede han om ”bankrøvere eller postkasser”. De racistiske bemærkninger om farvede fra Vestindien – som *”piccaninnies with watermelon smiles”* – kan ikke oversættes, men det er næppe heller nødvendigt!

”Vir prudens non contra ventum mingit” – lyder en sentens på latin. Da denne skribent mødte Johnson til en reception i 2006 på De Konservatives årsmøde, kunne jeg ikke nære mig for at teste hans berømmede sprogkundskaber. Jeg blev ikke skuffet.

”Ja,” sagde Johnson med et smil, ”det betyder ’en klog mand pisser ikke mod vinden’. Det bøjes mingo, mingis, mingit, mingamus, mingatis, mingant. Det har altid været mit motto.” Han holdt en kort pause, som om han tænkte sig om. ”Men om jeg har overholdt det, ved jeg ikke.”

Vi får se...

Nicaragua: Slutspillet for Ortega er gået i gang

Af Thure Hastrup, Torben Due og Marie-Louise Arnfast

Ustabiliteten i Nicaragua er en af de længerevarende og dybere kriser i et Latinamerika i oprør. Den har ført landet ud massiv undertrykkelse, økonomisk krise og international isolation. Men tiden er alligevel ved at rinde ud for Ortega-regimet.

Latinamerika rystes i disse år af ustabilitet og en række sociale og politiske oprør. De har ramt så forskellige lande som Haiti, Honduras, Ecuador, Chile, Bolivia og Colombia. Blandt de ældre og vigtigste politiske og sociale kriser er dem, som har fundet sted i Venezuela siden 2015 og i Nicaragua siden 2018.

Der er flere fællestræk i den dybtgående utilfredshed med politik og mistillid til de politiske og økonomiske eliter i regionen. De politiske styre har ikke leveret på de mange løfter, og den økonomiske vækst, som ikke har mindsket den voldsomme økonomiske ulighed, er de sidste år vendt til øko-

nomisk stilstand eller tilbagegang. På tværs af politiske ideologier er regeringerne ramt af svækket økonomi som følge af faldet i råstofpriser og den svage globale vækst.

Korruptionsskandaler har rystet de fleste af de latinamerikanske lande, og den politiske utilfredshed har ved valg givet sig udtryk i proteststemmer mod enhver siddende regering, uanset ideologi, kombineret med massive gadeprotester mod regeringerne. I flere lande, herunder Honduras, Venezuela, Bolivia og Nicaragua, har der desuden været konstateret valgsvindel eller rejst stor tvivl om valgresultater. Dette har yderligere svækket tilliden til de politiske eliter.

Et fællestræk for protesterne har været deres massive omfang, spontanitet og mangel på synlige ledelser. Sociale medier og spontant opståede organiseringsformer dominerer, mens de traditionelle politiske partier skubbes til side. Ved indgangen til 2020'er-

Thure Hastrup, er Cand. phil i Spansk og Latinamerika kundskab fra Aarhus Universitet, og udviklings konsulent. Thure Hastrup har beskæftiget sig løbende med Nicaragua siden 1978. Han har samlet arbejdet i over 12 år i Nicaragua for danske NGO'er, Udenrigsministeriet og FN (UNCDF).

ne har den seneste lange række valg ført til nye regeringer – med få undtagelser. Af de præsidenter, der har kunnet opnå genvalg, er flere beskyldt for valgsvindler, herunder i Honduras, Venezuela og Nicaragua.

Oprøret blev starten på en krise, der stadig dominerer den politiske og økonomiske situation i det mellemamerikanske land.

En række uheldige begivenheder

I Nicaragua kom en massiv utilfredshed med præsident Daniel Ortegas styre i foråret 2018 til udtryk i et oprør, som har kostet mere end 350 mennesker livet, og hvor flere hundrede er blevet fængslet, og mere end 80.000 er flygtet.

Oprøret blev starten på en krise, der stadig dominerer den politiske og økonomiske situation i det mellemamerikanske land. De fredelige folkelige protester fortsætter som nålestiksaktioner, mens Ortega-regimet har indført en de facto undtagelsestilstand samt økonomiske nedskæringer og indgreb i forsøg på at bremse den økonomiske krise, som regimet udløste ved sin nedskydning af demonstranter. I den almindelige befolkning er den politiske polarisering vokset.

Oprøret i april 2018 blev udløst af en mindre række begivenheder, som mobiliserede utilfredsheden blandt især de unge og studerende. Men de mindre begivenheder var gnister, som antændte en utilfredshed, der havde ulmet længe. De politiske kanaler for

folkelig deltagelse havde i flere år været lukket til. Regeringspartiets organisationer kontrollerer store dele af folks sociale liv, ansættelser i staten afhænger af parti-tilhørsforhold, korruptionen er udbredt, og demokratiet er gradvist blevet afviklet, siden Ortega for anden gang kom til magten igen i 2007 som præsident.

En bred enighed mellem arbejdsgeberorganisationer og Ortega-regimet om en økonomisk model baseret på markedsøkonomi og det private erhvervsliv kom under pres af den stadig mere autoritære beslutningsstruktur omkring Ortega-familien og faldet i råstofpriser samt reduktionen af bistand fra Venezuela.

Præsidentvalget i 2016 blev gennemført uden mulighed for, at oppositionens partier kunne stille op, og valgdeltagelsen var lav. Ortega, som også var leder af Sandinistfronten FSLN, der i 1979 stod i spidsen for at vælte det daværende Somoza-diktatur, blev udråbt som vinder med over 70 procent af stemmerne af det regime-kontrollerede Øverste Valgråd.

Forløbet føjede sig til rækken af valgsvindler og uigennemsigtige valg siden kommunalvalget i 2008. Ortega-regimets demokratiske legitimitet

i befolkningen var stærkt svækket på grund af omfattende valgsvindel og undertrykkelsen af oppositionspartier. Forløbet omkring valget i 2016 svækkede desuden den forståelse, der havde været med USA, hvis fokus har været at bekæmpe migration og narkohandel, styrke samhandel og sikre stabilitet omkring private amerikanske investeringer. Et totalforbud mod abort og økonomisk støtte til kirkernes arbejde sikrede Ortega-regimet et tæt forhold til de evangeliske menigheder og den katolske kirke.

Brænde til bålet

Tre mindre gnister formåede på denne baggrund at få den tidligere spredte utilfredshed til nu at slå ud i lys lue og forene de mange protestbevægelser i et egentligt oprør. Først truede vicepræsidenten Rosario Murillo, præsident Ortegas hustru, med at kontrollere brugen af de sociale medier i Nicaragua, som hun mente har en ”negativ indflydelse” på ungdommen. Dernæst udbrød en skovbrand i et stort naturreservat i det sydøstlige Nicaragua. Branden udviklede sig voldsomt, og regeringens mangelfulde og langsomme reaktion blev et symbol på den udnyttelse af Nicaraguas naturressourcer, der har fundet sted under Ortega-regimet. Studenter og miljøorganisationer protesterede.

Derefter offentliggjorde direktøren for det nicaraguanske sociale sik-

kerhedsinstitut, INSS, en række reformer, der skulle hindre et kollaps af pensionssystemet. Pensionssystemet var blevet undergravet efter tvivlsomme investeringer, politiske ansættelser og mangelfuld finansiering. INSS ville forhøje de forsikrede lønmodtageres og arbejdsgivernes bidrag, og samtidig fik pensionisterne beskåret deres pensionsudbetalinger. Det blev den sidste gnist, der antændte oprøret.

18. april samledes en gruppe ældre til protest mod nedskæringerne i pensionerne. De blev angrebet af den regerende sandinistfronts ungdomsafdeling, der tæskede løs på demonstranter og journalister, mens politiet så passivt til. Politiets manglende indgriben mod den overdrevne vold blev hurtigt spredt via TV og mobilnetværk, og 19. april gik en større mængde unge på gaden. Flere blev såret, og tre blev dræbt – to unge og en politimand. Drabet på demonstranter, deriblandt en 15-årig, som bragte vand til de demonstrerende, blev en skillelinje.

20. april startede et regulært studenteroprør. Alle offentlige universiteter, hvor regeringspartiets studentorganisation havde styret med hård hånd, blev besat eller blev udgangspunkt for mindre demonstrationer, der samledes på centrale pladser. Hele landet var dækket af oprøret, fra den tyndtbefolkede atlanterhavskyst til hovedstaden.

Regimet gik i panik og satte snigskytter og politi ind mod demonstranterne med ordre om at skyde for at dræbe. Antallet af dræbte og sårede voksede hurtigt. Vreden blev nu rettet direkte mod præsidentparret Ortega-Murillo, der havde givet ordre til at slå uroen ned med alle midler. Den massive modstand fik Ortega til både at sende mere politi og bevæbnede tilhængere af regimet på gaden – og samtidig trække pensionsreformerne tilbage 22. april. Men da var det for sent.

Voldsomme protester

Protesterne udviklede sig til gentagne landsdækkende spontane massedemonstrationer i løbet af foråret. Demonstranterne bar det nationale blåhvide flag og krævede retsforfølgelse af de ansvarlige for de dræbte samt præsidentparrets afgang. Et hovedkrav blev hurtig udskrivelse af nye valg. Støtten til det spontane oprør og protesterne kom fra mange sider. Selv de hidtidige Ortega-allierede i arbejdsgiverforeningerne og den katolske kirke svingede hurtigt over til at støtte demonstranternes krav, efter regimet var begyndt at nedskyde demonstranter. Arbejdsgiverne gik i 2018 således med i tre ”nationale strejker”. Virksomheder lukkede, og de ansatte blev sendt hjem. Protesterne blev hurtigt udvidet med barrikader i byerne og blokering af større veje, hvor blandt andet bondebewægelser sluttede sig til protesterne.

Ortega-regimet indkaldte derefter til en national dialog, hvor den katolske kirke blev bedt om at organisere repræsentanter for de ”selvorganiserede” unge og andre protesterende. Det blev

til ”Den Civile Alliance for Retfærdighed og Demokrati” (ACJD på spansk), som på denne måde blev talerør for den ellers fragmenterede opposition til regimet.

Den nationale dialog stoppede dog ikke volden, og kun tre møder blev afholdt. Ortega indvilligede i, at Organisationen af Amerikanske Staters interamerikanske menneskerettighedskommission CIDH kunne sende en mission til Nicaragua. CIDH opgjorde i en foreløbig rapport 21. maj 2018 antallet af dræbte, sårede og fængslede, og kom med 15 anbefalinger, som begge parter i den nationale dialog accepterede. Regeringen fulgte aldrig de 15 anbefalinger i CIDH’s rapport, der primært havde fokus på et ophør af regeringens undertrykkelse og dødelige voldsanvendelse mod demonstranter.

De katolske biskopper samlede oprørernes krav i tre punkter til forhandlingerne: ”Rute til demokratisering”, ”Retfærdighed” og ”Civile og politiske rettigheder”. Regimet krævede, at alle barrikader blev fjernet, før man ville forhandle videre. På dette tidspunkt var 70 procent af landets veje spærret af barrikader. Dialogen brød sammen 23. maj, og det stod hurtigt klart, at regimet med overlæg havde trukket tiden ud for at omgruppere sine styrker.

Deltagerne i protesterne omfattede nu også tidligere sandinister, fra revolutionskommandanter til frafaldne ung-sandinister, studenter, arbejdsgiverne, småhandlende, bønder og miljøforkæmpere, kvindeorganisationer og andre civilsamfundsgrupper. En mangfoldig massedemonstration med omkring en halv million deltagere i ho-

MODSTAND: De månedlange protester mod præsident Daniel Ortega og vicepræsident Rosario Murillos håndtering af økonomien, korrupsion og undertrykkelse har fået regimet til at stramme grebet om Nicaraguas opposition. Men regimet er presset af de interne stridigheder, økonomisk krise og international fordømmelse.

(Foto: Jorge Mejia Peralta/flickr)

vedstaden Managua den 30. maj blev den sidste af sin slags. Ved afslutningen skød regimets snigskytter på demonstranterne og dræbte 14 personer.

Magtens narrativ

Ortega-regimet udviklede hen over maj-juni sin egen fortælling om begivenhederne. Ortega tog ikke ansvar for en eneste af de dræbte og fastholdt, at de mange døde var resultatet af ”bander, der dræber hinanden,” og at demonstranterne var, som vicepræsident Murillo udtrykte det, ”små grupper af

blodtørstige vampyrer fyldt med had”. Regimet kaldte ganske enkelt oprøret for et ”mislykket forsøg på statskup”.

”Det mislykkede statskup” skulle være forsøgt begået af oppositionen i blandt andet ACJD med støtte fra de katolske biskopper, USA og EU. Regimet udvidede i december 2018 kredsen af ”kupmagere” til at omfatte ni civilsamfundsorganisationer og en tidligere regeringstro TV-station. De blev alle lukket og deres ejendomme konfiskeret, og flere ansatte blev smidt i fængsel under anklager for terrorisme.

Antallet af flygtninge til især Costa Rica voksede hen over året til 70.000, hvoraf mange var lokale ledere af oprøret.

Med styrker fra politiet og paramilitære grupper satte Ortega 'Operation rengøring' i gang for at rydde barrikader, besatte bydele og institutioner. Rydningen af barrikaderne var voldsom. Politi og paramilitære grupper kørte bulldozere og pickups med maskingeværer op til barrikaderne og skød direkte ind på de protesterende. Med barrikaderne ryddet erklærede Ortega landet for "normaliseret".

Hen over sidste halvdel af 2018 forfulgte regimets sine modstandere med brug af en ny terrorlov og arresterede mere end 700 personer. Alle gadedemonstrationer blev forbudt og effektivt slået ned i perioden mellem oktober 2018 og marts 2019. Nicaragua befandt sig i en de facto undtagelsestilstand. De udenlandske menneskerettighedsorganisationer blev smidt ud af landet, herunder CIDH og FN's højkommisariat for menneskerettigheder. Regimet havde inviteret organisationerne, men nægtede at samarbejde med dem, og efter aflæggelse af deres kritiske rapporter, blev de smidt ud.

Oppositionen samler sig

I slutningen af 2018 stod det klart, at selvom regimet havde slået det direkte massive oprør ned, så var det sket på bekostning af en omfattende international fordømmelse og en fortsat stærk modstand i befolkningen. Modstanden kom blandt andet til udtryk ved, at mere end 40 civilsamfundsgrupper og nye organisationer gik sammen i UNAB, Den Blåhvide Enhed, som udtrykte for

en landsdækkende samling af de nye aktører, der distancerede sig fra de traditionelle partier og organisationer.

I februar 2019 indkaldte Ortega til National Dialog II. Det skyldtes især pres fra arbejdsgiverne samt udviklingen i Venezuela, hvor den USA-støttede, selvudrånede "midlertidige præsident" Juan Guaidó udfordrede Nicolas Maduro, Ortegas tætte allierede. Under et nyt format, hvor OAS og Vatikanet stillede med garantier, mødtes repræsentanter fra regimet og ACJD. Det lykkedes at blive enige om to aftaler: Dels løsladelse af politiske fanger, dels at regimet skulle respektere forfatningens politiske og civile rettigheder. Lidt flere end 600 politiske fanger blev løsladt, men ikke frikendt, mens de 130 tilbageværende fik følgeskab af flere. Aftalen om respekt for forfatningens politiske og civile rettigheder blev ikke overholdt.

Fra juni 2019, hvor den anden nationale dialog blev afbrudt af Ortega, begyndte ACJD og UNAB at arbejde på en stærkere organisering og opbygning af et egentligt valgalternativ til Ortega og sandinisterne. Kravet om reformer af valgsystemet er nu et fælles formuleret krav fra ACJD og UNAB samt dele af de traditionelle samarbejdspartier.

Den voldelige undertrykkelse af demonstrationer og oppositionen generelt har givet bagslag både internationalt og nationalt, og regimet har mistet støtte og legitimitet. Regeringsalliancen med arbejdsgiverorganisationerne, som havde stiltiende accept fra både den katolske og de evangeliske kirker, brød sammen ved oprørets start. Det samme gjorde den "fredelige samek-

sistens” med USA, som blandt andet baserede sig på de facto-samarbejdet mellem arbejdsgiverne og Ortega fra 2007-2018. COSEP (den private sektor) og forskellige handelskamre har vendt sig mod Ortega, da den politiske ustabilitet undergraver mulighederne for økonomisk vækst.

Økonomi i tilbagegang

De økonomiske konsekvenser af de første måneders demonstrationer, strejker og blokader var omfattende, og økonomien har været i recession lige siden. Nicaragua er det næstfattigste land på den vestlige halvkugle – kun Haiti er fattigere. På trods af en vækst som lå over gennemsnittet i Latinamerika i årene frem til 2018, så lider økonomien af nogle markante ubalancer, som gør landet sårbart. Der er et stort handelsunderskud, som bliver dækket af overførsler fra nicaraguanere, der er bosiddende i udlandet, samt udenlandske investeringer og lån. Nicaragua er stadig afhængig af økonomisk støtte fra udlandet. Regimets økonomiske politik har som hovedmål at sikre makroøkonomisk stabilitet for at opnå lån fra Den Internationale Valutafond (IMF) og de multilaterale banker.

Ortegas økonomiske råderum og magt var i høj grad baseret på de tætte relationer med Venezuela. En særlig aftale – Petrocaribe-programmet – har sikret, at Nicaragua fik tilført olie til favorable priser samt billige lån.

Denne støtte er nu tørret ud. En del af de cirka 500 millioner dollars om året, der tidligere tilflød regimet, blev brugt til at gennemføre målrettede sociale programmer for fattige dele af befolkningen samt lette beskatningen af erhvervslivet. Ortega-familien har også ladet en del af oliepengene flyde over i egne selskaber og til den loyale inderkreds.

Siden demonstrationernes start i 2018 er der tale om en økonomisk krise, som har medført stigende arbejdsløshed og øget fattigdom blandt befolkningen. Leveringen af sociale ydelser, herunder pensioner, er skåret ned,

hvilket har medført stor utilfredshed i befolkningen. Leveringen af sociale ydelser er ydermere gjort betinget af aktiv støtte til regimet. De kommu-

ner, hvor oppositionen har magten, har således fået meget kraftigere nedskæringer i budgettet end de kommuner, hvor sandinisterne har magten. Regimet har hævet skatter og afgifter, hvilket ikke er populært blandt de tidligere allierede i arbejdsgiverforeningerne eller i detailhandlen og i den brede befolkning.

Den ellers blomstrende turisme og detailhandlen er blevet hårdt ramt. De private investeringer er faldet drastisk fra både internationale og nationale kilder. Banksektoren er også alvorligt ramt af krisen, og regimet har erkendt, at der var tale om en negativ vækst på samlet 8 procent i 2018 i forhold til året før. IMF forventer et fald i BNP på 5,7

Rydningen af barrikaderne var voldsom. Poli og paramilitære grupper kørte bulldozere og pickups med maskingeværer op til barrikaderne og skød direkte ind på de protesterende.

procent i 2019, mens uafhængige økonomer forventer, at det bliver større. Der er ikke udsigt til snarlige forbedringer i den økonomiske situation.

De traditionelle donorer og internationale finansieringsinstitutioner har skåret ned på eller stoppet for ny støtte eller lån. IMF har allerede ladet Ortega-styret vide, at den politiske krise skal løses, hvis den økonomiske tilbagegang skal standses. *Den centralamerikanske bank for økonomisk integration (BCIE)* støtter stadig med store lån og kritiseres herfor af oppositionen i

Udsigten til en fortsat økonomisk krise med yderligere arbejdsløshed og større fattigdom undergraver regimets handlemuligheder.

Nicaragua, mens Verdensbanken og den Interamerikanske Udviklingsbank IDB ikke bevilger nye lån.

International isolation – uden effekt

Det er først i forbindelse med overgrebene fra april 2018 og de mange rapporter om massive brud på menneskerettighederne, at kræfter i det internationale samfund for alvor er begyndt at rasle med sablen. Henover 2018 kom en række rapporter fra nationale og de store internationale menneskerettighedsorganisationer, der alle pegede på Ortega-regimet som ansvarlig for den største del af volden, blandt andet en yderst kritisk rapport fra FN's højkommissariat for menneskerettigheder. EU-parlamentet har gentagne gange fordømt voldshandlingerne og krænkelse af demokratiske rettigheder og har i december 2019 opfordret medlemsstaterne til at udarbejde

sanktioner mod enkeltpersoner og genoverveje EU-Nicaragua-associeringsaftalen. Regimet forsøger at holde en lav profil og reagerer ikke på anklagerne om overtrædelser af menneskerettigheder, opfordringer til forhandlinger med mere. FN, menneskerettighedsorganisationer og diplomatiske missioner bliver nægtet adgang til landet.

Under præsident Donald Trump har USA fremført en til tider voldsomt fordømmende retorik mod Ortega-regimet, men kun gennemført begrænsede reelle sanktioner. Repræsentan-

ternes Hus vedtog i 2016 en enstemmig fordømmelse af valgsvindelen, brud på menneskerettigheder og korruption. Det fulgte Trump

og begge kongressens kamre op med den såkaldte NICA Act (The Nicaragua Human Rights and Anticorruption Act) i december 2018. Denne pålægger de amerikanske myndigheder at modsætte sig alle internationale lån til Nicaragua, medmindre pengene er øremærket til basale humanitære behov eller fremme af demokrati i landet.

På trods af kritiske rapporter har NICA Act hidtil kun ført til sanktioner mod 14 ledende medlemmer af regimet, herunder vicepræsident Murillo og præsidentparrets ene søn. Problemet for USA i forhold til yderligere involvering er, at man støttede Ortega aktivt frem til april 2018, og at USA kun stoler på dele af den gamle opposition og arbejdsgiverorganisationerne. Og USA er usikker på, hvilken politisk retning den nye opposition vil følge. USA agerer derfor indtil videre mest gennem OAS, som har fordømt Ortegas brud på for-

fatningen og den demokratiske orden, men tilbyder forhandlinger.

Ortega befinder sig i dag i en situation med international isolation – og med ganske få ’venner’ som Cuba, Venezuela og Taiwan. Den internationale isolation har dog hidtil ikke haft den store effekt. Efter EU-Parlamentets december 2019-resolution har regimet overført knap 100 politiske fanger til husarrest. Men opfordringerne til dialog om blandt andet reformer af valgsystemet er indtil videre endt uden resultat, på trods af det diplomatiske pres, som USA, OAS og EU har lagt på Ortega og Murillo siden midten af 2019.

Ortegas overlevelsesstrategi

Ortega-regimet er klar over udfordringerne og har brugt en strategi med flere elementer til at svække modstanden. Undertrykkelse af oppositionen er taget til med voldelig opløsning af fredelige demonstrationer og fængsling af demonstranter. Politistyrken er øget, bedre udrustet og får større budget i 2020. Regimet skyder skylden for den økonomiske krise på oppositionen og forsøger at fremstille sig selv som den ansvarlige part. Man forsøger at svække og splitte oppositionen ved at 1) intimidere lederne gennem overvågning, chikane og trusler, 2) nægte en dialog med oppositionen om reformer, samt 3) forsøge at splitte oppositionen gennem kampagner i de regeringskontrollerede medier.

Samtidig har regimet hele 2019 kørt massiv propaganda over for sin base i sandinistpartiet FSLN for ’fred og kærlighed’ imod ”det mislykkede statskup”. Ortega-Murillo forsøger at mobi-

lisere partiets basis med en blanding af hadske taler rettet mod oppositionen og fornyet nationalistisk diskurs med genoptagelse af FSLN’s gamle slogans og rekruttering af gamle sandinister til både partiet og de paramilitære. Desuden bruger regimet sine mange radio- og TV-stationer samt pro-regime-demonstrationer og markering af revolutionære mærkedage, såsom 40-årsdagen for revolutionen. Parallelt hermed har regimet reorganiseret sig med lokale ’freds-komitéer’, hvor deltagerne er politiet, sandinist-partiorganisationer og repræsentanter for andre statsorganisationer. Opgaven er kontrol og ”fredelig-gørelse” af lokalsamfundene.

Regimet har siden 2007 kaldt sig ”kristent, socialistisk og solidarisk”. Den officielle diskurs har hele tiden haft religiøse overtoner. Især vicepræsident Murillo gør i sine daglige bulletiner til folket flittigt brug af et religiøst sprog iblandet mysticisme. Det religiøse budskab er blevet forstærket i et forsøg på at erstatte eller overtage især den katolske kirkes kritiske bispeudtalelser med pro-regime politiske og sociale budskaber ikklædt religiøse gevandter. Regimets gode gerninger bliver fremhævet som Guds værk. På det mere jordnære plan har regimet brugt offentlige midler til en finansiering af over 150 regime-støttende kirker og præster. Forsøgene på at splitte den katolske kirke har haft en begrænset effekt, men blandt de protestantiske-evangeliske kirker er der en vis støtte fra kirkelederne til regimet.

En svær udvej for regimet

Oppositionens modsvar er, ud over at fastholde permanente mindre pro-

testaktioner, at forsøge at samle hele oppositionen mod Ortega i en bred valgalliance. Under de nuværende forhold vil et valg dog hverken være frit eller fair. Den interne opposition søger en forhandlingsløsning, hvis kerne er en reform af valgsystemet, der kan sikre valgmyndighedernes uafhængighed, tillade international og national valgobservation, og garantere en fri og transparent opstilling og registrering af de politiske partier.

Udfordringen for den nye opposition, som er vokset ud af oprøret, er at kombinere en samtidig udvikling af dens politik med en organisering på landsplan under særdeles vanskelige vilkår. Man diskuterer også, hvor bred valg-alliancen mod Ortega skal være. Ortegas pagt med de mindre partier i nationalforsamlingen smuldrer. Der er dog en risiko for, at disse mindre partier gerne indgår i en begrænset reform af valgsystemet sammen med Ortega, som kan udelukke den nye opposition fra at stille op. Den nye oprørsopposition ønsker et langt mere omfattende

opgør med de udemokratiske strukturer og institutioner, som det autoritære Ortega-regime har opbygget, end de eksisterende partier.

Udsigten til en fortsat økonomisk krise med yderligere arbejdsløshed og større fattigdom undergraver regimets handlemuligheder. Kontrol over stat og parti er ikke nok, når økonomien styres af det private erhvervsliv og markedskræfterne. Udviklingen er derfor imod Ortega-regimet, da det reelt er klemt på tre fronter: den interne politiske opposition, den økonomiske krise, som forværres det kommende år, og endelig den internationale fordømmelse af regimet, som kan forstærkes med økonomiske sanktioner. Regimet må vælge mellem at åbne op for reformer, der kan sikre fri og fair valg og en vis rolle til det nuværende regeringsparti, eller at satse på at fastholde en politisk autoritær model, som vil føre til mere undertrykkelse, økonomisk elendighed og fortsatte protester.

○○○

Afghanistan og Pakistan – ekstremismens arnested

Af Rolf Holmboe

Den moderne jihad startede i 1979. Den sovjetiske invasion af Afghanistan, den islamiske revolution i Iran og besættelsen af den store moské i Mekka blev startskuddet til en bølge af ukontrolleret radikalisering, der stadig hærger verden og plager de muslimske lande.

Når man tænker på Afghanistan og Pakistan, ser mange radikaliserede terrorister og ultrakonservative religiøse madrassaer – religiøse skoler – for sig. Afghanistan har været i konflikt i 40 år siden 1979, Pakistan er blevet til ét af de mest religiøst konservative lande og har siden årtusindskiftet kæmpet en blodig kamp mod interne terrorgrupper, og begge lande har konsistent figureret på top fem-listen i *Global Terrorism Index*. Det er ud af denne region, at den moderne forståelse af fænomener som 'jihad' og 'mujahedin' opstod i forbindelse med den sovjetiske intervention i Afghanistan i 1980'erne, og

det var ud af denne region, at dette har spredt sig til resten af den muslimske verden.

Det har alt sammen at gøre med de sidste 40 års bølge af politisk instrumentalisering af religion. Tidligt i februar 1979 installerede Ruhollah Khomeini sit præstestyre i Teheran efter shah'ens fald og skabte den første fundamentalistiske islamistiske stat. En ny pol for politisk-religiøs vækkelse blandt shiamuslimer var skabt. I slutningen af 1979 besatte en ekstremistisk gruppe Den Store Moské i Mekka, og det tvang den saudiske kong Khalid til at give det ultrakonservative wahhabi-præsteskab frie hænder og milliarder af dollars til at sprede den salafistiske udlægning af Islam til sunnimuslimer over hele den muslimske verden til gengæld for fred hjemme. Det blev startskuddet til en periode, hvor ultrakonservative udlægninger af islam blev instrumentaliseret ud fra politiske formål over hele den muslimske

Rolf Holmboe (f. 1960) er uddannet cand.scient.pol. fra Aarhus Universitet. Han er Danmarks ambassadør i Pakistan, og har været tidligere været ambassadør for Syrien, Jordan og Libanon. Rolf Holmboe har også været Danmarks repræsentant for de palæstinensiske selvstyreområder.

verden – i en konkurrence om magt og indflydelse mellem Iran og Saudi-Arabien. Afghanistan/Pakistan blev ved et tilfældigt sammenfald det første arnested for det, da disse to centrale udviklinger tidsmæssigt faldt sammen med den sovjetiske invasion i Afghanistan 1979 og den stærkt religiøse pakistanske militærdiktator Zia ul-Haq's magtperiode i Pakistan 1977-1988.

Både Saudi-Arabien og Iran var villige til at bruge store pengesummer på denne politiske instrumentaliserings af islam, og det gjorde påvirkningen så meget dybere. Fænomenet udviklede sig i to grundformer: for det første som en fremvækst af ekstremistiske grupper, dannet som instrumenter til at projicere magt og påvirke konfliktsituationer, men som endte med at skabe helt nye former for international terrorisme kulminerende (foreløbigt) i grupper som Taliban, al-Qaeda og Islamisk Stat på sunnisiden og Hizbollah på shiasiden. For det andet ytrede det sig som en strategisk udbredelse af ultrakonservative udlægninger af islam i de brede muslimske befolkningsgrupper, som over de sidste 40 år har ændret disse samfunds værdigrundlag og verdensudsyn radikalt.

Mujahedin

Da Sovjetunionen invaderede Afghanistan i december 1979, skabte det en frygt ikke mindst i Pakistan, Golfen og Vesten for, at det var et sovjetisk forsøg på at skabe en ny magtkorridor gennem Afghanistan og Pakistan til Indien. Modsvaret var at støtte en række

oprørsgrupper, der skulle binde de sovjetiske styrker i Afghanistan og som i tidens ånd blev rekrutteret på et reli-

1979-invasjonen åbnede for en Pandoras æske af radikaliserings, men det var et tilfælde, at det blev Afghanistan/Pakistan, der blev arnestedet både for udklækningen af en ny generation af ekstremistiske grupper.

giøst legitimeringsgrundlag – finansieringen kom primært fra private kilder i gulfelandene, der kun støttede ultrakonservative grupper. De blev kaldt *mujahedin* – de, der kæmper for jihad. Disse grupper tiltrak rekrutter fra hele verden, særligt fra Mellemøsten og heriblandt den unge Osama bin Laden. Tusindvis af militante udefra gjorde tjeneste i de islamistiske brigader under den ti år lange krig i Afghanistan, og deres indsats blev systematisk koordineret fra Peshawar i Pakistan.

Da Sovjetunionen trak sig ud af Afghanistan i 1989, transformerede én af disse ”afghanske arabere”-grupper sig til en ny, internationalt orienteret terrorgruppe: al-Qaeda. De interne afghanske mujahedin-grupperinger kom fra hver deres etniske tilhørsforhold og forfaldt hurtigt til indbyrdes kamp, og det var ud af dette kaos, at Taleban med støtte fra den pakistanske efterretningstjeneste ISI blev skabt og i 1996 tog magten i landet. På samme måde vandt den shiitiske milits Hizbollah fra midten af 1980'erne overhånd i den libanesiske borgerkrig med massiv finansiel og militær støtte fra Iran.

Den strategiske betydning af alliancen mellem ekstremistiske grupper

og adgangen til massiv finansiering og våbenleverancer med ultrakonservative betingelser tilknyttet blev tydelig under Afghanistankrigen 1979-1989, og effekten kan senest ses i Syrienkrigen. Finansieringskilder giver både mulighed for at påvirke mere moderate elementer i en konflikt i en mere ekstremistisk retning og for at ændre magtbalancen mellem mere moderate og mere ekstremistiske elementer.

Den Frie Syriske Hær startede i 2011 som en alliance af sekulære grupper og grupper ledet af de mere moderate muslimske brødre, men hurtigt tvang betingelserne forbundet med den finansielle støtte dem i en mere konservativ retning. Til at begynde med antog de syriske oprørsgrupper blot den ønskede salafistiske identitet, lod skægget

Denne trio har gjort de ultrakonservative grupper til mere relevante sociale serviceydere for de store fattige pakistanske befolkningsgrupper end staten selv.

vokse og viftede med den sorte fane, men det blev hurtigt selvforstærkende, og så helt internaliseret, indtil der til sidst kun var sorte faner tilbage. På samme måde gjorde finansieringsinstrumentet det muligt radikalt at ændre magtbalancen mellem Den Frie Syriske Hær og Jabhat al-Nusrah, den al-Qaeda-affilerede syriske oprørsgruppe, og efter nogle år var Den Frie Syriske Hær stort set væk. Forandringen fra et grundlæggende sekulært oprør til en overvægt af ultrakonservative oprørsgrupper var fuldendt, da Islamisk Stat blev til ud af dette kaos.

De islamistiske grupper i Afghanistan blev formet og støttet med et formål, man da krigen var forbi, vedte mange tusinde militante tilbage og indgik i nye, ukontrollerede ekstremistiske grupper i Mellemøsten og andre steder. Kampen mod den sovjetiske afghanistaninvasion skabte grundlaget for en hel generation af international terrorisme, på mange måder defineret af al-Qaeda og dens idealer. På samme måde er Syrienkonflikten ved at gøre det lige nu for en ny generation, på baggrund af Islamisk Stats idealer.

Madrassaer og velgørenhed

Hvor tidssammenfaldet med krigen mod de sovjetiske tropper i Afghanistan blev et udgangspunkt for en ny generation af ekstremistiske grupper, blev tidssammenfaldet med general Zia ul-Haqs militærkup i Pakistan i 1977 det for den strategiske udbygning af et massivt ultrakonservativt påvirkningsapparat finansieret af penge fra Golfen rettet mod de brede muslimske samfund.

Golflandenes fokus på at inddæmme den sovjetiske invasion åbnede samtidig for pengestrømmen til etableringen af madrassaer, religiøse skoler, og til særligt udvalgte islamiske velgørenhedsorganisationer i Pakistan, der som land var den centrale 'safe haven' i forhold til kampen i Afghanistan. I første omgang skulle madrassaerne understøtte modstanden i Afghanistan som rekrutteringsbaser og forberedelsescentre, men Zia ul-Haqs ambition om et nationalt ultrakonservativt 'islami-

seringsprogram' blev set som et nyttigt supplement og modtog hurtigt massiv finansiel støtte fra Golfstaterne.

Antallet af madrassaer steg fra anslået 300 før 1979 til i dag anslået mindst 35.000 med op mod fire millioner elever, der primært uddannes i koranlære. Selvom barelvi-befolkningsgruppen altid har været i overtal blandt landets langt overvejende sunniflertal og regnes for mindre konservativ, steg andelen af salafistiske deobandi-madrassaer fra under én tredjedel til to tredjedele af det samlede antal, fordi finansieringskilderne fra Golfen favoriserede de mere radikaliserede madrassa-grupper. Madrassa-eleverne bliver typisk ansat i moskéer og i andre madrassaer over hele landet, og styrkelsen af deobandi-segmentet medvirker derfor til at sprede en mere radikaliseret religiøs tænkning til et meget større publikum. Ifølge visse opgørelser støtter op til én fjerdedel af alle madrassaer i Pakistan militant arbejde på forskellige måder. Konsekvensen er også, at det trækker barelvi-madrassaerne i en mere radikaliseret retning, dels for at kunne tiltrække finansiering, dels af deres frygt for at tabe relevans i forhold til befolkningens holdningsændringer.

På samme måde modtog nøje udvalgte islamistiske velgørenhedsorganisationer finansiel støtte og blev brugt til at trække den brede befolkning imod en salafistisk udlægning af islam. Meget velgørenhed er bundet til konkrete moskéer, og adgangen til social støtte – eller til at få ét af sine man-

ge børn i en betalt madrassa, hvilket er forbundet med stor prestige for en fattig familie – er derfor ofte kanaliseret igennem disse. De ultrakonservative troende får adgang til meget bedre sundheds- og socialydelser end andre grupper, og det er et væsentligt incitament for mange til at skifte over.

Det fundamentaliserende parallelsamfund

Over de seneste 40 år er den samlede effekt, at der er blevet dannet et fundamentaliserende 'parallelsamfund' til det moderniserende, sekulære Pakistan, og det fænomen ses i dag over meget af den muslimske verden. Finansieringen fra Den Arabiske Bugt fokuseres på en kernetrio af aktører:

Dette forfald til populistisk talen-efter-munden forstærker blot den radikaliserende udvikling.

Dusinvis af ekstremistiske organisationer, der er en spydspids i det missionerende arbejde og i at lægge pres for en mere islamistisk politik, hundredevis af ultrakonservative velgørenhedsorganisationer indenfor sundhed og social støtte og tusindvis af ultrakonservative madrassaer. Denne trio har gjort de ultrakonservative grupper til mere relevante sociale serviceydere for de store fattige pakistanske befolkningsgrupper end staten selv, og det har givet dem en platform til at tiltrække befolkningen og udbrede deres budskab med stor effekt.

Fire generationer inde i processen har denne orkestrerede påvirkningsproces radikalt ændret den brede befolknings mentalitet, og det har gjort det bydende nødvendigt for de politi-

ske eliter at følge befolkningens kurs og ”tale det religiøse sprog” og blive set til at ”forsvare religionen”. Dette forfald til populistisk talen-efter-munden forstærker blot den radikaliserende udvikling. Når Imran Khan taler om en velfærdsstat, er han nødt til at tale om *'al-ummah al-madina'* – Medina-staten – med henvisning til den første muslimske statsdannelse i Medina. Der er stadig seriøse politiske kræfter i Pakistan, der ønsker at skærpe landets i forvejen drakoniske blasfemilov, der allerede kræver dødsstraf for blasfemi mod profeten. Det centrale problem er, at de ekstremistiske organisationer med deres kontrol over velgørenhedsorganisationer og madrassaer har greb om store befolkningsgrupper, og at det derfor er vanskeligt at gøre noget ved dem. Pakistanske regeringer har selv med hjælp fra hæren aldrig haft held til at 'mainstreame' madrassaerne ind i det offentlige uddannelsessystem og

komme den udbredte hadtale mod andre minoriteter og religiøse grupper til livs; premierminister Imran Khan har selv under et besøg i USA medgivet, at der findes 30-40.000 militante i Pakistan.

1979-invasionen åbnede for en Pandoras æske af radikalisering, men det var et tilfælde, at det blev Afghanistan/Pakistan, der blev arnestedet både for udklækningen af en ny generation af ekstremistiske grupper og for en strategisk udbredelse af den ultrakonservative salafistiske udlægning af islam. Erfaringerne fra disse to lande er sideløbende blevet repliceret i andre dele af den muslimske verden, og radikalisering er i dag en helt central udfordring for udvikling, fred og stabilitet i mange regioner som for eksempel Syd-asien, Mellemøsten og Afrika.

○○○

Ansvar og kærlighed som våben

Den 21 år gamle studerende Jegor Sjukov blev anholdt under sommerens demonstrationer i Moskva, hvor ”Putin-generationen” for første gang gik på gaden. Med sin Kreml-kritiske blog og YouTube-kanal blev han anklaget for politisk ekstremisme og stod i udgangspunktet overfor otte år i fængsel. Han holdt følgende forsvarstale til domsafsigelsen den 4. december 2019, som spredte sig med lynets hast i oppositionsmiljøerne. Straffen endte med at blive nedjusteret til tre års betinget fængsel.

Det, jeg planlægger at sige, er primært forbundet med denne retssag. Jeg håber på jeres barmhjertighed og på, at I vil lade mig at sige alt det, jeg ønsker at sige. Sandt nok vil jeg ikke tage meget af rettens tid.

Den retslige undersøgelse, som finder sted lige nu, er primært viet til ord og deres betydning. Vi har diskuteret bestemte talemåder, nuancer i formuleringer, måder at fortolke på, og jeg håber, at vi har formået at overbevise den ærede dommer om, at jeg hverken i sproglig forstand eller med hensyn til sund fornuft er en ekstremist.

Men nu vil jeg berøre noget mere fundamentalt end ords betydning. Jeg vil fortælle om motiverne for mine handlinger, siden ekspertens også udtalte sig herom. Jeg vil fortælle om motiverne, som er ægte og dybtfølte, og som tvinger mig til at beskæftige mig med politik. Motiver, som blandt andet fik mig til at optage videoen til min YouTube-kanal.

Og det er her, jeg vil starte. Den russiske stat placerer sig i dag som den sidste forsvarer af traditionelle værdier. Vi får at vide, at den retter meget af sin opmærksomhed mod familiens institution og patriotisme. Og den kristne tro siges at være den essentielle, traditionelle værdi heri. Ærede dommer, dette mener jeg måske endda kan være godt, for den kristne etik indeholder i sandhed værdier, som virkelig står mig nær.

For det første er det ansvar. Kristendommen baserer sig på historien om et menneske, som besluttede at tage alverdens lidelser på sine skuldre. På historien om et menneske, som påtog sig et ansvar i ordets absolut mest oprindelige forstand.

I virkeligheden er den centrale idé i hele den kristne tro idéen om det personlige ansvar.

Og for det andet, kærlighed. ”Elsk din næste som dig selv” – det er den vigtigste sætning i den kristne tro. Kærlighed er tillid, medfølelse, humanisme, gensidig hjælp og omsorg. Et samfund, som er bygget på en sådan kærlighed, er et stærkt samfund, og måske endda det stærkest mulige af alle samfund.

Men for at forstå motiverne for mine handlinger er det nok blot at se på, hvordan den nuværende russiske stat, som stolt fremstiller sig selv som kristendommens forsvarer og derfor også disse værdier, egentlig forsvarer dem.

Inden vi taler om ansvar, er det nødvendigt først at svare på spørgsmålet om, hvilken etik et ansvarligt menneske har, hvilke ord denne siger til sig selv i løbet af livet. Jeg mener, det er disse ord: ”Husk, at hele din vej vil være fyldt med udfordringer, af og til uudholdelige. Alle dine nærmeste vil dø. Alle dine planer vil blive ødelagte. Du vil blive bedraget og forladt. Og du vil aldrig kunne undgå døden. Livet er lidelse. Affind dig med det, og når du har affundet dig med lidelsens uundgåelighed, så tag alligevel dit kors på skuldrene og følg dine drømme, for det vil kun blive værre. Vær et eksempel, vær den, som man kan stole på. Underkast dig ikke despoter, kæmp for kroppens og sjælens frihed. Og byg et land, som dine børn kan blive lykkelige i.”

Er det ikke dette, vi læres? Er det ikke denne etik, som børn indlærer i skolerne? Er det ikke sådanne helte, som hædres? Nej. Den aktuelle situation her i landet destruerer enhver mulighed for menneskelig trivsel. De 10 procent rigeste russere holder 90 procent af landets rigdom i deres hænder. Blandt disse er der selvfølgelig utroligt værdige borgere, men størstedelen af denne rigdom er ikke opnået ved ærligt arbejde til fordel for folket, men ved banal korrupsion.

Vores samfund er delt i to niveauer af en uigennemtrængelig barriere. Alle penge er koncentreret øverst, og ingen dér vil give dem fra sig. Nederst er der, uden overdrivelse, kun håbløshed tilbage. Efter at have forstået, at de ikke kan stole på noget, og at uanset hvor hårdt de prøver, vil de ikke kunne bringe hverken sig selv eller deres familier glæde, da lader russiske mænd al deres vrede gå udover deres koner, eller de drikker sig selv ihjel, eller de hænger sig. Rusland er landet med verdens højeste selvmordsrate blandt mænd per hundredetusinde indbygger. Som resultat heraf består en tredjedel af alle familier i Rusland af enlige mødre med børn. Er det sådan, vil jeg gerne spørge, at vi ønsker at forsvare familien som en traditionel institution?

Miron Fjodorov, som flere gange er kommet til mine høringer, har med rette bemærket: ”Vores alkohol er billigere end skolebøger”. Staten skaber alle betingelser for, at en russer, som skal vælge mellem ansvar og uansvarlighed, altid vil vælge det sidste.

Og nu om kærlighed. Kærlighed er umulig uden tillid. Og reel tillid fødes ud af kollektiv handling. For det første er kollektiv handling en sjældenhed i et land, hvor ansvar ikke er udviklet. Og for det andet, skulle kollektiv handling alligevel opstå et eller andet sted, så vil sikkerhedsstyrkerne straks anse det som en trussel. Og det er lige meget, hvad du gør – om du hjælper fanger, går ind for menneskerettigheder, beskytter naturen – før eller siden vil du enten få status som ’udenlandsk agent’, eller også lukker de bare ned for dig.

Staten gør det klart: ”Folkens, vandr bare rundt i jeres minkpelse og interager ikke med hinanden. At samles flere end to på gaden er forbudt – så sætter vi jer i fængsel for at demonstrere. At arbejde sammen om en socialt gavnlige dagsorden er forbudt – så får du status som ’udenlandsk agent’.” Hvorfra i sådan et miljø skal tillid og sidenhen kærlighed komme fra? Ikke romantisk kærlighed, men en humanistisk kærlighed mennesker imellem?

Den eneste sociale politik, som den russiske stat konsekvent fører, er adskillelse. Det er sådan, staten dehumaniserer os i hinandens øjnene, for i statens øjne har vi længe været dehumaniserede. Hvordan kan man ellers forklare dens barbariske forhold til sit folk? Et forhold, som hver dag fremhæves af slag med batoner, tortur i fængselskolonier, ignorering af HIV-epidemien, lukning af skoler, hospitaler og så videre.

Lad os se os selv i spejlet. Hvem er vi blevet, siden vi tillader, at dette sker mod os? Vi er blevet en nation, som har glemt, hvordan man påtager sig et ansvar. Vi er blevet en nation, som har glemt, hvordan man elsker. For over 200 år siden skrev Aleksandr Radisjtjev, mens han rejste fra Sankt Petersborg til Moskva: ”Jeg så mig omkring – min sjæl blev såret af menneskehedens lidelser. Jeg vendte blikket mod mit indre og så, at menneskets ulykke kommer fra mennesket selv.” Hvor er disse mennesker i dag? Mennesker, hvis sjæl gør lige ondt for det, der sker i deres hjemland? Hvorfor er der næsten ingen af dem tilbage? Alt dette leder til, at det rent faktisk viser sig, når man tager et kig på det, at den eneste traditionelle institution, som virkelig hædres og styrkes i den nuværende russiske stat, er det autokrati, der bestræber sig på at ødelægge livet for enhver, som oprigtigt ønsker sit hjemland det bedste og som ikke tøver med at elske og påtage sig ansvar.

Som resultat har vores længe lidende borgere måtte lære, at initiativ er strafbart, at autoriteterne altid har ret, fordi de er autoriteter, at der muligvis eksisterer glæde her, men at den bare ikke er til dem. Og efter at have lært dette, er de gradvist begyndt at falme. Ifølge Rosstats statistikker forsvinder Rusland gradvist med en gennemsnitlig rate på minus 400.000 mennesker om året. Man ser ikke menneskene bag denne statistik. Så se dem dog! Det er de mennesker, der i magtesløshed drikker sig selv ihjel, det er de forfrosne på de kolde hospitaler, det er dem, der bliver myrdet, det er dem, der slår sig selv ihjel. Det er mennesker ligesom du og jeg.

På nuværende tidspunkt er motiverne for mine handlinger sikkert blevet mere klare. Jeg ønsker virkelig at se disse to kvaliteter i vores borgere: ansvar og kærlighed. Ansvar for sig selv, for dem, der er omkring os, for hele landet. Kærlighed til de svage, til dem, der står os nær, til menneskeheden. Det er mit ønske og endnu en grund til, ærede dommer, at jeg ikke har kunnet opfordre til vold. Vold giver os frie hænder, som fører til lovløshed og dermed også til uansvarlighed. Af samme årsag fører vold heller ikke til kærlighed.

Men trods alle forhindringerne tvivler jeg ikke et sekund på, at mit ønske vil blive opfyldt. Jeg ser fremad ud over horisonten for de kommende år og ser Rusland fyldt med ansvarlige og elskende folk. Det vil være et virkelig lykkeligt sted. Lad enhver forestille sig dette Rusland. Lad dette billede lede jer i jeres handlinger, ligesom det leder mine.

Til sidst vil jeg sige følgende. Hvis retten i dag alligevel beslutter, at disse ord nu udsiges af en virkelig farlig kriminel, så vil de kommende år af mit liv blive fyldt med afsavn og modgang.

Men jeg ser på de unge mennesker, som protesterne i Moskva bragte mig sammen med – på Kostja Kotov, på Samariddin Radsjabov – og jeg ser smilene på deres ansigter. I løbet af de minutter vi havde til kort at tale sammen i detentionen, tillod Ljosja Minjajlo og Danja Konon på intet tidspunkt dem selv at klage over livet. Jeg vil forsøge at følge deres eksempel. Jeg vil forsøge at glædes ved, at jeg fik chancen for at gennemgå disse prøvelser for de værdier, der står mig så nær. I sidste ende, ærede dommer, jo mere frygtelig min fremtid er, jo bredere er det smil, som jeg ser mod den med. Tak.

○ ○ ○

Oversat af Simone Fabricius Kovaltsenko

Vendepunktet i 1920: Ruslands blodige borgerkrig og Polens mirakuløse sejr

Af **Mette Skak & Uffe Østergård**

'Miraklet ved Wisła', hvor Den Røde Hær overraskende blev slået i Polen, fandt sted for hundrede år siden. Hvorfor gik det sådan – og hvordan lykkedes det Polen at overleve som selvstændig stat? Historieskrivningen om krigen er stadig i fuld gang.

Rusland trak sig ud af Første Verdenskrig efter bolsjevikernes kup i oktober 1917. Men det sejrige Tyskland forhandlede hårdt og sluttede først fred i Brest-Litovsk 3. marts 1918 under den blodige russiske borgerkrig mellem bolsjevikernes Røde Hær og deres anti-kommunistiske modstandere Den Hvide Hær. Freden kostede Rusland Ukraine, Hviderusland, Litauen, Letland og Estland og Kaukasus, mens Finland blev selvstændigt allerede i december 1917. Den tyske sejr gav håb om en genetablering af det Polen, der var blevet delt mellem Rusland, Preussen og Østrig i 1700-tallet. Polsk

selvstændighed var også et amerikansk krav, så det tyske nederlag i efteråret 1918 forøgede muligheden.

11. november overdrog det tyskdominerede regentskabsråd magten til Józef Piłsudski (1867-1935), der havde ledet de polske tropper, som havde kæmpet på Tysklands og Østrig-Ungarns side mod Rusland i øst. Under verdenskrigen havde der været to strategier for at genoprette et Polen: Det katolske, nationaldemokratiske parti omkring Roman Dmowski (1864-1939) satsede indtil Oktoberrevolutionen på, at Rusland i alliance med Frankrig og Storbritannien ville besejre Tyskland og Østrig-Ungarn, og derefter samle alle de polske områder indenfor det russiske imperium i lighed med det Kongrespolen, der havde eksisteret til 1830. Deres nationalkomité med sæde i Paris rekrutterede polakker til at kæmpe på allieret side, som efter deres franske uniformer kald-

Mette Skak (f.1956) er uddannet i russisk og historie ved Aarhus Universitet og ph.d. i statskundskab fra Københavns Universitet. Mette Skak er lektor ved Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet og ekspert inden for russisk udenrigs- og sikkerhedspolitik.

tes *'les bleus'* (de blå) i modsætning til Piłsudskis tyskudrustede legionærer.

Den anden strategi var formuleret af Józef Piłsudski sammen med det socialistiske parti, populisterne og konservative adelige i det østrigske Galicien. De satsede på, at Tyskland og Østrig-Ungarn ville sejre over Rusland, Frankrig og Storbritannien. Håbet var, at det efter centralmagternes sejr over Rusland ville lykkes at inkorporere de russiske dele af Polen i det østrigske Galicien, der så kunne opnå status som en tredje partner på niveau med ungarene og tyskerne i dobbeltmonarkiet Østrig-Ungarn. Til det formål organiserede Piłsudski de 'polske legioner', der kæmpede mod russerne på tysk side. Polakker havde således kæmpet på begge sider i verdenskrigen, og det kunne let være kommet til borgerkrig. Det blev undgået, fordi Józef Piłsudski handlede hurtigt og allierede sig med den internationalt anerkendte pianist og komponist Ignacy Paderewski (1860-1941), der i USA førte kampagne for et frit Polen med hjælp fra den amerikanske præsident Woodrow Wilson.

Lenin havde andre planer

Bolsjevikkerne under ledelse af Vladimir Lenin havde imidlertid ganske andre planer – men først måtte magten

på hjemmebanen sikres. Det tog flere år. De Hvide blev, efter at borgerkrigen kulminerede i 1920, endelig nedkæmpet i Rusland, hvorefter de måtte ty til dramatiske evakueringer.

I vore dages russiske historieskrivning lægger man ikke skjul på sin sympati med De Hvide, hvad der ikke er et dårligt udgangspunkt som korrektiv til den blinde sovjetiske glorificering af De Røde. Den anerkendte russiske historiker Andrej B. Zubov skriver som hovedredaktør af værket *Istorija Rossii. XX vek. 1894-1939*,

”Hverken den daværende hovedstad Petrograd eller Moskva gik fri af Borgerkrigen.

at borgerkrigen begyndte i januar 1918 som rent nødvendige krav til bønderne om

at tvangsaflevere korn. Det kom til en bondeopstand i Jenisej-guvernemet i Sibirien, som fik støtte fra lokale kosakhøvdinge og varede hen i april.

Fra da af begyndte en landsdækkende militær mobilisering mod De Røde blandt tsarismens officerer og embedsmænd samt blandt kosakkerne. Ifølge Zubov var De Hvide generaler ikke reaktionære tsarister, da de havde affundet sig med tsarens fald. Deres krigsmål var alene at fjerne bolsjevikkerne fra magten. Lidt romantiserende fortolker han betegnelsen 'hvide' som udtryk for politisk mangfoldighed ”idet farven hvid dannes af alle regnbuens farver”. Men han omtaler også

de såkaldte 'grønne', det vil sige anarkistiske bondestyrker under ledelse af ukraineren Nestor Makhno. Han var den eneste krigsherre, der ikke tolererede pogromer mod jøder. Ellers var han en ren bandit – eller med den britiske historiker Orlando Figes' ord "den Russiske Revolutions Pancho Villa".

Den vigtigste kamp var afvisningen af de russiske bolsjevikkers forsøg på at bringe deres revolution til Centraleuropa med den Røde Hær.

Blandt nøgleskikkelserne på hvid side var en af Vladimir Putins helte, general Denikin, samt admiral Koltjak. Efter tur stod de i spidsen for den ikke-bolsjevikiske regering, der blev dannet i den sibiriske by Omsk, mens krigslykken tilsmilede De Hvide. De gik frem i 1918 og 1919, men snart satte De Røde et modangreb ind. De var overlegne i antal, men deres soldater var jævne folk, der skulle lære krigskunsten fra bunden af. Først senere fik krigsministeren Trotskij indført værnepligt og militær disciplin. Andre ledende røde officerer var det iskolde militærgeni Frunze samt det senere offer for Stalins terror marskal Tukhatjevskij. Stalin var sammen med 1930'ernes sovjetiske forsvarsminister Vorosjilov nøgleaktør i slaget om Tsaritsyn (senere Stalingrad, nu Volgograd).

Omfattende konflikter

Borgerkrigen fulgte jernbanelinjerne, for eksempel Den Transsibiriske Jernbane, ellers var fronterne flydende, så alle greb til overraskelsesangreb, dobbeltspil og gidseltagninger. Førnævn-

te Tsaritsyn var i halvandet år stridens æble for krigens parter, og Zubov betoner den gru, der mødte De Hvide, da de indtog byen: massegrave med 12.000 lig gravet ned lige uden for byens fængsel. Men De Hvide havde ansvaret for langt hovedparten af borgerkrigstidens i alt 887 pogromer i Ukraine og det sydlige Rusland; "kun" 106 af dem kan tilskrives De Røde. Alligevel mener han, at flertallet af jøder foretrak De Hvide. Borgerkrigen påførte lokale beboere afsindige loyalitetskonflikter, nok værst i Ukraine, hvor magten skiftede hænder over ti gange, i Kijev 14 gange.

Om Baltikum skrev den højttstående bolsjevik Zinovjev sidst i 1918, at regionen var en stopklods, der spærrede vejen til Novemberrevolutionens Tyskland. Den måtte fjernes, "så bolsjevikkerne kan gennemføre revolutionen i Skandinavien" og "Baltikum blive et hav af social revolution". Det kom til kupforsøg samt forsøg på at sønderdele Baltikum ved at annektere det østlige Letland. Men de tre randstater endte, ligesom Finland, med at have ikke-bolsjevikiske politiske systemer op gennem mellemkrigstiden.

I Centralasien forlangte bolsjevikkerne al bomuld afleveret til staten, men det ville de lokale ikke finde sig i, så det endte i Basmatji-oprøret. Den tyrkiske krigsherre Enver Pasja skiftede imidlertid loyalitet mange gange. Det buddhistiske nomadefolk kalmykerne kastede sig ud i en desperat flugt fra De Røde med hele deres dyrehold, hvorunder tusinder kalmykker omkom, som indigneret beskrevet af forfatteren Ivan Bunin.

Hverken den daværende hovedstad Petrograd eller Moskva gik fri af borgerkrigen. Kort efter Oktoberrevolutionen begyndte den hvide general Judenitj at rekruttere anti-bolsjevnikiske officerer i Petrograd. Judenitj vendte tilbage og foretog et overraskelsesangreb mod Petrograd knap et år efter Oktoberrevolutionen, hvad der, ifølge et samtidigt vidne, gav et gevaldigt løft af moralen blandt byens forskræmte og forhulede indbyggere. De holdt hovedsagelig med De Hvide og havde forlods samlet mursten og petroleum som skyts mod De Røde. I denne skæbnestund for deres greb om magten var bolsjevikkernes modtræk en total mobilisering af alle kommunister og ungkommunister under slagordene ”Alle til forsvar af Petrograd!” og ”Alle til Moskvas værn!”.

Miraklet

Efter at have sejret over De Hvide i borgerkrigen i det tilbagestående Rusland, ønskede Lenin, i overensstemmelse med sin doktrinære marxisme, at føre verdensrevolutionen videre til det udviklede Tyskland. Og her stod Piłsudskis Polen i vejen. Med Lenins egne ord: ”Ved at besejre den polske hær, ødelægger vi Versailles-freden, som hele det internationale system hviler på.” Den republik, som Piłsudski tog kontrol over i 1918, havde hverken anerkendte grænser, regering eller forfatning. Den ’Anden Polske Republik’ blev født i krig på tværs af fredsaftalerne i Versailles. Den vigtigste kamp var afvisningen af de russiske bolsjevikkers forsøg på at bringe deres revolution til Centraleuropa med Den

Røde Hær. Piłsudski havde udfordret russerne ved i 1919 at erobre det meste af Litauen og marchere mod Kijev for at genoprette det multinationale historiske Polen, der i 1612 havde besat Moskva. Polakkerne havde i 1920 erobret området omkring byen Lviv/Lwów/Lemberg fra ukrainerne efter at være rykket langt ind i Rusland. Man led nederlag til bolsjevikerne og blev drevet tilbage til Warszawa ved floden Wisła, der på tysk og dansk kendes som Weichsel.

Den Røde Hær kunne samle sig i 1920 mod Polen og stod i løbet af seks uger ved Warszawas forstæder. Alle regnede med, at den krigsvante Røde Hær ville sejre, men mod alle odds – og med fransk hjælp – vandt Piłsudski det slag, der i Polen erindres som ’miraklet ved Wisła’ i august 1920. Det var Piłsudskis tropper, der sejrede, men fredsslutningen fulgte reelt den katolske nationalist Roman Dmowskis centralistiske principper for en nationalstat, i stedet for Piłsudskis vision om en polskdomineret føderation i det østlige Centraleuropa fra Sortehavet til Østersøen, som i storhedstiden i 1500-1600-tallet.

Polen og Sovjetunionen delte nu Hviderusland og Ukraine imellem sig i overensstemmelse med et britisk forslag, Curzon-linjen. Det varede indtil Anden Verdenskrig, hvor det lykkedes Stalin at genindlemme det østlige Polen og gennemføre en stor befolkningsudveksling mellem polakker, hviderussere og ukrainere. De fordrevne polakker blev bosat i de tyske områder omkring Gdansk og til Oder-Neisse-grænsen, således at Polen for første

gang blev en etnisk homogen nationalstat. Men grunden blev lagt ved Warszawa august 1920 i et slag, der samtidig reddede Europa fra Lenins verdensrevolution.

Myten om den allierede intervention

Den sovjetiske historieskrivning gik lige fra begyndelsen ud på at opbygge en myte om, at Sovjetstaten handlede i selvforsvar. Det hed sig, at vestmagterne udnyttede borgerkrigens inferno til at foretage omfattende væbnede angreb for at kvæle Sovjetmagten, idet USA i denne sag lod sig anføre af den frådende britiske imperialist Winston Churchill. Myten blev ukritisk overtaget af den internationale venstrefløj for at bortforklare Den Røde Terror, der på et tidligt tidspunkt kendetegnede Sovjetmagten.

Men i virkeligheden talte Churchill for døde øren på Versailles-fredskonferencen i februar 1919, da han søgte at overtale sine allierede i Første Verdenskrig til endnu en militær kraftanstrengelse i Rusland. Den amerikanske præsident Wilson var ganske afvisende og ligefrem sarkastisk i sine kommentarer til De Hvides krigsindsats. Lige så afvisende var den liberale britiske premierminister Lloyd George. Under De Hvides kortvarige fremgang i Kaukasus gjorde han i en tale i Underhuset i november 1919 gældende, at Koltjak og Denikin ikke kun gik efter bolsjevikkerne. Som argument mod at hjælpe dem, omtalte han deres krigsmål som ”den russiske gletsjer, der skrider ned over Persien, Afghanistan og Indien” og truede Det Britiske Imperium. Heller ikke den finske general Man-

nerheim havde held til at mobilisere Vesten, ligesom Judenitj forgæves bad Finland om lov til at samle en russisk hær af frivillige på finsk jord.

Ganske vist var der visse landsætninger af vestlige tropper, eksempelvis et kontingent på 15.000 britiske styrker i arktis-byen Arkhangelsk; et kontingent amerikanske tropper, der gik i land i det fjernøstlige Vladivostok, ligesom der en overgang var franske tropper i sortehavsbyen Odessa. Så er der episoden med Den Tjekkosllovakiske Legion, det vil sige et kontingent af tjekkoslovakiske soldater, der var strandet som retsløse soldater inde i Rusland, da Lenin trak Rusland ud af Første Verdenskrig. Af den grund kæmpede de på hvid side og bemægtigede sig en overgang Den Transsibiriske Jernbane. Zubov gør det klart, at vestmagterne gik mest op i snarest at få deres soldater hjem igen; tilsvarende understreges det i en ny russisk fotobog om borgerkrigen, at de vestlige interventionsstyrker aldrig tog kampen op mod De Røde. Den eneste indædt anti-bolsjevikiske magt var Japan, der nåede op på at have 70.000 tropper inde i Rusland. Japanerne var de sidste til at forlade Fjernøsten, det skete i efteråret 1922, oplyser Zubov. Ganske sigende for truslen fra Japan følte Lenin det i 1920 nødvendigt at oprette en sovjetisk lydstat kaldet Den Fjernøstlige Republik som stødpude mod Japan. Den blev nedlagt kort efter japanernes tilbagetog.

Borgerkrigens afslutning

De Hvide blev slået tilbage i årene 1919-1920, så i 1919 måtte den danske

prinsesse Dagmar, der i Rusland havde status af enkekejserinde Marija Fjodorovna, evakueres via Krim med hjælp fra det britiske kongehus. Netop Krim blev under baronen general Wrangels overkommando De Hvides eneste bastion vestpå i 1920. Mange af deres soldater samt desperate civile forlod ad den vej Rusland for evigt. I nogenlunde god ro og orden fik Wrangel ifølge Zubov bragt 146.000 mennesker i sikkerhed på skibe, der nød beskyttelse af vestlige orlogsfartøjer. Det lykkedes andre 20.000 personer at undslippe til Kina via Fjernøsten.

Den Røde Hær kunne samle sig i 1920 mod Polen og stod i løbet af seks uger ved Warszawas forstæder. Alle regnede med, at den krigsvante Røde Hær ville sejre.

Men i sortehavsbyen Novorossijsk gik det galt og mange omkom; en katastrofe, som Denikin fik skylden for. Koltjak endte med at blive udleveret til bolsjevikkerne i Irkutsk, hvorefter de henrettede ham. Zubov beretter om den hvide general Kappel, hvis ben nærmest voksede sammen med støvlerne efter at have været i nærkontakt med en tilfrosset sibirisk flod. Der gik koldbrand i benene, og de måtte i huj og hast amputeres uden bedøvelse. Ikke desto mindre forlangte generalen straks efter operationen og i benløs tilstand at blive hjulpet op på hesten igen for at indgyde mod hos de menige soldater. De jublede, men hans heroisme kunne ikke afværge Den Hvide Hærs nederlag.

Zubov opregner flere årsager til, at De Hvide tabte i Den Russiske Bor-

gerkrig, men gør manglen på politisk enighed til hovedårsagen. De Hvides bagland var i høj grad Sibirien og Fjernøsten, hvor de lokale bønder og kosakker kun udviste lokalpatriotisme. Geopolitisk var De Hvide hæmmet af at skulle operere fra den enorme og tyndtbefolkede landmasse mellem Volga og Stillehavet, hvor kun 20 procent af Ruslands befolkning levede. De Hvide blev herved tvunget ud i en lang, udmarvende steppekrig. De Røde levede højt på befolkningskoncentrationen vestpå og den direkte adgang til såvel Første Verdenskrigs våben- og ammunitionslagre dér som Ruslands industricentre. De Hvide havde tillige problemer med faneflugt, når der skulle udkæmpes slag – deres styrker skulle ikke nyde noget af nærkontakt med Lenins hemmelige politi, den notorisk brutale Tjeka.

Borgerkrigen var en katastrofe, der forråede det russiske samfunds sjæl, forstår man på Zubov. Han belægger konklusionen med de tabstal, som den anerkendte vestlige freds- og konfliktforsker Rudolph J. Rummel har regnet sig frem til. Sammenlagt omkom i årene 1918-1922 hele 11,8 millioner mennesker, hvoraf næsten halvdelen døde af den hungerkatastrofe, der ledsagede krigen. Epidemier kom på tredjepladsen som dødsårsag, på fjerdepladsen kom de 2,31 millioner ofre for rød terror og revolutionær vold. Tallene for dræbte i kamp var langt lavere: De Røde mistede 260.000 mand, De Hvide 170.000.

Anmeldelse: Den moderne Atatürk

Af **Steen Nørskov**

Lasse Ellegaards bog om Tyrkiets leder er den hidtil bedste danske indføring i moderne tyrkisk historie og fænomenet Tayyip Erdogan – landets stærkeste leder siden Atatürk grundlagde det moderne Tyrkiet.

Lasse Ellegaard:
**Gaven fra Gud
– Erdogans
Tyrkiet.**

2019, Gyldendal,
296 sider.

”Vi får se”. Med de ord afslutter Lasse Ellegaard sin nye bog *Gaven fra Gud – Erdogans Tyrkiet*. Det sker i et efterord, skrevet lige inden bogen blev sendt til tryk. Og sådan må det være, når man skriver om et land, hvis politiske scene forandrer sig så hurtigt og dramatisk som Tyrkiets, og hvis leder er så uforudsigelig og i konstant

politisk bevægelse som Recep Tayyip Erdogan. Ellegaards forsigtighed er valgt med omhu, og de måneder, der er gået, siden han afleverede sit manuskript til Gyldendal, har givet ham ret i, at ’vi får se’, for ikke alene tabte Tayyip Erdogans trofaste væbner gennem mange år Binali Yildirim det vigtige (om)valg til posten som overborgmester i Istanbul i sommer. Her i efteråret gjorde præsidenten også alvor af sine gentagne trusler om at sende den tyrkiske hær ind i det kurdisk-kontrollerede nordlige Syrien.

Lasse Ellegaard har boet og arbejdet i Tyrkiet siden midten af 1990’erne og er den danske journalist – og måske dansker i det hele taget – der har det mest indgående kendskab til det store land i evig forandring anbragt mellem Europa og Asien. Han ved derfor bedre end nogen anden, hvor umuligt det dybest set er at sætte punktum for en så omfattende og ambitiøs beskrivelse af landet, som han har sat sig for at foretage.

Ellegaards løsning på det problem, det er at skrive på en historie, der aldrig hol-

---

Steen Nørskov (f. 1964), er journalist og vært på Deadline på DR2. Han er uddannet fra Danmarks Journalisthøjskole (1991) og tidligere korrespondent i Mellemøsten for DR og vært på Orientering og det prisbelønnede Arabiske Stemmer på P1.

---

der op, er – udover efterordets forsigtige 'vi får se' – at foretage en tematisk opdelt skildring i 16 kapitler af, hvad det moderne Tyrkiet er, og hvordan det er blevet til. Men *Gaven fra Gud* er ikke kun en omhyggelig destillation af de vigtigste dele af landets nyere historie og et rids af hovedfiguren Recep Tayyip Erdogans opvækst, liv og utrolige karriere. Den er også fuld af møder med de mange tyrkere, der gennem mere end to årtier har

Som Ellegaard skriver om dæmoniseringen af Erdogan, så beror den i vidt omfang på vores mangel på indsigt i tyrkiske forhold.

hjulpet forfatteren med at blive fortrolig med deres land og dets komplicerede og modsætningsfyldte udvikling.

Udstiller pragmatikken

Ellegaard udgav i 2007 *Med Gud i hælene*, som i en stoffligt fortættet og stilistisk elegant blanding af essayistik, historieskrivning og klassisk journalistisk rejdeskildring beskrev det betændte forhold mellem politik, tro og troende i Mellemøsten. Det var en bog på dansk fuldt på højde med Claudio Magris' og Hans Magnus Enzensbergers suverænt sansede strejftog rundt om på vores eget omskiftelige kontinent. Den nye bog er ikke på samme måde båret af Ellegaards mesterlige greb om det, han ser og hører, mærker og fornemmer. Alligevel er de oplevede passager i bogen med til at adskille den afgørende fra andre forsøg på at beskrive de sidste snart 20 års grundlæggende politiske, økonomiske og sociale forvandlinger i Erdogans Tyrkiet.

Gaven fra Gud tager os tilbage til dengang, det stadig var generalerne, der bestemte, og til de år, hvor Recep Tayyip Erdogan som overborgmester i Istanbul på få år fik styr på millionbyens ellers notorisk ustabile el- og vandforsyning og enorme uløste affaldsproblemer. Og den følger Erdogans opstigen i Tyrkiets politisk islamiske bevægelse og forvandling fra dogmatiker til pragmatiker, som sammenlignede sig med Tysklands konservative kristelige demokrater, og som – som Ellegaard skriver – lærte af den islamiske bevægelses tidligere, fejlslagne forsøg på at vinde magten i Ankara, at "politisk indflydelse ikke er et spørgsmål om korrekte holdninger, men om et valg af den taktik og retorik, der giver adgang til magten."

Dét er Lasse Ellegaards centrale pointe i portrættet af en af vor tids mest indflydelsesrige politiske figurer. At Erdogan bag al sin nationalistiske pusten sig op og sin islamistiske bragesnak mere end noget andet er en pragmatisk politiker. Og at han i øvrigt på den måde faktisk minder om det, vi ellers plejer at betragte som hans absolutte modstykke, den tyrkiske republiks nærmest fanatisk sekulære og islamkritiske grundlægger Mustafa Kemal Atatürk: Ellegaard minder om, at antikommunisten Mustafa Kemal kælent titulerede Stalin 'kammerat' i sine breve til Moskva. Præcis som Tayyip Erdogan i dag vender sig mod Rusland, lader hånt om sine NATO-allieredes advarsler og gør forretninger med præsident Putin, når han mener at se en fordel i det.

”Demokrati er som en sporvogn – du kan stå af, når du når til dit stoppested”, er Erdogan citeret et utal af gange for at have sagt. Det er blevet brugt som bevis for, at han aldrig har haft noget ægte ønske om at skabe et mere demokratisk Tyrkiet, og at hans forsøg på at gøre fremskridt i Tyrkiets forhandlinger om optagelse i EU i 00’erne udelukkende havde til formål at gøre sig fri af militærets, embedsværkets og domstolenes magt. Ikke for at dele den, men selv at overtage den.

På den anden side, som Lasse Ellegaard skriver, er Erdogan måske nok troende muslim, men han er ingen fundamentalist. Når han står op om morgenen, læser han meningsmålinger, før han læser Koranen.

Det samme med hans ofte heftige kritik af Israel og ind imellem også hadefulde udfald mod jøder. Ifølge Ellegaard er Tayyip Erdogan i modsætning til nogle af sine forbilleder i den tyrkiske politiske islamiske bevægelse ikke antisemit af natur, men han er heller ikke vejet tilbage fra at spille på en latent antisemitisk strømning i sin bevægelse og blandt sine tilhængere. Hvis det er det, der skal til at sikre de afgørende mandater. ”Hvad tyrkerne hører og ser, er, hvad de får,” skriver Lasse Ellegaard, ”en ferm populist med eminent timing, der læser vælgernes behov og sine modstandere og agerer derefter. Han er ikke fanatiker, men en blændende sælger af fanatisme”.

Et spejl

Gaven fra Gud er en bog, der udtrykkeligt skriver sig kritisk op imod den dæmonisering, Tayyip Erdogan ifølge forfatteren er blevet genstand for hos os. Det er ikke, fordi forfatteren ikke har blik for den tyrkiske præsidents stadig mere udemokratiske, korrupte og ja, blodige og forbryderiske optræden og omfattende overgreb på politiske modstandere, virkelige som

forestillede fjender. Hans excesser bliver omhyggeligt noteret og opregnet. Men man gør ikke sine læsere klogere af bare at fordømme den, man skriver om, heller ikke selvom; han fortjener det.

Og det er idéen med bogen. At gøre os klogere på Tyrkiet og dets ubestridte leder siden 2003. Som Ellegaard skriver om dæmoniseringen af Erdogan, så beror den i vidt omfang på vores mangel på indsigt i tyrkiske forhold. Han kunne have tilføjet ’på vores hukommelse’. Det kan godt være, at vi i Vesten har glemt, at det først var, da det stod endegyldigt klart, at kuppet 15. juli 2016 ville slå fejl, at vores politiske ledere tog afstand fra det. Erdogan og hans tilhængere har ikke glemt det. Heller ikke at vores erklæringer om støtte ikke var henvendt til den demokratiske valgte præsident og hans regering, men til ’tyrkisk demokrati’.

På den måde er *Gaven fra Gud* meget mere end den hidtil bedste indføring i moderne tyrkisk historie og fænomenet Tayyip Erdogan på dansk.

Det er en bog om os selv og den måde, vi betragter og forstår verden omkring os på.

Det er også en bog om os selv og den måde, vi betragter og forstår verden omkring os på. Den holder et spejl op for os, og i dét møder vi vores eget flygtige blik på et land, som vi mener at kende godt nok til kunne afskrive dets leder som 'diktator', 'autokrat' eller 'islamisk fundamentalist'.

Men hvorfor er det så, at millioner af tyrkere ved det ene valg efter det andet har sat deres kryds ved AKP og Recep Tayyip Erdogan. Det forklarer *Gaven fra Gud...* os også, og når den gør det, så gør den det uden at efterlade eventuelle kritikere nogen chance for at beskylde dens forfatter for at være apologet for Tayyip Erdogan og hans parti:

"Spørgsmålet er altså ikke, om det regeringsbærende AKP udgjorde den ene halvdel af en kriminel politisk konspiration, hvor Cemaat (prædikanten Fethullah Gülens religiøse netværk, red.) udgjorde den anden halvdel. Det er evident. Spørgsmålet er, hvordan det lod sig gøre, at halvdelen af en forholdsvis oplyst befolkning fortsat holdt den kriminelle konspirationens ene halvdel (AKP, red.) ved magten? Ene- ste plausible forklaring er, at halvdelen af vælgerne stadig kan huske, hvordan deres tilværelse så ud, før Erdogan kom til."

Lasse Ellegaard minder os også om, hvordan Erdogan, når det handler om

forholdet til kurderne, har haft indtil flere standpunkter, til han tog nogle nye. Hvordan han som den første tyrkiske leder indledte hemmelige fredsforhandlinger med oprørs- og terrorgruppen PKK og – som Ellegaard skriver – "påtog sig at løfte opgaven med at løse problemet politisk ud i det offentlige rum", da de hemmelige kontakter blev afsløret.

Alt sammen for så et par år senere at gøre en ende på de samme forhandlinger, fordi det kurdiske parti HDP nægtede at hjælpe ham med at indføre et præsidentielt politisk system, som ville give ham – Erdogan – næsten uindskrænket magt. "Det kurdiske problem er mit problem," erklærede Erdogan i en tale, der gav millioner af tyrkere og kurdere håb om en afslutning på den lange, blodige konflikt. Da han nogle år senere afbrød fredsforhandlingerne og slukkede håbet, sagde han, at der "ikke er noget kurdisk problem, kun kurdere der har et problem". Recep Tayyip Erdogan viste sig også dér som en særdeles pragmatisk politisk leder. Indtil han ikke var det mere. Der er ikke meget, der tyder på, at det bliver meget anderledes. Men som Ellegaard skriver: Vi får se.

○○○

Anmeldelse: Klimakrisen udfordrer hele vores samfundsmæssige model

Af Mogens Lykketoft

Dansk klimajournalistikks nestor, Jørgen Steen Nielsen, har skrevet en bog om klimabevægelsen som bør være pligtlæsning for alle beslutningstagere. Vi står overfor en eksistentiel trussel.

Jørgen Steen Nielsen:
Som gjaldt det livet – til den nye klimabevægelse.
2019, Informations forlag,
212 sider.

Jørgen Steen Nielsen er biolog, forfatter og mangeårig miljøjournalist på Information. Han har længe før de fleste været i front om klima og bæredygtighed og har nu samlet et enormt solidt kildemateriale i en fængslende bog. Den burde være pligtlæsning for alle beslut-

ningstagere, der gerne vil medvirke til at realisere den nye danske regerings meget ambitiøse mål om at reducere CO₂-udledningen med 70 procent frem til 2030. Et mål, ingen andre endnu har sat. Forfatteren glæder sig over det gennembrud i folkelig forståelse og politisk ambitionsniveau, der er sket hen over forsommeren 2019's folketingsvalg. Han påpeger imidlertid også den enormt revolutionerende karakter af udfordringerne, som gør det danske mål uhyre relevant, men også ekstremt vanskeligt at nå.

Jørgen Steen Nielsen nævner i øvrigt med rette, at Socialdemokratiets kurs historisk har været noget svingende. Nyrup-regeringen satte med Svend Auken som miljø- og klimaminister høje ambitioner – også i forståelsen af, at store krav til vores egen omstilling giver et godt afsæt for stærke virksomheder på de områder, hvor resten verden også skal finde fremtidens løsninger. I mellemtiden var der

Mogens Lykketoft (f. 1946) er fhv. socialdemokratisk udenrigs-, finans- og skatteminister samt formand for Folketinget. I 2015 var han formand for FN's 70. generalforsamling. Han er uddannet cand.polit. fra Københavns Universitet.

for lidt opmærksomhed. Men nu gør det nye flertal i Folketinget et energisk fremstød, der bygger på den erkendelse, vi faktisk allerede skrev ind i Socialdemokratiets principprogram fra 1977: I fremtiden er der grænser for vækst i kvantitet, men ikke for vækst

] **Beslutningstagerne skal vide, at prisen for tøven kan blive politisk radikaliserende, der varigt sønderlemmer samfundet.**

i kvalitet.

Rundt i verden er engagementet for klimaindsats eksplosivt voksende hos ungdommen, anført og symboliseret af Greta Thunberg; i civilsamfundet, der også var afgørende for, at FN formulerede målene så ambitiøst; hos borgmestrene i verdens største byer og masser af store virksomheder, investeringsfonde og pensionskasser.

Men vi står også over for en eksistentiel trussel, der kan forpuste vores børnebørns tilværelse med uoverskuelige forandringer i menneskers, dyr og planters livsmuligheder og udløse enorme omkostninger til at imødegå truslerne såvel som folkevandringer og konflikter i en skala, som vi næppe selv med den bedste vilje har fantasi til at forestille os. Som FN's generalsekretær siger, går klimaforandringerne hurtigere end vi gør. Vi lever ikke op til de forpligtelser, vi påtog os for fire år siden. Det er den rige verden, der har pumpepet langt mest klimagas ud, men det er i de fattige lande, konsekvenserne af den globale opvarmning rammer hårdt og uddyber de i forvejen afgrundsdybe skel i velstand. Derfor er det også os, der skal gøre langt den største del af

indsatsen mod klimaforandringen.

Paris-aftalen sigter mod at stabilisere klimaet på højst +1,5 grad i global temperaturstigning i forhold til før industrialiseringen. Men den grænse vil vi med uændret adfærd passere om meget få år. Vi ser, hvor meget vildere og mere destruktivt vejr vi allerede oplever, som resultat af 200 års stadig voldsommere udstødning af klimagas. Virkningen kan blive tredoblet i løbet af dette århundrede, fordi menneskenes antal og forbrug af fossile brændstoffer er mangedoblet. Videnskaben frygter nye spring i den globale opvarmning, når permafrosten forsvinder og metangas slippes løs i uoverskuelige mængder, og havenes vandstand kan stige med afsmeltningen fra polerne, hvor temperaturerne stiger mere end gennemsnittet på kloden.

Socialt ansvarlige løsninger

Jørgen Steen Nielsen gør meget ud af den helt afgørende forudsætning for, at demokratierne bliver i stand til at handle tilstrækkeligt mod klimaforandringen: Løsningerne skal være socialt retfærdige. Frem til nu har demokratierne ikke for formålet at tage et opgør med den stigende ulighed: Fattigdommen er stigende, og den sociale tryk undergraves, samtidig med at der udfoldes en grænseløs grådighed hos dem i toppen af erhvervslivet, der forgylder sig selv med ufattelige lønninger og flygter med formuerne til skattely. Politisk besluttede skattelettelser i toppen har yderligere skærpet uligheden. Derfor har flere og flere mistet troen

på de demokratiske systemers evne til at løse de eksistentielle problemer, både for menneskehedens fremtid og for fattige mennesker i nutiden. Frankrigs præsident Emmanuel Macron har allerede lært, hvor galt det kan gå, hvis man banker prisen på benzin og diesel i vejret uden at lette byrden for klimaindsats fra den person mand, der for eksempel bor på landet, kun kan finde arbejde i storbyen, ikke har adgang til kollektiv trafik og endnu ikke har råd til en el-bil. Den sociale byrdefordeling skal være langt mere fair, hvis vi skal have tilslutning til den nødvendige afvikling af fossile brændsler frem mod 2050. Ellers får man gule veste og højreradikale nationalistiske reaktioner, der lammer både klimaindsatsen og det nødvendige internationale samarbejde.

Hvis demokratiet skal overleve de vældige udfordringer, har vi – understreger Jørgen Steen Nielsen – brug for politikere, der går massivt op mod både klimakrise og social ulighed. Opgaven er på rekordtid at gennemføre en revolutionerende omlægning til fossilfri produktion, enorm energi-efektivisering, massiv indsats for genbrug og gigantisk skovrejsning. Det kan kun lykkes med folkelig forståelse og fair byrdefordeling – kombineret med en vældig teknologisk udvikling. Der findes ikke et enkelt teknologifix, der ordner det hele. Det lykkes kun, hvis der er politisk vilje og folkelig forståelse for at ændre rammevilkårene for markedet, så den rigtige

adfærd belønnes, og den gamle, skadelige adfærd i produktion og forbrug bliver enten fordyret eller bortreguleret. Det er en vældig udfordring til liberal frihedstrang og neoliberal økonomisk tænkning, der grundlæggende har hvilet på den opfattelse, at ressourcerne var ubegrænsede og fordelingen derfor var underordnet. Nu ved

Vi står også over for en eksistentiel trussel, der kan forpuste vores børnebørns tilværelse med uoverskuelige forandringer.

vi, at muligheden for at bruge og afbrænde ressourcer ikke er ubegrænset, og at vi derfor må have meget mere fokus på at fordele ressourcerne rimeligt.

Fordi det er fair, og

fordi alternativet er voldsomt stigende social ustabilitet, konflikt og måske demokratiets forlis.

Egentlig er det indlysende, men alligevel vil mange af dem, der tjener mest på de nuværende tilstande, kæmpe indædt imod. Mange steder i den vestlige verden er de superrige så magtfulde, at de har kunnet købe sig uforholdsmæssig megen politisk indflydelse. Derfor kan man med nobelpristageren Joseph Stiglitz spørge, om man kun har den bedste regering, der kan købes for penge!

Vigtigt med modstand og oplysning

Den danske repræsentant for velhaverinteresserne, tænketanken CEPOS, præsenterer falske regnestykker, når de fortæller, at det er alt for dyrt i form af højere skatter at handle drastisk mod klimaforandringen nu. De fortrænger, fornægter og fortier, hvor meget dyrene det bliver bagefter, hvis vi lader stå til nu. Det er et forklaringsproblem, at

vi ikke står ved en afgrund, men bare er tæt ved uafvendeligt at glide ned ad en skrænt. Det stadig for let at fornægte.

Derfor er det så vigtigt, at ungdommen fører an – også med nødvendig civil ulydighed. Beslutningstagerne skal vide, at prisen for tøven kan blive politisk radikaliserende, der varigt sønderlemmer samfundet.

Derfor skal børn undervises om den akutte klimakrise og opdrage deres forældre.

Derfor er det så vigtigt med kraftfuld public service, der kan tilbagevise klimafornegeterne.

Derfor skal man være åben over for alle initiativer, der kan forbedre borgernes bevidsthed og demokratiets handlemuligheder. Jørgen Steen Nielsen sætter i sin bog lys på idéen om en borgerforsamling, der er udvalgt ved

lodtrækning og som borgerligt ombud blandt et tværsnit af befolkningen, der er repræsentative i alder, køn, egn og profession. Et sådant 'borgerting' skulle udrustes bedst muligt med sagkyndig bistand til at foreslå parlamentet de nødvendige initiativer.

Forestillingen er, at det kunne give momentum til de nødvendige politiske beslutninger, hvis de blev drevet frem af borgere, som flertallet bedre kan identificere sig med end den såkaldte politiske elite. Måske. I hvert fald skal meget bredere grupper af befolkningen blive aktivister, hvis det, der spirer hos en engageret ungdom, kan få styrke og tempo nok. Læs Jørgen Steen Niensens bog og bliv bekræftet i alvoren.

○○○

Om Selskabet

DET UDENRIGSPOLITISKE SELSKAB

Det Udenrigspolitiske Selskab er en privat forening med rødder i modstandsbevægelsen, stiftet i 1946. Vores formål er at styrke interessen for og debatten om udenrigspolitik i Danmark. Selskabet er uafhængigt af partipolitiske interesser og arbejder for en større demokratisk forankring i udenrigspolitiske spørgsmål. Det Udenrigspolitiske Selskab er en platform, som knytter civilsamfund, eksperter og beslutningstagere sammen.

Det Udenrigspolitiske Selskab er en medlemsforening og et netværk, som i øjeblikket tæller omkring 1.400 personlige medlemmer. Yderligere 300 personer er medlemmer via et halvt hundrede firmaer og institutioner. Selskabet har en ungdomsafdeling, DUS U35, med ca. 270 medlemmer.

Udover at udgive *Udenrigs*, holder Det Udenrigspolitiske Selskab en lang række arrangementer, konferencer og møder med fremtrædende danske og udenlandske eksperter. Arrangementerne er forbeholdt Selskabets medlemmer og særligt inviterede gæster og holdes som hovedregel i København og Aarhus. Vi udgiver også DUS-Podcast og TV-programmet ”Uffe og Mogens om verden” og optræder i forskellige mediesammenhænge.

Er du interesseret i at blive medlem? Send os venligst en mail til medlem@udenrigs.dk eller gå ind på www.udenrigs.dk.

Protektor

Hans Kongelige Højhed Kronprins Frederik

Æresmedlem

Uffe Ellemann-Jensen

Rådet

Ulrik Federspiel (bestyrelsens formand)*

Rebecca Adler-Nissen

Merete Ahnfeldt-Møllerup

Christian Friis Bach

Jesper Berg*

Ingelise Bogason

Henrik Breitenbauch

Camilla Brückner

Marianne Dahl

Uffe Ellemann-Jensen

Connie Hedegaard

Kasper Høeg-Jensen

Michael Jarlner*

Suzanne B. Danneskiold Lassen*

Lukas A. Lausen*

Anna Libak*

Mogens Lykketoft

Siegfried Matlok

Klaus Carsten Pedersen

Torben Möger Pedersen*

Minik Thorleif Rosing

Jesper Møller Sørensen

Nils Chr. Wang

*Indgår også i Det Udenrigspolitiske Selskabs bestyrelse

Om Udenrigs

UDENRIGS ER UDKOMMET SIDEN 1946

Redaktion

Charlotte Flindt Pedersen
[ansvarshavende]
Marcus Rubin
Julie Arnfred Bojesen
[redaktionssekretær]

Redaktionskomité

Louise Riis Andersen
Martin Breum
Lene Frøslev
Martin Marcussen
Mette Skak
Uffe Østergård

Design og tryk

Design: Kiberg & Gormsen
Tryk: Novagraf A/S

Udenrigs udkommer tre gange årligt.
Redaktionen afsluttet 01.03.2020
Abonnementspris 300 kr.
Institutioner 400 kr.

ISSN 1395-3818

Udgiver

Det Udenrigspolitiske Selskab
Amaliegade 40 A, 1256 København K
+45 33 14 88 86
redaktion@udenrigs.dk
www.udenrigs.dk

Direktion

Charlotte Flindt Pedersen

DET UDENRIGSPOLITISKE SELSKAB
THE DANISH FOREIGN POLICY SOCIETY